

۱۱

بسم الله الرحمن الرحيم

اٹلیمیزین آجیان یاراسی

(شرح زندگی و آثار دکتر ح. م. صدیق)

یازان:

مهندس محمدرضا کریمی

کریمی، محمدرضا
ایلمیزین آجیان یاراسی (شرح زندگی و آثار دکتر حسین محمدزاده
صدیق) / اثر محمد رضا کریمی. — تهران: حسین محمدزاده صدیق،
۱۳۸۰.

۸۸ ص.: عکس.

ISBN: 964-350-929-X: ۵۰۰ ریال

۱. محمدزاده صدیق، حسین، ۱۳۲۴ - . - سرگذشت نامه.
الف. عنوان. ب. عنوان: شرح زندگی و آثار دکتر حسین محمدزاده صدیق.

۵۷ ی ۲۳ م / ۳۱۴ PL ۸۹۴ / ۳۶۱۱

ک س / ۳۴۶ م

۱۹۷۴۰ - ۸۰ م

کتابخانه ملی ایران

محل نگهداری:

- نام کتاب: ائلمیزین آجیان یاراسی
(شرح زندگی و آثار دکتر حسین محمدزاده صدیق)
- مؤلف: محمدرضا کریمی
- تیراژ: ۲۰۰۰
- سال چاپ: ۱۳۸۱
- محل چاپ: تهران
- چاپ: پیام
- صحافی: پیام
- حروفچینی و صفحه‌آرایی: SA_{MO}^{SA}
- تعداد صفحات: ۸۸
- شابک: x - ۹۲۹ - ۳۵۰ - ۹۶۴
- ISBN: 964-350-929-X
- قیمت: ۵۰۰۰ ریال

اٲلیمین آجیان یاراسیام من
ال قوی نبضیمه گؤر هاراسیام من
پارچالانمیش قلبین پاراسیام من
هردونا گیرسمده یئنه دوزگونم
بو آدیله حقیم واردیر ئویونم

حسین صدیق (دوزگون)

بو کتابی من دوکتور حسین محمدزاده صدیق
(دوزگون) ون یوزلر شاگردینه تقدیم ائدیرم کی دونیانین
هریئرینده واردیلار و اونون مقدس آرمانلاریندان و آذربایجان
وارلیغیندان دفاع ائدیرلر.

م. کریمی

ایچینده کیلر

- ۱۰..... اؤن سؤز
- ۱۲..... ۱. بؤلوم - عالیمین حیاتی
- ۱۴..... اوشاقلیق دؤورانی
- ۱۵..... معلم لیکدن زندانا قدهر (۱۳۴۷-۱۳۴۲)
- ۱۷..... حبسخانا ایللیری (۱۳۵۱-۱۳۴۷)
- ۱۸..... ۱۳۵۱ دن ۱۳۵۷ یه قدهر
- ۲۵..... انقلاب ایللیری
- ۲۶..... باکی و تورکیه سفرلری
- ۲۹..... ۱۳۶۲ دن سونرا
- ۳۲..... مطبوعات عالمینده
- ۳۵..... ۲. بؤلوم - عالیمین شعر دونیاسی
- ۴۱..... ۳. بؤلوم - بعضی نشر اولان اثرلری
- ۴۱..... آثاری از شعرای آذربایجان
- ۴۲..... نسیمی
- ۴۳..... پنج نمایشنامه
- ۴۴..... دیدی از نوآوری‌های حبیب ساهر
- ۴۴..... واقف شاعر زیبایی و حقیقت
- ۴۶..... نظامی شاعر بزرگ آذربایجان
- ۴۷..... خاقانی
- ۴۹..... جزء عم

۵۰	آذربایجانین شهید عالیم لری
۵۰	سایالار
۵۱	مجموعه
۵۲	هفت مقاله پیرامون فولکلور و ادبیات آذربایجان
۵۳	قوسی تبریزی و میرزا شفیع واضح
۵۴	آرزی و قمبر
۵۴	مقالات فلسفی میرزا فتحعلی آخوندزاده
۵۵	یوردغزللری
۵۵	از انزلی تا تهران
۵۶	قصه‌های روباه
۵۶	قصه‌های کچل
۵۶	انقلاب بورژوازی در انگلستان
۵۶	مسائل زبانشناسی ایران
۵۶	انقلاب کبیر فرانسه
۵۷	مسائل ادبیات نوین ایران
۵۷	مقدمه‌ای بر فلسفه تکاملی طبیعت و جامعه
۵۷	مسائل ادبیات دیرین ایران
۵۷	عاشیق‌لار
۵۷	آشنایی با رسالات کهن موسیقی
۵۸	کلام‌لار
۵۹	ایلاهی عدالت
۶۰	معاد تانیما
۶۰	قیسا سؤزلر
۶۱	ارمنستان در زمان تیمورلنگ
۶۲	یوسف و زلیخا
۶۴	سیری در اشعار ترکی مکتب مولویه
۶۶	مقالات تربیت
۶۶	رند و زاهد
۶۶	آیت الله خامنه‌ای نین نطق لری
۶۷	قیرخ حدیث

۶۷.....	معصوملاردان قیرخ حدیث (۱۴ جلد)
۶۸.....	گفتاری پیرامون زبانهای ایرانی رایج در آذربایجان
۶۸.....	اون دؤرد معصوم ترجمه حالی (۱۴ جلد)
۶۸.....	امام خمینی (ره) منظومه سی
۶۹.....	امام خمینی نین دیوانی
۷۰.....	اساسی قانون
۷۰.....	اسلامی جزالار قانونو
۷۱.....	برگزیده متون نظم و نثر ترکی (جلد ۱)
۷۱.....	برگزیده متون نظم و نثر ترکی (جلد ۲)
۷۱.....	تشریح و محاکمه در تاریخ آل محمد(ص)
۷۱.....	زبان و ادبیات تورکی
۷۲.....	دوقلوهای ترک
۷۲.....	تورکجه دیل بیلگیسی
۷۲.....	فضولی نین غزللرینه شرح
۷۲.....	چیل مایدان
۷۲.....	دیوان غریبی
۷۳.....	دیوان فارسی و ترکی نباتی
۷۳.....	زندگی و اندیشه نظامی
۷۳.....	هامی ایچون اسلام
۷۳.....	اسلام احکامی
۷۳.....	شرح غزل های صائب تبریزی
۷۴.....	یادمان های ترکی باستان
۷۵.....	قارا مجموعه
۸۰.....	گلشن راز شبستری
۸۲.....	۴. بؤلوم - عالیم حاققیندا نشر اولان کتابلار
۸۴.....	۵. بؤلوم - نتیجه
۸۶.....	۶. بؤلوم - سون سؤز
۸۶.....	(۱) حیاتدا دوزگونلوک

- ۸۶..... (۲) تواضع کارلیق
- ۸۶..... (۳) علمی جسارت
- ۸۶..... (۴) معلیم لیک
- ۸۷..... (۵) شجاعت
- ۸۷..... (۶) خیرخواهلیق

اؤن سؤز

«اٹلیمیزین آجیان یاراسی» ۱۳۷۷ اینجی ایلده زنگاندا چاپ اولدو. بو اثر بو نوع اثرلرین بیرینجی نمونه سی ایدی و آز بیر زاماندا اوخوجولارین آلفیشلاریلا اوز- اوزه گلیب آلفیشلانندی. ایندی تقدیم ائتدیگیم یئنی چاپدا نئچه بؤلوم اونا آرتیریلیمشدیر. بو دؤرد ایل عرضینده حؤرمتلی عالیم ساکیت اوتورمامیش، یئنه ده تازا اثرلر یارادیب، اٹلیمیزه تقدیم ائتمیشدیر. بورادا بونلاردان آد آپارماق اولماز. بوندان علاوه «اٹلیمیزین آجیان یاراسی» کیتابی عالیمین حاققیندا اثرلر یازماق اوچون یول آچدی. بیر آز کئچمه دن حؤرمتلی گنج یازیچی میز «بهروز ایمانی» عالیمین شعر دفترلرینی آراشدیریپ «سؤز سوراغیندا» اثرینی اوخوجولارا چاتدیردی. آقای «رضا همراه» آیری گنج یازیچی و قلم صاحیبی «گولر آچاق» عنوانلی اثرینی عالیم اوچون حصر ائتمیش و اونون سئچیلیمش شعرلرینی ده توپلامیشدیر. آقای «ص. ائل اوغلو» دا یئنه ده عالیمین شعرلری آراسیندا سئچمه لر سئچیب، «بیر بؤلوک دورنا» آدلاندیردی و تحلیلی مقاله یازدی.

بو نئچه ایل ایچینده «قارامجموعه» نین نشری عالیمین ده یەرلی ایشلریندن ساییلیر کی سس- کویسوز اولمادی. بونون اوچون مختلف مقاله لر مختلف درگی لرده چیخدی و «پیک آذر» درگی سی بیر ساییسینی دوکتوره و اونون قارامجموعه اثرینه اختصاص وئردی. بیرده کی «گلشن راز شبستری» آدلی چوخ قیمتی بیر کتابی چیخدی. بو ایللرده عالیم، نئچه نئچه دانشیقلار آپاردی، بیلیم یوردلاریندا یورولمادان چالیشمیش و یئنی نای- لیت لر الده ائتمیشدیر. «قارامجموعه» دن سونرا محمد صادق نائی اونون سؤزلویونوده حاضیر لایب چاپا تاپشیردی. امید نیایش «دؤکتور صدیق و هویت آذربایجان» آدلی اثری تقدیم ائتدی. عالیمین غئیرتلی اوغلو «ئلدار»، «مصاحبه های علمی پدرم» اثری بازارا وئردی. دؤردونجو غئیرتلی اوغلو «ستار» ایسه «قارامجموعه و چالش های علمی» اثرینی حاضیر لایب نشر ائتدیردی. آقای امیر چهره گشا تبریزده «دوکتور صدیق و اونون یارادیجیلیغی» آدلی کتاب چاپ ائله دی. خانم لیلا حیدری «فرجام طرح بنیاد آذربایجان شناسی» آدیندا علمی بیر اثر نشر ائتدیردی. بیلدیگیم خبرلره گؤره نئچه

یازیچیمیز او جمله دن آقای «عزیز محسنی» اوستادین اثرلری آراشدیرماسینا مشغولدولار و یاخین گله جکده اؤز اثرلرینی اٹلیمیزه تقدیم ائده جک لر. بئله لیکله اوستادی تانیم و اونون اثرلرینی آراشدیرما اوچون یول آچیلیب و گونو-گوندن بو یول گنده لی اولوب، عالیم اوچون بیر گورولتولومیللی سویه سینده قورولتای قورماق، یازیچیلاریمیزین چیگینلرینده آغیرلیق ائدیر. عالیمدن تجلیل ائتمک، ملتیمیزین وارلیغیندان حمایه ائتمک معناسیندادیر. من ده بو کیچیک هدیه نی - وظیفه می اؤده ییم دئییه-ایران تورک لری نین غنیرتلی گنجلرینه و دیرچه لن میللی حرکتیمیزده چالیشانلارا سونورام.

م. کریمی - ۱۳۸۱/۱۱/۰۳

آلاهین آدی ایله

۱. بؤلوه

عالیمین حیاتی

گیریش

آذربایجان ادیب‌لری ده آنایوردوموز و آنادیلیمیز کیمی مظلوم اولموشلار. معاصر تاریخیمیزه بیر اؤتری باخیش بونو آیدینلادیر کی یوردوموز و دیلیمیزین ایلیک پارلاق و بشریت خدمتینده اولراق، بوگون دوشمانلار طرفیندن چئشیدلی تهمت‌لره، افترا لارا معروض قالراق، بوگون مختلف ساحه‌لرده چیچک‌لنمه‌سی نین قاباغی آلنیمیشدیر؛ اؤز آنا دیل‌لرینه، آنایوردلارینا مارقا گؤستره ادیب‌لریمیزه، بیلگین لریمیز و غیرتلی وطن اوولادلاری دا بو مظلومیت دن اوزاق اولمامیشلار.

* * *

۱۳۶۸ اینجی ایلدن «آذربایجان معاصر ادبیاتی» نی یازماغا باشلادیم و ۱۳۷۵ ده سونا چاتدیردیم. بو ایکی جیلدلیک کتابدا مشروطیت انقلابیندان اسلامی انقلابا، ایراندا تورکجه یازیلان کتابلاری، شعرلری آراشدیردیم، شاعیرلری، یازیچیلاری تانیتدیرماغا سندلر توپلادیم، بویولدا چالیشانلار آز ذیل ایدی؛ مرحوم سهند، گنجعلی صباحی، حبیب ساهر، دوکتو زهتابی، صمد بهرنگی، اوستاد شهریار و باشقالاری بو یولدا زحمت‌لر چکیب ائل قایغی سینی چکمیشلر، آما بونلارین اؤنونده گئنده «دوکتور حسین محمدزاده صدیق» اولموشلار. صدیق جنابلاری سارسیلماز بیر یازیچی، متعهد بیر شاعیر، کسگین قلم‌لی بیر مترجم کیمی شاه رژیم‌نین قارشیسیندا دایانمیشدی اؤز ائلیندن - وطنیندن مدافعه ائده رک دوستاقلارا معروض قالراق، هئچ زامان سوسمادی و قلم قیلینجی نی یثره قویمادی. بوتون وار گوجو ایله چالیشیدی، ۱۶۰ جیلدن آرتیق کتاب یازدی، یوزلرجه مقاله نشر ائدی، کتابلار آنادیلیندن فارسجا یا چئویردی، آذربایجان عالیم‌لرینی

ترک تبار تبریزی، حسن محمد اوغلو

سرخابلی و

معاصر تاریخیمیزه بیر باخیش

اسلام – ترک ادبیاتی نین کؤک لری اؤلکه میز ایراندا مین ایلدن بری بوداق آتمیشدیر و بشریت عالمینه دادلی-تاملی میوه لر وئرمیشدیر. شاه رژیمنی نین اصول اداره سی و اونون اربابلاری وئره ن دستورلار بئله ایجاب ائدیردی کی فارس دیلیندن آیری دیللری آرادان قالدیریپ، اسلامین قول – بوداغین سیندیرسین. تورک دیلی اسلامین گوجلوی بیر قولو و بو دیلده یارانان زنگین ادبیات اسلام دونیاسی نین افتخاری ایدی. اسلام دونیاسی تورکلر ایلله گنیشله نیب و اسلام بایراغی تورکلر الینده اولموشدور. اسلام دوشمانلاری دینی دؤیوشلردن چکیلره ک، اونون بایراقچی سی اولان تورک ملتی ایله دؤیوشمگه اوز گتیردیله. بو حرکت صلیبی دؤیوشلریندن باشلامیشدیر. ایگیرمینجی یوز ایلین اوللریندن بو دؤیوش سیاسی بویاق آلاراق پهلوی رژیمنی نین اساس مقصدی کیمی دیکته اولوندو. انگلیس استعماری بو سیاستده قولدور رضا شاه و اوغلو محمدرضانی قودورقان بیر قودوز کیمی ایران ملتینه حاکیم ائتدی. بو دده -اوغول وار گوجلریله اسلام مدنیتی نی باسماغا، اسلامی اثرلری محو ائتمگه باشلادیله. بو آرادان آنادیلیمیز یاساق اولدو. تورکجه کتابلار کتبخانالاردان ائشیگه چیخاریلیپ اودا چکیلدی. غیرتلی آذربایجانلی لارین مدرسه لرده آنا دیلرینده درس اوخوماقلاری یا ساق اولدو. اداره لرده، مدرسه لرده تورکجه دانیشماق قالدیریلدی.

۱۳۲۴ اینجی ایلده آذربایجاندا ملی حکومت یارانیدقدا شاه رژیمنی داها قورخویا دوشدو، تورک دیلینی آرادان آپارماغا باشلاندی انگلیس و آمریکا

گوجونہ آرخالانیب تورکجه کتابلارین یایلماسی یاساق اولدو. آمما گونش اوزونو پالچیقلا توتماق اولمازا! تورک مدنیتی ائله جهده جانسیز دئییلدیر کی بیر قودوزون ایسته دیگی اوزره آرادان گتسین. اونا گؤره بوغونتولو و قاراقولوق ایللرده ادبیاتیمیز چیچکلنمه یه داوام وئرمیش و کول آلتیندا کؤزهرن اودلار نهایت آلوچکدی و ۱۳۵۷ اینجی ایلده اسلامی انقلابیمیز وولکان کیمی پاتلایشیندا وار قوه ایله اشتراک ائتدی. انقلاب ایللرینده تورک ادبیاتی، تورک موسیقی سی انقلابین اصیل اوجاقلاری اولان یونیورسیتهلرده اؤزونو گؤستریدی. تورک ادبیاتی انقلابدان سونرا یئنی بیر دوران آچیب و گئیشلنمکده دیر. ایندی ایسه گؤزهل – درین و دهیرلی اثر یازیلاراق ائل ایچینده یاییلیر. دؤکتور صدیق بو ساحهده هامی دان آرتیق چالیشیب یارادیردی، انقلابدان سونرا دا دهیرلی اثرلر یازماقلا، ادیب لریمیزه اؤنجولویونو گؤستریمشیدیر.

دوکتور صدیق ین یاشایشینی نئچه دؤرهده نظردن کئچیرمک و هر دؤره اونون علمی-ادبی ایشلرینه باخماق اولار. دوورهلری بئله بۆلمک ایسته ییرم:

اوشاقلیق دؤورانی ۱۳۲۴دن ۱۳۴۲نجی ایله ده ک

معلم لیک دن زندانا ده ک ۱۳۴۲-۱۳۴۷

حسرخانا ایللری ۱۳۴۷-۱۳۵۱

۱۳۵۱ دن ۱۳۵۷ ده ک

انقلاب ایللری – مجله لر

تورکیه و باکی سفرلری

۱۳۶۲ دن بوگونه قده ر

اوشاقلیق دؤورانی

حسین محمدزاده صدیق ۱۳۲۴ اینجی ایل تبریزین سرخاب محله سینده مؤمن و عالیم عائله ده آنادان اولدو. آتاسی محمود، بالاجا حسینی مکتب خانایا گؤنده ردی. یئنی یئتمه ایکن تبریزده مرحوم وقایعی مشکوه تبریزی، آقا میرزا غلامحسین هریسی، آقا میرزا عمران یانیندا قرآن اوخوموش، اسلام فلسفه سی، فقه، احکام و ... ایله تانیش اولاراق، جاوانلیقدا اؤز محله سی سرخابدا آقا میر علی مچیدینده ایللر

بویو پولسوز درس دئمکه گووه نیردی. بو ایللرده قرآنین بیر چوخ سورهلرینی حیفظ ائتمیشدیر.

صدیق اورتا تحصیلینی تبریزده قورتارمیش، ۱۳۴۲ اینجی ایلده دانشسرادان فارغ التحصیل اولاراق معلم لیگ باشلامیشدیر.

گؤروندویو کیمی ۱۳۲۴ ایلی آذربایجان، اوزه للیک له تبریزین دیرچه لیش گونلری سایلر سا سونراکی ایللری فیرتانالی و قورخونج سنه لری تانینیر. بیر ایلده یارانان مدنی و فرهنگی ایشلر ایللر بویو اوز ائتکی سینی ساخلامیشدیر. محی طده دیرچه لن اوشاق بونلاردان تاثیر آلمما مجبوریتینده اولار. بالاجا حسین ده مذهبی بیر محیطده یاشایارکن ملی دوغولارلا دیرچه لیردی. شاه رژیمین سورددویو زوراکی قیلقلار اونو دوشدون دوروردو، آنا دیلیندن مدافعه ائتمگه سوق وئیردی. همین تحصیل زامانیندان شعر و ادبه ماراق گؤستریب اؤزو ده شعر اوخوماقلا برابر شعر قوشماغا اوز گتیریر. کلاسیک و معاصر ادبیاتیمیزلا تانیش اولور. گنیش و درین فولکلوروموزلا اوشاقلیقدا روحلانیر، ناغیل دونیاسین ی تانیر، ایندی الینه قلم آلدیقدا بو رنگارنگ دونیانی بویالارینی تصویره آلماق ایستر. گله جکده قلم الینه آلاجاغینی اوشاقلیقدا دویور. مدرسه ده اؤز آنادیلینی حمایه ائتمکده هامیدان آرتیق هوس گؤستریر. شعر یازیر آما دانشسرادا درس اوخویان ایللر دیرکی آنا دیلیندن مدافعه ائتمه یی اؤزونه بیر تکلیف کیمی بوبینونا آلیر.

معلم لیکدن زندانا قدهر (۱۳۴۲-۱۳۴۷)

معلم لیک دونیاسی صدیقی اؤیرنمه یه و اؤیرتمه یه چاغیریر. او، دوشونجه لی اویره تمن اولاراق آذربایجان دیلی و فولکلوری ایله ماراقلانیر، اؤیره نیر و فولکلوریغماغا باشلاییر. ادبیاتیمیزی اوخویور، همین ایللرده میرزا فتحعلی آخوندزاده، جعفر جبارلی، نریمان نریمانوف، جلیل محمد قلیزاده، عبدالرحیم حقوئردی وف، میرزا علی اکبر صابرین اثرلرینی اوخویور. کیریل الفباسی ایله تانیش اولور، داها بوندان سونرا وسواس ایله ادبی اثرلری میزی اوخوماغا دوام ائدیر. بو گنج معلمین کؤنلونده ائلی نین دردلی آلیشیب یانماغا باشلاییر. مقاله لرینی چاپ ائتمگه و یایماغا جان آتیر، ایلک مقاله سی «میترا فرشته سی و مهرگان بایرامی»

آدیلا ۱۳۴۵ اینجی ایلده تبریزین تعلیم و تربیت اداره‌سی‌نین علمی مجله‌سینده نشر اولور.

۱۳۴۴ اینجی ایلده تبریز دانشگاهینا «فارس دیلی و ادبیاتی» بؤلومونه داخل اولدوقدا ادبی فعالیت‌لرینی آشکاراچیخاریر. بو ایللرده تبریز، انقلابین اوره‌یی کیمی چیرپینمادادیر. روشنفکرلیک، آیدینلیق حرکت‌لر ایرانین حرکت‌لرینه کؤلگه سالیر. تبریزده صمد بهرنگی، علیرضا اوختای، بهروز دهقانی، بهروز دولت‌آبادی و اونلار جا انقلابچی، انقلابی حرکت‌لرینه ادبی سویره و ئرمیش و ایرانین آیدین فیکرلی یازیچیلارینی اؤزلرینه چکمیشدیر. بو ایللر، ایرانین سیاسی تاریخینده بیر دؤنوش نقطه‌سی کیمی سایلیر. دوسلار گؤروشو «آدینه» آدلی نشریه‌نی اداره ائدیر. صدیق بورا دا ان چوخ مقاله و ماتریال حاضرلیر.

بوبالاجا گروپ، تکجه تبریزده یوخ، بلکه بوتون ایراندا حرکت یارادیرلار، تهراندا نشر اولان «خوشه»، «امید ایران»، «وحید»، «ارمغان» و «راهنمای کتاب» و باشقا مجله‌لره آذربایجان دیلی و ادبیاتی حقیقینده مقاله‌لر یازیب گؤندیریرلر. تبریزده نئچه – نئچه کتابلار چاپ اولور، بو حرکتین اثرینده «حیدربابا» یایلیر و آلفیشلار؛ کوتله‌لر ایچینده آنا دیللری نه مارق یارانیر، سهندین «سازیمین سؤزو» گنجیش صورتده یایلیر، مختلف کتابلار ترجمه اولور و آذربایجان دیلی و ادبیاتی ایرانین مبارز یازیچیلاری ایچینده اؤزونه یئر آچیر.

صدیق بو ایللرده صمد، صمیمی دوستو کیمی ان چوخ مقاله‌نی یازیر. اونون آدی کئچن مجله‌لرده شعرلری و مقاله‌لری یایلیر. «آذربایجان شعر و ادبیاتی»، «امید ایران» نشریه‌سینده چاپ اولور و بورادا بیر صحیفه‌نین اداره‌سی صدیق‌ین بونونا دوشور. صدیق بو صحیفه‌نین ماتریاللارینی پوستانا ایله تبریزدن تهرانا گؤنده‌ریردی. آما شاه رژیم چوخ تترلیکله همین صحیفه‌نین نشری‌نین قاباغینی آلدی.

همین ایللرده اونون «محمدباقر خلیفای» عنوانیندا مقاله‌لری آردیجیل صورتده تهرانداکی «ارمغان» مجله‌سینده و «داستان‌های دده‌قورقود» عنوانی مقاله‌لری «وحید» مجله‌سینده نشر اولدو. دوستو صمد بهرنگی‌نین اوزمانا قدهر چاپ اولموش ناغیللاری حقیقینده ایلک و شاید ده یگانه علمی تحلیلی مقاله‌نی یازیر و اونو احمد شاملو «خوشه» مجله‌سی‌نین ۳-نجو ساییسیندا چاپ ائدیر.

۱۳۴۷ اینجی ایلده تبریزده «هنر و اجتماع» آدلی تورکجه فارسجا هفته‌لیگی نشر ائتدی. او بو نشریه‌ده بوتون گوجونو وورور، آما ۷ سایه‌دان سونرا ساواکین حمله‌سینه معروض قالیر.

بونشریه‌نین باغلانماسی توپ کیمی ایراندا سسلندی. صدیق آلتی‌آی حبسه آلیندی. همین زامان صمد بهرنگی آرازدا بوغولدو. بو حادثه‌لر ایران ادبیاتیندا اؤز ائتگی سینی بوراخدی و یازیچیلار و شاعیرلرین باخیشلاری تبریزه ساری دؤندو. یاخین گله‌جکده «۱۳۴۹» ایلده مسلحانه مبارزه‌لرین مرکزلی تبریز قورولدو. صدیق سیاسی آتیشمالارا دوشدو و او چون، یونیورسیتهدا اعلانمره‌لر آلدیغینا باخمایارقا مأذونیت لیسانس سندلرینی آلا بیلمه‌دی. بو سندلر ۱۳۵۰نجی ایلده قدهر اوزاندی.

۱۳۴۸ (۱۹۶۸) اینجی ایلده استانبول یونیورسیتهدا ادبیات فاکولته‌سی طرفیندن تورک دلی و ادبیاتی بؤلومونده نامزدلیک دؤنمی کئچرمگه دعوت اولونور، لاکین شاه رژیمنی طرفیندن ایراندان چیخماغا اجازه وئریلمه‌دی. ۵۰ اینجی ایلده تبریزده دوشن حادثه‌لر، روشنفکرلری تبریزدن تهرانا سورگون ائتدی. صدیق‌ده بوسورگونه معروض قالاراق تهرانا کؤچدو.

حبس‌خانا ایللری (۱۳۴۷-۱۳۵۱)

بیزیم حسین صدیق دوزگونون حبس‌خانا ایللریندن یاخشی معلوماتیمیز یوخدور. ائشیتیدیکیمیزه گؤره، او حبس‌خانا ایللری خاطره‌لرینی یازمیش که انشاءالله یاییلاجاق و چوخ شئیر بیلجه‌یک. ایندیلیک دییه بیلیریک کی او آلتی‌آی سیاسی حبسه محکوم اولدو، و ۱۳۵۰ ایلین اردی‌بهشت آییندا حبس‌خانا‌دان چیخدی و تبریزده یاشاماغی قدهن ائلدیلدیگیندن تهرانا کؤچدو.

حبس‌خانا ایللرینده او تبریزین زندانیندا سیاسی محبوسلره «تورک دلی» تدریس ائدیردی. همی‌ده بو زنداندا اوچ دفتر شعر یازمیشدی که بو شعرلر محبوسلارین لرینده قالدی و ایندی معلوم دگیل که هاردادیر. بو دفترلرین بیرینین آدی «قالادان قالایا» باشقاسی ایسه «هانی بس یولداشین اؤردک» ایمیش.

۱۳۵۱ دن ۱۳۵۷ یه قدهر

دؤكتور صديق بو دؤرهده چالیشان و متعهد بیر یازیچی کیمی چیخیش ائدیر. ایلک نشر اولان کتابی «واقف شاعر زیبایی و حقیقت» ایدی. بو کتاب ۱۳۵۱ (۱۹۷۲) اینجی ایلده تهراندا «پویا» نشریاتی طرفیندن فارسی دیلینده چاپ اولدو. بو کتابدا آذربایجان ادبیاتی تاریخی قیسا اولاراق تانیتدیریلیمیشدیر. ادبیات سئوهر آذربایجانلی اوچون ایراندا ایلک کتاب ساییلیر کی تاریخمیزی و شاعیرلریمیزی بیر باخیشدا گؤزدن کئچیریر. بو کتاب الدن-اله کئچیر. آلقیشلانیر. سونراکی کتابلار «قصه روباه در ادبیات شفاهی آذربایجان» و «داستانهای کچل در ادبیات شفاهی آذربایجان» و آیری کتابلاری چاپ اولوب، آذربایجان مدنیتینی ایراندا یاییر.

بو ایللرده صديق تهران اونیورسیتیه سینده «فوق لیسانس» دؤنمینیه قبول اولوب، درس اوخوماغی دوام وئره رک یازیچیلیغا چاغیریلیر. «کانون پرورش فکر کودکان و نوجوانان» طرفیندن ترجمه چیلیگه دعوت اولونور. بورادا اوشاقلار اوچون چوخلو کتابلار و «دوقلوهای ترک»، «چیل مایدان»، «قارا آت» و «دوقلوهای ایرانی» نی حاصیرلاییر و نشر ائدیر.

«امیر کبیر» نشریاتی طرفیندن تألیف و ادیتورلوغا دعوت اولونور همین مؤسسهده ای شلرکن بیر سیرا شمالی آذربایجان عالیم لری طرفیندن یازیلان کتابلاری فارسجا یا چئویریب، نشر ائتدی. دوغروسو بو ایللر صديق جنابلاری اوچون وئریملی و محصولدار ایللر ساییلیر. چئشیدلی ساحه لرده کتابلار حاضیرلاماق، چئویرمک و نشر ائتمک ب و ایللرین محص و لودور. بو کتابلارین بیر سیراسینی ترجمه ایشلری تشکیل ائدیر. بو ترجمه لرده آذربایجان ادبیاتی ایله فارسجا تانیشلیق وئریلیر. تأسفله آذربایجان اوولادی آنادیللرینده یوخ، بلکه فارسجا دیلینده اؤز مدنی ت لری نی اؤیرنمگه باجاری قلاری چوخراق ایدی. بو سیرا کتابلاردان بونلاری آد آپارماق اولار:

- برتلس، نظامی شاعر بزرگ آذربایجان، تهران، پیوند، ۱۳۵۶.
- م. سلطانوف، فضل الدین خاقانی شروانی، تهران، آذر کتاب، ۱۳۵۵.

- ع.ن.قولیف، *از پیدایی انسان تا رسایی فتودالسم در آذربایجان*، گک و تنبرگ، ۱۳۵۵.
- عبدالله ف. *مسائل زبانشناسی ایران*، تهران، بامداد، ۱۳۵۵.
- حسین اف، *مسائل ادبیات نوین ایران*، تهران، دنیا، ۱۳۵۵.
- زمرّد شفیع‌اوا، *مسائل ادبیات دیرین ایران*، تهران، نوپا، ۱۳۵۵.
- *آرزی و قمبر*، حبیب ساهر، تهران، مازیار، ۱۳۵۴.
- *آثاری از شعرای آذربایجان*، تهران، بابک، ۱۳۵۴.
- *گفتاری پیرامون زبان‌های رایج ایرانی در آذربایجان*، تهران، بابک، ۱۳۵۶.
- *فوماتسوپسکی، تیمورلنگ در ارمنستان*، تبریز ساوالان، ۱۳۵۶.
- *فریدون آشورف، نسیمی*، تهران، ۱۳۵۵.
- *محمود مالکف، تازی‌گویان آذری*، تهران، نوپا، ۱۳۵۶.
- *م. مبارز، زندگی و اندیشه نظامی*، تهران، توس، ۱۳۶۰.
- *دنیای قصه بچه‌ها*، تهران، رز، ۱۳۵۶.
- *نهضت حروفیه (م. کریمی ایله بیرلیکده)*، تبریز، تلاش، ۱۳۵۷.
- *دوقلوهای ترک*، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۵۵.
- *چیل مایدان*، تهران، رز، ۱۳۵۶.
- صدیق ۵۶ و ۵۵ اینجی ایللرده علمی و انقلابی کتابلاردا ترجمه ائدیر. آلتداکی کتابلاری آد آپارماق اولار:
- *انقلاب بورژوای در انگلستان*، تهران، ققنوس، ۱۳۵۶.
- *مقدمه‌ای بر فلسفه تکاملی طبیعت و جامعه*، تهران، ققنوس، ۱۳۵۶.
- *انقلاب کبیر فرانسه*، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۵.
- همین ایللرده تحقیقی ایشلری ده چوخ اولموشدور. بیر سیرا کتابلاری ویراستارلیق ائتمیش بیر سیراسینی تصحیح ائده‌رک، بیر سیراسینا مقدمه یازمیشدیر. بو کتابلاری آد سایماق اولار:
- *نمایشنامه‌های میرزا آقا تبریزی*، تهران، طهوری، ۱۳۵۵.
- *مقالات فارسی آخوندزاده*، تهران، نگاه، ۱۳۵۵.

- مقالات فلسفی آخوندزاده، تبریز، ساوالان، ۱۳۵۶.
- مولانا محمد فضولی، رند و زاهد، تهران دنیای کتاب، ۱۳۵۵.
- از انزلی تا تهران، تهران، بابک، ۱۳۵۶.
- مقالات تربیت، تهران، دنیای کتاب، ۱۳۵۵.
- تحقیق و تألیف ائدیگی کتابلاردان بونلاری سایماق اولار:
- واقف شاعر زیبایی و حقیقت، تهران پویا، چاپ سوم، ۱۳۵۴.
- قصه‌های روباه، تهران، دنیای دانش، ۱۳۵۴.
- قصه‌های کچل، تهران، نبی، ۱۳۵۵.
- دیدی از نوآوری‌های حبیب ساهر، تبریز، ساوالان، ۱۳۵۵.
- عاشیق‌لار، تهران، آذر کتاب، ۱۳۵۶.
- هفت مقاله، تهران، دنیای دانش، ۱۳۵۶.
- سایالار، تبریز، ایشیق، ۱۳۵۷.

بو دؤوره‌ده یازیلان و یا ترجمه اولان کتابلارین هامیسیندا بیر علمی و تنقیدی باخیش واردیر کی یازچی نین انقلابی روحوندان جوشاراق کاغاذ اوسته گلیبدر. نچه علمی کتابلاری او جمله‌دن «انقلاب کبیر فرانسه»، «انقلاب بورژوازی در انگلستان» و ... نظردن کئچیردیکده بولارلا آذربایجان دیلی و ادبیاتی آراسیندا باغلی لیق گوزه گلمیر. آما قئید ائتمک لازیمدیر او هیجانلی گونلرده - انقلاب ایللرینده ائللریمیز علمی - انقلابی باخیشلارلا س یل احلاماسی گره ک ایدی و مترجم بونلاری زامانین ایسته ک لرینه جواب اولاراق نشر ائتمیشدیر.

ترجمه ائدیگی ادبی کتابلار - نظامی، خاقانی، قوسی و ... حقینده ده یرلی و یثنی باخیشلا یازیلان اثرلر سایلیر. شاه رژیمین گوجلنمه‌سی دوراندا - (۱۳۴۰ - ۱۳۵۷) آذربایجان دیلی، تاریخی و ادبیاتی چوخلو افترالار، تهمت‌لره و یانلیش نظریه‌لره معروض قالاراق، شوونیستی باخیشلارلا دیلیمیزی - ادبیاتیمیزی آزمک ایسته یئرلر چوخدور.

یوردوموزون نهنگ شاعیرلری - نظامی، خاقانی، صائب و باشقالاری ده یرسیر سؤزلره آذربایجاندا آیریپ فارسلارا او یغون و تورک دیلینه قارشی چیخان شاعیرلر کیمی تانیتدیریل ی ردی. نظامی ایله خاقانی اتباه دؤره‌سی نین بؤیوک

شاعیرلری و فارس ادبیاتی نین تمل داشلاری کیمی دهیرلندیرمه‌لی ایدیلر. دونیا سویه‌سینده تانینان بو محتشم شاعیرلر حقینده دهیرلی مقاله‌لر، کتابلار یازیلیب و اثرلری دونیانین اؤنملی و دیری دیلترینه چؤویلیدیر. آمما دئمک اولارکی بو ساحه‌ده یازیلان مقاله و نظریه‌لرین یوزه سکسنی یانلیش باخیشلار اولموشدور. نظامی بیر زاهد کیمی، و خاقانی بیر سارای شاعیری کیمی، تانینردی و اونلارین ملی وارلیقلاری دانیلردی. بیر سیرا ایرانلی شوونیستلر نظامی‌نی تورک یوخ، بلکه تورک دوشمانی کیمی قلمه آلیردی‌لار. بئله ضد علمی باخیشلار ایراندا نئچه قات بویوبوب علمی باخیش کیمی تانینردی. دوشونجه‌لی، دردلی و آگاه بیر یازیچی لازیم ایدی بلکه بو بشریت دوشمانلارینا بیر جوالدوز باتیرسین. آذربایجان جمهوروسوندا علمی باخیشلارا اوغون مقاله‌لر کتابلار یازیلیب، دهیرلی کتابلار و نظریه‌لر میدانا چیخمیشدیر. ایراندا بئله کتابلارا میدان وئرلمیردی. برتلس، روس شرق شناسی ۱۹۴۰ اینجی ایلده بو ساحه‌ده گؤزل و دهیرلی بیر کتاب یازمیشدیر. صدیق بو کتابی فارسجا یا چؤویرمک‌له بوتون شوونیستلرین اؤوجونا سوتؤ کدو. مترجم باجاریق و مهارتله بو اثری آخیجی و گؤزه‌ل بیر دیل ایله فارسجا یا چؤویرمیشدیر. شاعیرین آنادیلی تورکو اولدوغوو، آذربایجان مدنیتیندن یارارلانیدیغی‌نی گؤستمیشدیر. انسانلارین گؤزه‌ل و صمیمی رفتارلارینین دهیرلندیرمه‌سی گؤز اؤنونه آلمیشدیر. انسانلاردا حؤرمه، گؤزه‌للیک‌لرین تعریفی، یاخیشلیقلارین دهیری تصویره آلیر. آذربایجان دی‌لی نین موقعیتی، گوجو و گؤزه‌للیگی، آذربایجانلی‌لارین منلیگینی مدافعه ائدیر.

بو کتابدا گؤستریلیرکی سلجوقلار دؤرونده اورتا آسیادان کیچیک آسیایا قدهر، بؤیوک امپراتورلوق دیلی کیمی فارس دیلی‌نی یایانلار، ایرانین تورک سلطانلاری اولموشلار. بو دیل اؤلکه‌لر و ملت‌لر آراسیندا بیر واسطه کیمی ایشله‌نیب قبول اولونموشدور. دؤرانین سنت‌لرینه اوغون اولاراق علمی ادبی کتابلار فارسجا یا یازیلیردی. دوغرو دورکی فارس دیلی محلّی و قوم‌لارین دیل‌لرینی آرادان آپارماغا گوجو چاتمادی و باجارمادی اونلارین یئرینی توتسون، آمما ادبی اثرلر دیلی موقعیتی‌نی آلدی؛ حتی بو دیل‌لرده یارانان اثرلر فارس ادبیاتی‌نین قایدا - قانونلارینی منیمسه‌دیلر. فارس ادبیاتی‌نین درین ائتگی‌سی تورک دیلینه‌ده انکار اولونماز بیر حقیقت‌دیر. نظامی، هابئله بو سنّت‌لره صادق قالاراق اثرلرینی آنا

دیللرینده یوخ، بلکه فارسجایا یازدیلار. تورکجه یازما ایسته‌ین شاعیریمیزده سارای اجازه وئرمدی و اونا گؤره نظامی و خاقانی‌نین اثرلری فارسجایا یارانندی. آمما بورادا قئید ائتمک لازیمدیر کی فارسجایا یازیلان اثرلری فارس دیللی خالقلارین ادبیاتی ساییلمالی دیر. بوگونه قدهر ادبیات عالمینده بیر اثرین هارادا یارانماسینا، هانسی ملت و هانسی اؤلکه‌ده یارانماسینا باخیلمایب و بو باخیشلا ده یرلندیریلمه‌میشدیر. بوندان علاوه، بوگونکو ایران، تاریخ بویو مختلف دیللی و گئیشلی اولموشدور. هر زامان بوگونکو سرحدلره باغلانمیشدیر. بو ادبیاتین یارانماسیندا مختلف خالقلار اشتراک ائتمیشلر، اؤز آنا دیللرینه محبت بسلیه‌رک فارس ادبیاتیندا مارق گؤستریب و شاه اثرلر تقدیم ائدیبلر.

دؤکتور صدیق بو کتابلاری ترجمه و نشر ائدهن ایللر، شوونیست‌لرین میدان آچما دورانی ایدی. آمما بئله کتابلار صمیمی و پاک ادیبلر اوچون، تشنه و عطش‌لی اوخوجولار اوچون بیر قورتوم سرین سو ایدی؛ ائله اونا گؤره ده بؤیوک آلقیشلارلا اوز – اوزه گلدی. سارسیلماز مترجم بئله اثرلرله آذربایجانلی ایسته‌ینلرین اوره‌گینی دؤیونتوده و چیرپینمادا ساخلادی. اوره‌کلر اونون قلمیندن جان آلیب نفس چکیردی.

«خاقانی» کتابی‌دا بئله بیر ائتکی جامعه‌میزده بوراخدی. بؤیوک خاقانی گنج ایکن سارایلاردا مدیحه‌لر قوشورسادا، توپلومسال دوشونجه‌یه ال تاپماقدا و سلطانلارین یانیندان اوز چئویریر و خالقا قووشور. بوتون ظالیم‌لر سخاوتلی سیمالاری دالیندا طمعکار و ظالیم اوزلری‌نین گیزلنمه‌سینی آیدینلادیر. بونا گؤره دوستقلارا معروض قالیر، غربت ئولکه‌لره قاچیر، نهایت اؤز ائلی‌نین قوینوندا آرام تاپیر.

مترجم اؤنملی بیر مسئله‌یه اشاره‌اندیر. بیر زامان نظامی، خاقانی‌نین آنادیلی اولان تورک دیلیندن دانشاندان فارس شوونیست‌لرین قاش-قاباغی سالانیردی. اونلار ایستیردیلر بو شاعیرلرین تورکجه یازدیغی اثرلردن سؤز آچیلسین آمما همین دوراندا آذربایجان ادیب‌لری بو ساحه‌ده چالیشماغا اوز گتیریب بو شاعیرلرین اثرلرله خالق شفاهی ادبیاتی آراسیندا ایلگی‌لری گؤستیردیلر. تورک مدنیتیندن یارارلانیب، فارسی ادبیاتی‌نی زنگینله‌دیبلر. اوج‌مله‌دن نظامی دده‌قورقود

ناغیللاریندان استفاده ائدیپ «هفت پ یکر» اثرینی یاراتمیشدیر و یوزلرجه آتالار سؤزونو، یئری گلده یکده اثرلرینه سیمیشدیر.

صدیق جنابلاری بو اثرلرین ترجمه سینده بؤیوک مهارت و جسارت گؤسترپ و آذربایجان ائلیندن، دیلیندن، مدنیتن نندن لایقجه مدافعه ائتمیشدیر. صدیقین ترجمه لری آراسیندان «آذربایجان ادبیاتی تاریخی» نندن قوسی تبریزی و میرزا شفیع واضح گنیش بیر یئر توتور. بو کتابلارین ترجمه سی گؤزهل و آخیجی اولاراق تقدیره لایقدیر. دوغرودان ایلک معلوماتی آذربایجان ادبیاتی و سیمالاری حقینده صدیقین کتابلاریندان آلمیشیق. چونکی او زامان کیریل خ ط ی ایله نشر اولان کتابلاردان هامی یارارلانا بیلیمیر؛ چوخ آز اوخوجولار بو خط ایله تانیش ایدیلر همده قدغن ایدی.

دؤکتور صدیقین یارادیجیلیق دونیاسی نین بیر بو جاغینی آذربایجان ادبیاتی تاریخیندن بیر سیرا گؤرک ملی سیمانی تانیتدیر ماسی و اونلارین اثرلری نین آراشدیر ماسی تشکیل ائدیر. عمادالدین نسیمی سیماسی بو ساحه ده یازیلان و یا ترجمه اولان اثرلری آیریجا قئید ائتمگه لایقدیر. م. کریمی (بو سطرلرین یازاری) ایله بیرلیکده ترجمه ائتدیکلری «نهضت حروفیه» کتابی بو سیرا کتابلاردان ساییلیر. بو اثر آلقی شلار قارشی گله رک، بیر آز زاماندا اوخوجولار طرفیندن سئویدلی. بوندان علاوه آشورفون تاریخی درامی اولان «نسیمی» پیه سی ترجمه اولدوقدا محبتله قارشیلاندی. «شهین قوامی» ایله ترجمه ائتدیگی بو اثرده نسیمی نین مبارز سیماسینی گوزه لجه گؤستره رک بشریت افتخاری کیمی ده یرلندیرمک لازیم ایدی. اونون انسان سئور، انسانلارلا دؤیونن اوره گی نین پاک دویغولارینی دوزگون صورتده تصویره آلماق، اونون دوشمانلارلا باریشماز، مبارزه یه صادق قالان احوال – روحیه سینی قلمه آلماق، بؤیوک شاعیریمیز حقینده دیر و تقدیره لایق ایدی. دوغرودان دا دؤکتور صدیقین کتابلاریندا تانیدیغیمیز نسیمی نی بی ز معاصیر دوشونور و ک، سانکی نسیمی نین اوره گی بو گون بیز ایله دؤیونور.

دوغرودان دا اسلام دونیاسیندا مبارز و جسارتلی شاعیریمیز اوچ دیلده – عربجه فارسجا و تورکجه اثرلر یارادیپ، اسلامی اؤلکه لری گزیپ، بوتون مسلمان خالقلاری ایچینده انسانیت توخ و مونو سیمیشدی، انسان سئورلیگی تبلیغ ائتمیش و آنا دیلینی مقدس سایاراق بؤیوک حجملی بیر دیوان یاراداراق تورک دیلینه عزت

قازانمیشدیرو مترجم نسیمی حقینده ترجمه ائتدیگی اثرلرده ایراندا آذربایجان دیلی و ادبیاتی حقینده بحث آچمیشدیر.

دؤکتور صدیق جنابلارینین بو ایللرده چاپ اولان اثرلرینین بیرسی و آذربایجان ادبیاتینی ایلک دفعه اولاراق ایران اوخوجولارینا تانیتدیرماق نیتی ایله یازیلان اثری «نمونه‌هایی از شعر معاصر آذربایجان» اولموشدور. مترجم بورادا آذربایجان شعرینین گؤزه‌لیگینی، درینلیگینی، گؤسترملی چالیشیر و ده‌یرلی شاعیرلریمیزدن گؤزله، آخچی و درین دوشونجه، ملی دویغولو شعرلری ترجمه ائتمگه ایراندا آذربایجان شاعیرلریندن اؤرنک‌لر گتیریر، حبیب ساهر، مدینه گلگون، مروارید دلباری، بهروز چای اوغلو و باشقالارینین شعرلرینی گتیریر. بورادا دؤکتور صدیق باجاریقلی، یارادیجی بیر مترجم کیمی ایراندا مطرح اولور. اونون ده‌یرلی و باجاریقلی بیر منتقد کیمی ده چیخیش ائتدیگینی «دیدى از نوآوری‌های حبیب ساهر» اثرینده گؤروروک. بورادا منتقد ساهرین و درین معنالی شعرلرین ائتکی‌سینی گؤستریر. اونون شعرینی مشروطه‌دن نیما یا قدەر - بو اورتاق شاعرینین یارادیجیسی - آیری سؤزله دئسه ک مشروطه ایله نیما شعری آراسیندا بیر کؤرپو کیمی تانیتدیریر.

صدیق ایله مرحوم حبیب ساهر آراسیندا درین بیر دوستلوق، مرید - مرادلیق باغلی‌لیق اولموشدور. بو باغلی‌لیغی و حبیب ساهره درین حؤرمه سبب اولوب هله ایندی ده دؤکتور صدیق مرحوم حبیب ساهرین حؤرمته آد آپاریب، اونا منتدارلیغینی گؤستریدیر. «آرزى - قمبر» اثرینین ترجمه سینده بو محبتی و حؤرمته گؤرمک اولار. هابئله «یورد غزللری» نی ده اونا حصر ائتمیشدیر.

بو دوره ده دؤکتور صدیق ترجمه‌دن علاوه تحقیقی ایشلرده گؤرموشدور. بو ایشلرین آراسیندا «هفت مقاله»، «سایالار»، «عاشیق‌لار» و باشقا کتابلار یئر آلیر، «هفت مقاله» اثرینده، یازیچی دده‌قورقود حماسه‌سی حقینده اؤز آراشدیرمالارینی آپاریر، عاشیق‌لار ادبیاتی حقینده علمی باخیشلارینی گؤستریر و محمد باقر خلخالى باره‌سینده گؤزله و ده‌یرلی معلومات وئره‌رک اونون «تعلیه» اثرینی تحلیل ائدیر. ایشلری آراسیندا «واقف شاعر زیبایى و حقیقت» اؤزل بیر یئر توتور. بورادا یازیچی آذربایجان ادبیات تاریخینی قلمه آلیر. واقفین ۲۵۰ ییللیک آنادان اولماسینین مناسبتیه یازیلان بو کتابدا واقف سیماسینی اونون اثرلرینی آراشدیراراق آذربایجان

دیلی نین گۆزه للیگینی و موقعیتی نی گۆستر میشدیر. بورادا کلاسیک شاعیرلریمیزین یارادیجیلاری، معنوی دونیالاری بحثه آئینیر و واقفین آنادیلیمیزی یاد دیللردن تمیزلمه سی ده یرلنیر و گۆستر یلیر کی مولانا فضولی دن سونرا آن پارلا یشلی سیما ییزیم ادبیاتیمیزدا واقف اولموشدور.

انقلاب ایللری

اسلامی انقلابین چیچکلنمه سی ایله، آذربایجان ادبیاتی دا چیچک لنیر. نٲچه – نٲچه نشریه، مجله، کتاب حاضیرلانیب چاپ اولور. یننه ده بو چارپیشمالار اورتاسیندا دوکتور صدیق اؤزونه مخصوص یشی واردیر. صدیق بیگ «آزادلیق» و «بولداش» مجله لرله تورک دیل نشریه لرین اؤنونده اؤزونه یشر آچدی. اؤزه لیک له یولداش مجله سی هفته لیک اولاراق گنیش صورتده کوتله لر ایچینده یاییلدی. ۲۱ هفته، هر هفته مین لر اوخوجونون آلفیشلارینی اؤزونه چکه رک، تورک دیللی شاعیرلری و یازیچیلاری اؤزونه جلب ائتدی. گۆزه ل مقاله لر، ادبی متن لر، مبارزه دالغالی شعرلر ایرانین هر بو جاغیندا «یولداش» ساری اوخوندی. آمما گۆزودار آداملار اونو احاطه ائده رک آردیجیل صورتده چیخماسی نین قباغینی آلدیلار، اودا چکدیلر و نهایتده تعطیل اولدو.

یولداش ییخیلد یقدا «انقلاب یولوندا» یول آچدی. بو نشریه ده ۱۴ نمره ایران تورکلری آراسیندا آلفیشلانندی و تورک یازارلاری اونون چئوره سینه توپلان دیلار. بو مجله ده مختلف بهانالارلا تعطیل اولدو. آمما سانکی صدیق بیگ بو قرارا گل میشدی قاپیدان قووسالار، پنجره دن سوخولا! ائله اونا گۆره اؤز وارلیغیندان مدافعه ائتمک اوچون میدانی بوش قویمادی: «یئنی یول» مجله سینی فصلنامه اولاراق یایدی. بو نشریه ده دؤرد نمره دن آرتیق چیخمادی. بورادا بیر زادی قید ائتمک لازیم دیر کی دؤکتور صدیق چیخاران نشریه لرین هامیسی آدلاری کیمی هیچ زامان «یول» سوز اولما میشدیر و بو «یول» ائلیمیز، دیلیمیزه گئده ن یول دور. سؤیندیر یجی حال دیر کی بو ائیش قالخیش لاردان سونرا بو گون صدیقین یولونو گئده ن انسانلارین سایسی چوخالیب و بو یول مقصده چاتانا جان داوام تاپا جاق دیر.

دؤكتور صديق انقلاب ایللرینده یئنی بیر چالیشمالارال وورور. مجله، نشریه یایماقلا برابر نئچه کتابدا چاپ ائدیر. آشاغیدا آدی چکیلن کتابلار بو ایللرده چاپ نائلیتی اله گتیریر:

- ۱- کیچیک شعرلر، تهران، شبتاب، ۱۳۵۷.
- ۲- مجموعه (بشش شاعیرله بیرلیکده)، تهران، شبتاب، ۱۳۵۷.
- ۳- صمد بهرنگی (منظومه)، تهران شبتاب، ۱۳۵۷.
- ۴- اوچغون د/خما، تهران، آذربایجان مدنیت جمعیتی، ۱۳۵۸.

باکی و تورکیه سفرلری

صديق جنابلاری بیر دؤنه باکی یا و بیر دؤنه ده تورکیه یه سفر ائتمی ش دیر. ۱۳۶۰ینجی ایلده باکیدا قورولان یئددینجی آذربایجان یازیچیلار قورولتایینا چاغیریلدی. آذربایجانین بویوک عالیمی پروفیسور عباس زمانف دوكتور صدیقی چاغیرمیشدیر. صديق اورادا دوستلوق جمعیتی نین قوناغی اولموشدور. صديق بو سفردن ایکی کتاب سوغات اولاراق ایرانلی اوخوجولارا هدی وئرمیشدیر. بیرینجی «باکی لوحه لری» آدلی شاعیرین بو سفردن آلدیغی ایلهاملارلا یارانان شعرلر توپلومودور و ایکینجی سی بو سفرین یادداشتلاری ساییلان «گؤنشلی وطن یادداشتلاری» دیر.

«باکی لوحه لری» کیتابیندا «دوزگون» تخلص ائدن صديق شاعرین ۲۳ عنواندا شعرلری گلیر. ایلک شعر «آتایام، آتا» عنوانلی شعر دیر کی اؤز اوغلو «یاشار» خطاب بو سفرین دوغولارینی دوزموشدور. هر سفردن قاییدان بیر کیشی سوغات اووما دهینه گؤره، شاعیر اوغلونا سوغات گونشلی وطنیندن ایلهاملاری تحفه وئرمک ایسته ییر. وطنینی تعریفله ییر و اومود بسله ییر کی:

عؤمور بیر کرواندیر کئچه جک اوغلو

آرزولار، امللر چیچکنه جک

باکیدان تبریزه ترن گله جک

اردیل گوله جک، تبریز گوله جک

شاعیر باکیدا اولان زامان، شاعیرین عزیز وطنی ایراندا دؤیوش واریدی. استکبار الیه قورولان ایرانلا عراق دؤیوشو داوام تاپیردی. آمما دؤیوشدن اینجین

کیمی آذربایجان صلح و باریش دونیاسی نتیجه لری گؤرور، اومود بسله بیر اؤز یوردوندا باریش حاکم اولسون، آلمان نه ائتمک کی صدامین هر گونکو یاغدردیغی بو مبالار ایران ملتی نین باشی نا، شاعیرین وطنداشلارینی بو دونیادا آیرمیشدیر، باریت قوخوسو ایله ایرانی دولدورموشدو. صدیق چوخلو شعرلرینده دونیا استکباری نین قوردوغو قورقلارا قارشی چیخب، دوشمانین انشیگه چیخاردیغینا جان آتمیشدیر. شاعیر گونشلی وطنینده کی باریشی وطنی ایراندا آریلایر.

صدیق شعرلرین بیرینده فضولونون هیکلی اؤنونده دیزه چؤکور و پاک وطن دوغولارینی دیله گتیریر، شعرینده نظامی هیکلی قارشیندا و آیریجا شعرینده نسیمی نین هیکلی اؤنونده شاعیرلرین یارادیجیلیغیندان دانیشاراق، اونلارین شعرلریندن ایلهم آلیب قانادلانیر، تاریخه بویلایر و فرحله اؤز وارلیغینا گووه نیر. شاعیر اورادا گؤردویو شاعیرله او جمله دن مدینه گولگونه، حکیمه بلوریه و سهراب طاهره خطاب اوره ک سؤزلرینی دیله گتیریر. وطنی نی «غریب آنا» سسله بیر و اورادا غربته قالان قارداشلارینی گؤردو کده شکایت ائده رک زمانه نی قارقیشلایر. صدیق «شاعیر دئیلم» شعرینده شوشا فعله لرینه اوز توتوب شاعیر اولمادیغیندان؛ آما وطن دردیندن، ائل قایغیسی چکمکدن شاعیر اولماسینا اشاره ائدیر. آیریلیق حیکایه سینده اؤز تأثراتینی یازیر.

بو سفرین ایکینجی محصولو «گونشلی وطن یادداشتلاری» دیر. یازیچی بورادا آذربایجان جمهوروسوندا مادی حیاتین بوللوغو و معنوی حیاتیندا یوکسک انسانی اخلاق مالک اولماغی گؤستریر و اینانیر کی اورادا یالانین و حيله گرلیغین اولدوغونو هئچ زامان بئله بیلمه یین و اونون فونکسیونو ایله تانیش اولمایان آدمالاری نین آز اولمادیغینی گؤستریر و آیدین - آشکار دیر کی اورانین اهل - وطنداشلاری یوکسک معنویاتلی دیرلار. بیر - بیرلرینه چوخ مهربان، صمیمی اولاراق پاک - تمیز و محبتلی داورانیشلاری واردیر. یازیچی سرمایه دارلیغی سوسیالیزم ایله مقایسه ائدی کده اورانی بیه نیر و دئی یو کی ایران آذربایجانین انقلابدان سونرا ایشیقلی، نورانی و گونشلی گونلر گئچیریر و شاه دؤورانینی قارانیق دؤوران حساب ائدیر و اسلام انقلابینی تحسین ائدیر.

یازیچی بو سفرینده چوخلو شهرلری گزیر، سارایلار، موزه‌لری، تاریخی آئیده‌لردن گۆروش اندیر و اؤز تأثیراتینی قلمه آلیر. بو سفرده چوخلو عالیم‌لریله گۆروشور. میرزا ابراهیمف – سرابلی شاعیرله قنوشور، نبی خزری کیمی نهنگ شاعیر ایرانین اسلامی انقلابیندان حمایه‌لرینی یازیر، حکیمه بلوری، بختیار وهابزاده، سهراب طاهر، ابوالفضل حسینی (حسرت)، پروفیسور احمد ش فایی، پروفیسور حمید محمدزاده، غلامرضا جمشیدی، علی توده و باشقالارینی گۆرور. حکیمه بلوری ایله دانیشقیندا، شاعیردن سوروشور:

- حکیمه خانم بورادا وضعیز نهجه دیر؟
- بورادا هر شئی وار، یالنیز وطن یوخدور. وطنی ایتیرمکدن آجی بیر شئی یوخدور.

حکیمه بلوری اسلامی انقلابدان سونرا وطنی ایرانا قایتماق آرزوسوندا اولاراق بو آروزوسونا چاتمامیشدیر. یازیچی بورادا دیله گلیر سوروشور:

«بؤیوک و تحسین‌ه لایق انقلابیمیزدان سونرا، دونیانین هر طرفیندن ایرانا آمریکادان اوروپادان آتیلا – آتیلا دوروب گلن رنگلی بویالی روشنفکرلره کیم یول وئردی، هانسی قوه‌لر سوه‌تلرده یاشایان وطنداشلاریمیز اؤنون کسدیلر؟ قانع و انقلابچی احوال – روحیه ایله تربیت تاپان وطنداشلاریمیز وطنه قایتسایدیلار کیم ضرر گۆره‌ردی؟»

قئید ائتمک لازیمدیر کی یازیچی آذربایجاندا اولان واختلاردا بنی صدر کیمی اؤزلرینی انقلابچیلار صفینه سوخان روشنفکرلر بو گونلرده ایراندان قاچیب مختلف بومبالارین پارتلایشینا سبب اولوردولار. اوجمله‌دن تیر آیی‌نین یئددی سینده جمهوری اسلامی حزبی‌نین دفتری‌نین بو مبارزه ایله پاتلایشی ائشیتدیکده یازیچی ناراحتلیغی‌نی گیزله‌ده بیلمه‌ییر.

یازیچی اورادا بوتون یازیچیلارین و شاعیرلرین ایران انقلابیندان حمایه ائتدیکلرین قئیده آلیر. اوجمله‌دن «علی توده» دئیر:

«بیز همیشه تبریز و عزیز ایران ایله نفس آلمیشیق. منیم اساس موضوعلاریم وطن‌دیر، حسرت‌دیر، وطن پرورلیک حس‌لری دیر».

یازیچی باکی شهرینده شی عی - دینی اورقانلاری ایله تانیش اولماغا چالیشیر. یازیچی ایراندا ضد آذربایجان تبلیغات آپارانلارین یانلیش یول گتشدیکلرینی اؤزو اؤز گؤزیه گؤرور، بیلیرکی بونلار یو ساحه ده چوخلو بوش بوغازلیقلار آپاریرلار. ائله اونا گؤره یازیچی باکی نین شیخ الاسلامین گؤروب اونان قونوشور و وطن یادداشتلارینین نجه صحیفه سینده بونا یئر وئریر. اورانین روحانی اداره لرله تانیش اولور. یازیچی اورادا اولاراق امام حسین علیه السلامین مولود گونونون بایرامینا شاهیید اولور.

بورادا امیریالیزمین دسیسه لرینی تصویره آلیر. آمانه ائتمک کی تبلیغاتین گوجلو و گئیش اولدوغو، شاعیرین اینجه دوغولارینی کدرلندیریر. باکیدان قایدان یازیچی نجه آیدان سونرا استانبول سفرینه گئتمک معروض قالیر. صدیق جنابلاری اورادا «اسکی تورک فیلولوگیاسی» بؤلومو اوچون دوقتورا تئزیندن مدافعه اوچون، بیر اوزون زامان اورادا قالماسی گره ک ایدی. ارزروم یونیورسیته سی طرفیندن ایسه «تورک ادبیاتی» نین آذربایجان قولوندا تدقیق ائتمک دعوت اولونور. نهایت یازیچی اورادا قالیر، مختلف نشریه لرله ده مصاحبه ائدیر و نهایت ۱۳۶۲ (۱۹۸۳) اینجی ایله «ادبیات دوقتورو» عنوانی آلیر.

۱۳۶۲ دن سونرا

دؤکتور صدیق بو ایللردن باشلا یاراق جدی بیر صورتده آکادمیک تحقیقاتا ال وورور، درین علمی سویه ده کتاب یازماغا اوز گئیریر. بیر طرفدن فردوسی و مولویه مکتبی نی آراشدیریر و مولوی نین تورکجه کتابلارین آشکارا چیخاریر، او بیر طرفدن فردوسی نین «یوسف و زلیخا» اثرینی مطرح ائدیر و ایلک تورکجه یوسف و زلیخانی «خواجہ علی خوارزمی» دن چاپ ائدیر.

دانشگاهلاردا تدریس اولماق اوچون صائب تبریزی نین غزلرینه شرح یازیر. حیدربابانین فارسجا ترجمه سینه درین مضمونلو معلوماتلا دولو بیر اؤن سؤز یازیر؛ ابوالقاسم نبانی نین ایکی جیلده فارسجا و تورکجه اثرلرینی چاپ ائدیریر، بایرک قوشچو اوغلونو علم و ادب عالمینه تانیتدیراراق، اونون ایلاهی لرینی چاپ ائدیر، یونیورسیته ده تدریس اوچون ایکی جیلده «متون برگزیده نظم و نثر ترکی» نی توپلاییر.

تکجه ادبيات ساحه سينده يوخ؛ بلکه ترجمه ساحه سينده ده چاليشير؛ انقلابدان اؤنجه آذربايجان ديلندن فارسجايا چئوييردى، اينديسه فارسجادان تورکجه يه چئويير. آذربايجان جمهوروسوندا ياشايانلار ۷۰ يىللىك دمير ديواردان بويونا بويلايىب باخىرلار؛ مذهب و دىنى كىتابلار آختارىرلار، دؤكتور صديق بير طرفدن بونلارلا لازيم دير، دئيه، و او يىرى طرفدن آنا ديليمىز آزادلىغي اوچون تکجه يول بودور آنلايا بيلير و قلمىنى بو ساحه ده ايشه چكىر.

اوسته اشاره ائتديگيمىز كىتاب عرصه سينده دير. دوكتور صديق ايكى عرصه ده ده چاليشير، بونلارين بيرى قورولتاييلاردا اشتراك ائتمك و ايكىنجى سى يونيورسيتهلرده تورکجه کلاسلا قورماقدير. دوكتور صديق انقلابدان سونرا هميشه چاليشيردى يونيورسيتهلرده تورک دىلى و ادبياتى اوچون يئر آچسين. بو امكانى ياراتماق اوچون اليندن گلنى اسيرگمه يير. طلبه لرى بو کلاسلارى تشكىل وئرمگه ترغيب ائدير و اولورسا رسمى صورتده اولماياندا، «فوق برناميه» اولاراق بئله کلاسلارى قورور و مادى منفعت گوزلمه دن بورادا چاليشير. بو کلاسلاردا ديليمىزىن گرامرى، تاريخ و ادبياتيمىزىن گوزه للىگى، زنگى نلىگى آيدىنلاشير؛ طلبه لر دىل و ادبياتيمىزىن اينجه لمه سى ايله تانىش اولورلار اونلار اوچون جزوه لر حاضيرلانير. هيچ كيم بو ساحه ده دوكتور صديق كيمى چاليشماييدير. آما قئيد ائتمك لازيمديركى بوتون بو ساحه لرین هاميسيندا بؤيوك اذيتلر ايله اوز – اوزه گلمايدير.

كنگره لرده فعالجاسينا اشتراك ائده ن يازيچى، اذيتلرله اوز – اوزه گلير. بيليريك كى انقلابدان سونرا مختلف ساحه لرده اؤلكه ميزده قورولتاي لار قورولوب سيمينارلار كئچيريليدير. صديق جنابلارىدا بو سيمينارلاردا، قورولتاييلاردا اشتراك ائتمك اوچون مقاله لر يازيب گؤنده رير، تحقيق لر آپاريب نتيجه لرین بونلارين اليه يئتيرير. اولجه مقاله يا تحقيقى سئچيلير و تصويب اولور و صديق جنابلاريندان چيخيش ائتمك اوچون دعوت اولونور، آما سونرا چيخيشنا مانع اولورلار!

دوكتور صديق تبريزده قورولان «نظامى گنجوى» نين بين الخالق قورولتاينا دعوت اولونور، مقاله سى سئچيلميشدير، آما چيخيشنا مانعه لر يارانير. حكيم فردوسى قورولتاينا بو بؤيوك شاعيرين «يوسف و زليخا» اثرينى حاضيرلاير يئنه چيخيشى قارشيندا داينيرلار؛ حافظ قورولتاينا دعوت اولونور آما اوچاق يئرینده

«فرو د گاهه دا» شیرازا گئتمه گی نین قارشی سی نی آلیرلار. اورومیه ده «آذربایجان مکتبی فارسی ادبیاتیندا» قورولتاییندا و نئجه – نئجه قورولتاییلاردا یازیچی نین چیخیشینی حذف ائدی رلر؛ آما بونلارین هیچ بیر یازیچی نی سارسیتمیر، آیاقدان سالمیر؛ بلکه اونو اؤز توندوغو یولوندا مصمم و محکم ائدیر؛ بو مظلومیت اونو توندوغو دوزگون یولدا داها درین تحقیق لره جومماغا، اؤز ائلینه خدمت ائتمک اوچون آیری بیر یول تاپماغا یؤنه لدیر. دوغ رودان دا نییه بو چیخیشلار پوزولور؟ بو ظولم شخص دوکتور صدیق اوچوندور؟ یوخسا آذربایجان اوچون؟ دوکتور صدیق دیلیمیز و ادبیاتیمیزداها گئیش بیر ساحه ده یایلماق و جانلاماق اوچون «بعثت» قورولوشونا اوز گتیریر، دینی و اسلامی کتابلاری ترجمه ائتمگه اوز گتیریر. دوغروسو بودور کی بو اینا مال چاتیر کی اسلامی انقلابی یایماق اوچون آذربایجان دیلی، تورکجه، ده یرلی و جانلی بیر وسیله دیر. تأسفله اسلامی ایران جمهوروسونون بیر سیرا مسئوللاری تورک دیلی اؤلکه لرده – او جمله دن قباقلکی سوئت اتفاقیندا اولان اؤلکه لره اسلامی یایماق اوچون، اونلارین اؤز دیلرینده یوخ، بلکه فارس دیلینده یایماغی آریلا ییرلار؛ اونا گؤره میلیونلار تومن بیت المال دان تکجه فارس دیلینی اؤیرتمگه خرج ائدیرلر. بو یئر سیز ایش اؤلکه میزی ضعیف له دیر. آما دوزگون یول بودور کی اسلامی بو اؤلکه لرده یایماق اوچون اونلارین اؤز آنا دیلری – تورک دیلی ان یاخشی و ال وئریشلی بیر وسیله دیر. تورکجه کتاب چاپ ائتمک اسلامی تبلیغ اوچون بو یؤیوک هدفه اویغون دور. دوکتور صدیق بو دردلری تانیر، اونا گؤره اسلامی کتابلاری تورکجه یه چئویریر، بلکه تورک دیلی اؤلکه لرده اسلام یایلیسین و اسلامی انقلابین یئری آچیلین. آما بورادا دوکتور صدیق اوچون تضییقات واردیر. یازیچی بو ایللرده نئچه – نئچه ده یرلی کتابلار ترجمه ائدیر آما باخین کی نه لر باشینا گلیر:

«اصول عقاید» کتابی نین بئشینجی جیلدی اولان «معاد تانیما» اثری آیت الله ناصر مکارم شیرازی ۱۳۷۰ ده چاپ اولور آما مترجمین آدی نین اوستونو قارالیرلار! بو ایش اوندان اؤتور دور کی مترجم عالیم و قلم صاحیبی کیمی تانینا بیلمه سین.

امام خمینی (ره) نین ۲۲۶ صحیفه لیک (قیسا سؤزلری) آدی آلتیندا اثری چاپ اولدوقدا، مترجمین آدی گئتمیر.

ایش بورادا قورتارمیر؛ اوستاد، «سهند» هفته لیگینی نه قده زحمت و اذیت له چیخاریر، آما اوستاددان آد آپاریلیمیر و باشقاسی نین آدی «سردیر» اولور! «دیوان غریبی»، «یونس امره»، «۱۰۰ بایاتی» کتابلارین نشرینه اجازه وئریلیمیر. آدی نین هیچ کتاب اوزه رینه قویولما ماسینا امر ائدیلیر!! یازیچی نین همین ایلده «دارالفنون» فاکولته سیندن چیخاریرلار! دانشگاهلاردا اوستادین درس کلاسلا ری لغو ائدیرلر. ایش اورایا چاتیر کی دوکتور صدیق ترجمه ائدن امام خمینی (ره) نین دیوانی نین «۶۴ غزل، ۶۴ رباعی و بیر ترجی ع بند دن عبارت اولان اثری» نینی نشر اولماسی نین قباغینی آلیرلار.

تهران یونیورسیتیه سینده شوونیست لرله اوز – اوزه دایانماسی بهانه سی ایله تدریس ائتمه سی نین قباغی آلنیر و هنج یئرده اونا درس وئرمه مه امری وئریلیر! سونرا زوراکی بازنشسته اولماق تکلیفی ده وئریلیر و ۱۳۷۳ ده اؤزو ایسته مه دن بازنشسته و تقاعد اولونور.

بونلار باخمایارق، بؤیوک عالیم روحدان دوشمور؛ یننه چالیشاق بیر حالدا یونیورسیتیه لره اوز گتیریر، بو دؤنه طلبه لره آرخالانیر، اونلارلا ایشله مک ایستیر و یننه یارادیر و ...

مطبوعات ع المینده

دؤکتور صدیق، ایران تورک لری نین ان فعال یازیچی، آراشدیریجی، شاعیر و مطبوعاتچی سی دیر. انقلابین ایلک گؤنلرینده دیلیمیزی احیا ائتمک اوچون قدم قباغا قویوب و «یولداش» درگیسینی چیخارتدی. انقلاب گؤنلرینده، میللی روحیه بوتون آذربایجان بوروبوشدو و تورک خالقیمیز شاهلیق رژیمی نی آرادان قالدیرمادا بوتون ایرانلی لاردان آرتیق جان آلتیمیش و مبارزه ائتمیشدیر. اونا گؤره ده بوتون سیاسی، فرهنگی مییدانلاردا هامیدان قباقدان دایانیب اؤز ایسته کلرینی ده مطرح ائدیر. همان گوندن آذربایجان خالق دیواری درگی لرله استبداد قارشی و دیلینی ساخلماق اوچون مبارزه یه قوشولدو. بوزامانلار نئچه – نئچه آز صحیفه لی آما میللی دویغویلا دولو درگی لر بوراخیلدی؛ او جمله دن اولدوز، آیدین، قارداشلیق، دده قورقود، اودلار یوردو، شفق، آزادلیق، کارگر، ییز مسلمانیق،

ستارخان بایراغی، آذربایجان و ... چاپ اولوب گئیش صورتده یاییلیردی. بو درگی لرین نئچه سی سیاسی گروهلارا باغلی اولاراق سیاسی موضع لرله چیخیردی. آنا دیلینده دانیشماق بوتون آذربایجانلی لارین ایسته ک لری آراسیندان مطرح اولوردو. بو زامان صدیق نچه جوان یازیچیلارلا «یولداش» درگی سینی چیخاردیب، گئیش صورتده یاییدی و خالقیمیز طرفیندن آلقیشلانیدی. بورادا ده یرلی یازیچیلاریمیز و شاعیرلریمیز اشتراک ائدی، اثرلرینی یاییردیلار. بورادا کورد، بلوچ، عرب و ترکمن خالقلاری نین دیل آزادلیغی و بیرلیگی مطرح اولوردو. ایران یازیچیلاری نین انقلابی شعرلری چاپ اولوردو. شاملو، م. به آذین و آیریلاری نین اثرلری ترجمه اولوب چاپ اولوردو. انقلابین خبرلری و ثریلیردی. درگیده آرخاداشلیق ائدن یازیچیلاریمیز اوستاد حبیب ساهر، مجدفر، عمران صلاحی، گنجعلی صباحی، حسن ایلدیریم، یورد اوغلو و اونلار جا ده یه رلی یازیچیلار و شاعیرلریمیز چالیشیردیلار. یولداش گونو - گوندن سیاسی خبرلردن آیریلیر دیل و ادبیات ساحه سینده عملی آددیملار گؤتورمگه ایره لیلیردی، آما هله سیاسی شعرلر، سیاسی کاریکاتورلار هر زاددان قاباریق شکلینده گؤز ئونونده ایدی و نهایت ایگیرمی نچه سایی چیخانندان سونرا، سیاسی اوددا یانیدی. درگی نی یازیچیلاری تلفونلا تهدید اولوردولار، درگی نین یابانلار توتولوردولار و ضد انقلاب قووه لر بو درگی نین قارشینی آلماعا چالیشیردیلار. یولداش ین نشر جریانی نین قارشى آلیندی، آما تبریزده کور اوغلو، دده قورقود باش قووزادی. وارلیق درگی سی ده همین زامانلاردان ایشه باشلادی.

یولداش درگی سینین تعطیلیندن نچه آی کئچمه میش، یننه دؤکتور صدیق ساکیت اوتورا بی لمه ییب «انقلاب یولوندا» درگی سینی نشره باشلادی. بو دونه ارشاد اداره سیندن رسمی مجوز ایله فعالیت گؤستریر. بو درگی ده عینا یولداشین داوامی کیمی ایره لی گئدیر. آما شوبهه سیز، انقلاب حرارتدن دوشه رک، بو درگی نین مطالبی ده های باسار اقدان دوشموش، سیاسی باخیشلار آزالیر و یئرینه ادبی - فرهنگی حرکت لر جانلانیر. انقلاب یولوندا ۱۰ ساییسی یولداش اندازه سینده «وزیری» قطعه چیخدی. سونرا استاندارد مجله قطعی آدلانان اندازه لر ۴ سایی چیخدی. آما ارشاد اداره سی طرفیندن قباغی آلیندی. یننه ده چوخ کئچمه دی کی صدیق ساکیت اوتورمادی؛ «ینی یول» درگی سینی فصلنامه شکیلده چیخارتماغا

باشلادی، بو فصلنامه ده ۴ ساییدا چیخیردی. هر حالدا بونلارین هئچ بیرى «یول» سوز اولمامیش، آما هامیسینی یولدان قویموشلار. بوندان سونرا دیر کی صدیق استانبول سفرینه چیخیب، دانشگاهی قورتارماق و دؤکتورلوک (Ph.D.) مدرکینی الده ائتمک اوچون چالیشیر.

استانبولدان قایتدیقدا، دؤکتورون ایدئولوژی باخیشیندا ده ییشیک لیک گؤرونور و بو دؤنه بوتون وارلیغی ایله تورک وارلیغی آردینجا گئدیر. حتا «بعثت» قورولوشو آدلانان مذهبی بیر مؤسسەنین مذهبی کیتابلارینی چئویریب یایماغادا قووشور. دؤکتور صدیق ایناملی و بیلگین بیر تورکولوژیست کیمی ظهور ائدیر.

۲. بۆلۆم

عالیمین شعر دونیاسی

اٲله بیل شعر و شاعیرلیک بیز آذربایجانلی لارین قانیندا وار. بٲله بیر مثل واردیر کی «آذربایجانلی لار شاعیر دوغولوب، شاعیر یاشارلار.» دؤکتور صدیق ده بیر آذربایجانلی اولاراق شاعیردی ده. عالیمین یارادیجیلیغی نین بیر ساحه سی ده اونون شاعیرلیی دیر.

آذربایجان شعر کروانی عصیرلر بویو آغیر زحمتلر چکه ن عالیم لری ن چیگینینده بیر یوک اولاراق ایره لی گٲتمیش و بیز بو گون بیر زنگین ادبیات اؤزوموزو مالیک گؤروروک. آما بونا اینانمالی ییق کی بو ادبیات عالیم لری میزین اشکنجه لره، دوستاقلار، سورگونلره معروض قالدیقلا ریندان یارانمیش و سارسیلماز بابالاری میزین بیزه امانت کیمی تاپشیردیقلاری ارث دیر. نمونه اولاراق دوکتور صدیقین یاراتدیغی شعرلری گؤز اؤنونه آلمالی ییق. صدیق ده عؤمور بویو یاشایشین بوتون چٲین لیک لرینی چکه رک، نٲچه – نٲچه شعر دفتری ترتیب وئرمیش و بو اثرلرینده ادبی – اجتماعی گؤروش لرینی اوخوجولارینا چاتدیرمیشدیر.

پهلوی رژی می ۵۰ ایللیک حاکمیتی دؤورونده بوتون ایران خالقلا ری نا با جاردیقی زوراکیلیغی ایشه آپارمیش و استبدادین لاپ اوجونا چاتمیشدیر آما آذربایجان خالقینا مناسبتی داها قالین و داها آرتیق ایدی. بو دؤوروده آذربایجان دان باش قالدیران شاعیرلرین هامی سی بو تضییق لره اشاره ائدی ب و بو زوراکیلیق قارشیسیندا دایانمیشلار. سه ند، زهتابی، صمد، اوختای، صدیق، حبیب ساهر، حتی شهریار کیمی یوموشاق خویلو، یولا گلن شاعیرین دیوانلاری شاه رژی مینه قارش ی شعرلره دولودور و بیر چوخلو شاعیرلری میزین شعر یارادیجیلیغی شاها قارش ی مبارزه نین ضرورتینده ن دوغموش و شعر دفترلری باش دان باشا شاه لا مبارزه می دانی دیر. پروف سوز زهتابی نین بوتون منظومه لری بٲله بیر خصلت ایله یازیل می ش دیر. سه ندین سازیمین سؤزو، اٲوسلاری میزی تصویر ائده رک بو مبارزه نین تمثیلی دیر. حبیب ساهرین دفترلری ده بو مبارزه دن دولودور. اوختایین ایشیق عنوانلی شعر

دفتری ده بو مبارزه نین بؤیوک بیر تمثیلی کیمی دیر. سؤزون قیساسی معاصیر شعریمیز باشدان باشا ظولمه، استبداد، استعمارا قارشی مبارزه روحو ایله دالغالانیر. دؤکتور صدیقین تامام شعر دفترلری ده بئله دیر.

بیلیریک صدیق ایدئولوژی مبارزه یه گیریشمیش و سولچولوق ایدئولوژی و سونون مدافعه چی سی ایدی. بی ز عالیمین ۱۳۶۰ دان قاباق بوتون شعرلرینده بو ایدئولوگیانین ایزلرینی گؤروروک و شاها قارشی مبارزه ده سولچولوق مئیلی مبارزه اونا تابع سایلیر و صنفی مبارزه ایلک پلاندا دایاناراق میللی مبارزه اونا تابع سایلیر و صنفی مبارزه نین قهرمانی، سووئت حاکمیتی بیلنیر. دوغرودان او زامانلار دونیانین مترقی حرکت لری نین دایاغی سووئت حاکمیتی حساب اولوردو. آما همین موضع توتما سبب اولور عالیمین شعرلرینده شعارچیلیق، حتا تکرار باخیشلار هر زادن آرتیق گؤز اؤنونده گؤرونور. بو باخیشدان عالیمین شعرلری بؤیوک تنقیدله اوز – اوزه گلیر.

دئدیگیمیز کیمی عالیمین شعره اوز گتیردیگی و شاعیر اولدوغو، زامانین ضرورتیندن دوغورور. اونا بؤیوک شعر استعدادی واردیر آما سیاسی موضع توماسی بلکه اوندان دا آرتیق دیر. او، شعر قوشور بلکه دیلیمیزی دیرلتسین؛ شعر دئیر بلکه تاریخی آیدینلاتسین، شاعیر اولور بلکه شعرله خالقیمیزی اویاتسین. شاعیرلیک روحو زامانین ایسته ییندن یارانیر؛ آما بیلیریک بئله جه شاعر اولماق فورمالیته شاعیرلیک روحونو دیریلدهر. اونا گؤره ده بیر شعرلردن ذوق آز آلیرساق دا، معلومات مختلف ساحه لره چوخ آلا بیلهریک. بوغوناق و خفقان ایللرینده بئله شاعیرلر چوخ اولموشلار سادا، آما شعر دفترلری آز اولموش و چوخلاری دا هله تانیمامیش قالمیشلار. آما دوکتور زهتابی و دؤکتور صدیق بو ضرورتده یارانیر سالاردا، هم شعر دفترلری چوخدور، هم ده اثرلرینی جامعه میزده قویوبلار. بئله عالیم لر همیشه آذربایجان – ائل و دیل قایغی سینی چکن شاعیرلر – شاعیره احتیاج تاپیر سالار بونلار شاعیر اولورلار، آراشدیریجی آختاریر سا، بونلار آراشدیریجی اولورلار، صنعتکار لازیم اولور سا صنعتکار اولورلار، حتا گوله شمه لازیم اولان زامان یئنه بونلار گوله شمک اوچون ده میثدانی بوش قویمورلار. ائله بونلار آذربایجانیمیزین آلتین آچیق، باشین اوجالدیبلار.

صدیقین نشر اولان شعر دفترلری بونلاردیر:

- ۱- صمد بهرن گئی منظومہ سی
- ۲- کیچیک شعرلر
- ۳- اوچغون داخما
- ۴- مجموعه (بٹش شاعیرله برابر)
- ۵- باکی لوحه لری
- ۶- یورد غزللری
- ۷- زنگان لوحه لری
- ۸- قاشقای لوحه لری
- ۹- شیخ محمد خیابانی منظومہ سی
- ۱۰- اردبیل لوحه لری
- ۱۱- تبریز یوللاریندا
- ۱۲- آنا ما هدیه
- ۱۳- امام خمینی منظومہ سی

صمد بهرنگی منظومہ سی، صمدین اؤلومونه حصر اولموش و ۱۳۴۷ اینجی ایلده یازیلیمیشدیر. صمد ۱۳۱۲ نجی ایلده تبریزده بیر یوخسول عائلده دنیایا گلمیش، دنیایا گؤزون آچان گؤنندن یوخسوللوقلا تانیش اولوب، درد و غمله بؤیوموشدور. تائی – توشلاری دا اؤزونه تائی یوخسول اوشاقلار اولموشدور. او اوشاقلیق زامانی چتین لیکله کئچیردیب بؤیودو، آما اوشاقلار وفالی قالاراق اونلار اوچون ناغیل لار یازدی و اوشاقلار یازیچی سی اولدو. ایران ادبیاتیندا بیر یئنی یول آچاراق، ادبیاتدا بؤیوک تأثیر قویدو و چوخلو تار یاری اؤز دالیجا چکدی و چوخلو انقلابچی لار تربیت ائتدی.

صمد آنا دیلینه درین محبت بسله میش، آنا دیلی نین قدغن اولدوغونو اونون میللی حرکته قوشماغینا سبب اولور و بوتون اثرلرینده میللی دوشونجه سی اؤزونو گؤسته ریر. صمد معلم اولور، کندلره گئدیر، قلم اله آلیر و قاراقولوق کلاساردا امور چیراغی یاندیریر و زامانیمیز اوچون کور اوغلو بجه ردیر. بوتون انقلابچیلار و یازیچیلاری دؤورونه توپلاییر و تکجه آذربایجاندا یوخ، بلکه بوتون ایراندا بیر انقلابی، فرهنگسی سیاسی دوشونجه لی حرکت یارادیر. ۱۳۴۷ اینجی ایلده صمد اؤلدو، آما فیکری و دوشونجه سی دیریلدی. آذربایجان شاعیرلری اوجمله دن حبیب ساهر، سهند، اوختای، صدیق و ... صمد شعرلر یازدیلار. بوتون ایران یازیچیلاری دا صمد گؤره شعر و مقاله یازماقلا شؤهره ته چاتدیلار.

صدیق ده ان یاخین دوستو صمدین اؤلومونون بیرینجی ایل دؤنومونه صمد منظومہ سینی یازدی. بو اثر کاستلرده اوخونوب اللرده گزیر. سونرالار تایپ اولور و پلی کی شکیلنده الدن – اله دولانیر و انقلاب عرصه سینده کیتاب شکیلنده چاپ اولور. صدیق ین بو منظومہ سی ۱۴ پوئمانی احتوا ائدیر و شاعیر چالیشیر صمدله

اولان خاطیرہ لرینی یاد ائدہ رک آذربایجان دردینی، آذربای جان تاریخی نی و ظولمہ قارشی مبارزہ نی مطرح ائتسین.

شاعیرین ایکینجی شعر دفتری «کیچیک شعرلر» عنوانیندا انقلابدان سونرا چاپ اولورسادا، اونون یارانیش ایللری ۱۳۵۰ - ۱۳۴۰ آراسیندان اولموشدور. بو دفتر «آناوطن» شعرى ايله باشلانیر. وطنی اؤیور، خالقینا محبت بسله ییب، یاد ائلترین ظولموندن جانا گلن کیمی باغیریر و آنا وطن - آنا وطن دئیر. تبریزی ده ایکینجی شعرینده مقدس یوردو ساییر و یتنه وطن پرورلیک، استبدادا قارشی احوال - روحیه، امپریالیزمه قارشی حرکت لر جانلانیر.

بودفترده لیریک شعرلردن خبر یوخ؛ عشق و محبتدن دانیشانلار ائل قیزلاری تعریفی گلیر. سؤگی دن سؤز دوشنده ده خالق نی نظردہ توتور.

اوچونجو شعر دفتری «مجموعه» آدلاناراق حبیب ساهر، عمران صلاحی، بهروز دولت آبادی (ب. جای اوغلو) و قافلاتی ايله بیرگه شعرلرینی گتیرمیش و انقلابدان سونرا چیخان ایلک کیتالاردان ان گؤزه لی تانینیر.

صدیقین «اوچغون داخما» شعر دفتری ۱۳۶۱ ایلینده چاپ اولاراق، شعرلری ۶۰ - ۴۰ ایللری آراسیندان یازیلیمیش دیر. «آجی جنگ» بو دفترین یاخشی شعرلریندن ساییلیر، آما اونون ایدئولوژی مبارزه سیندن بیر اثر دیر. بورادا شعارچیلیق اؤزونو قباریق شکلینده گؤسته ریر. بورادا بیز یوردو موزون باشیندان کئچهن اولایلاری، دردلری و قهرمانلاری گؤرورک آما بونون تظاهری چوخ دا قباریق اولاندا اورہیی وورور، داها جلب ائده بیلیمیر و شعریتدن اوزاقلاشیر. اوچغون داخمانین شعرلری ایدئولوژی و سوسیال رئالیزمدن ایلہام آلاراق یازیلیمیش دیر. بورادا خالق خدمت، زحمتکش لردن مدافعه و سووئت اؤلکه سینى آوردگاه بیلہ رک اوندان حمایت ائتمک بیر نوع ملیت چی لیک اورتایا گتیریر کی سونرالار سووئت حاکمیتی نین چئوریلیمه سی ايله داها اؤز ده یه رینی الدن وئیریر و بئله شعرلرین داها زامانی کئچمیش ساییلیر.

شبهه سیز وطن دردی، ائل قایغی سی و آذربایجانچی لیق شاعیرین آرزی و آماللارینی باشندان باشا بوروموشدور. فارس ظولموندن دانیشماق و تورک ائلری نین ازیمه سی «دوزگون» ون شعر دفترلرینی ده چولقامیش دیر. شوونیست لری

سیاست لرینی افشا ائتمک، اونلارین تورک وارلیغی ایله دارتیشمالاری اؤز انعکاسینی دوزگونون شعرلرینده تاپمیشدیر.

آذربای جان قهرمانلاری شاعیرین دقت مرکزینده دایانمیش، ستارخان، شاه اسماعیل تا صمد بهرنگی یه قدهر اونون شعر آلا یلارینی چولقامیش و شاعیر اوچون ایلهام قایناغی اولموشدور.

دندیگیمیز کیمی دؤکتور صدیق ۱۳۶۰ ایلینده باکیه گئدیر. بو سفردن چوخلو تأثیرلر آلیر، وطندن وطنه گتتمیش اولان شاعیر یئنده ایدئولوژیاسیندان آیری اولمایب اورادا حؤرمترلر گؤرور، شعر ایلهامی گوجلنیر و شعرلری حماسی بیر غرورلا بورونور و قارداشلارینی اؤیور. بو سفرین ایکی سوغاتی اولور: بیر «باکی لوحه لری» آدلاناراق شعر دفتری و ایکینجی «گونشلی وطن یادداشتلاری» نثر ایله یازیلیمیشدیر. اورادا گزیم دولانیر، تاریخی آیدهلری گؤرور. غرور دویغوسو ایله دولو، میلی شعرلر دئمه یه هوسله نیر، گاهدان کدرلندیگی ده طبیعی دیر چونکی ایرانداکی خالقینی ملی باخیمدان اونلارا تای خوشبخت گؤرمک ایسته یه رک، آما بئله گؤرمه ییب اوره یی اینجیر و کدرله نیر.

بو اثرینده ده گؤرونور عالیم تاریخی یاخشی بیلیر، گونون دورومونو تانیر، عالیم لرین، شاعیرلرین اثرلرینی اینجه له ییر و بورادا یازدیغی شعرلر تامام بو معلوماتدان خبر وئیر. بیز باکی لوحه لرینده شاعیری شاعیرلیکدن علاوه بیر سیاسی گؤروشلو یازیچی، تاریخچی و دردلی بیر اینسان گؤرورورک. صدیق اورادا ادبیات خادم لرله گؤروش دی، دانیشیب و اونلارا شعرلر حصر ائتمیشدیر. مدینه گولگون، بالاش آذر اوغلو، حکیمه بولوری، سهراب طاهر، عباس زمانف و ... اونون شعر موضوعو اولموشلار؛ فضولونون، نسیمی نین، نظامی نین هیکل لری اؤنونده شعر ایلهامی قایناغی گلیب اونلارا خیطاب شعرلر قوشموشدور. باکی لوحه لری بیر طرفدن سووئت آذربایجان نین سوسیالیزمه مدیون اولدوغونو سؤیله یه رک ناثلیت لری الهه ائتدیگینه گؤره سؤینیر، او بیر طرفدن شعرلرینی نیسگیل لر چولقلاییر.

صدیق بو دفترلردن سونرا بیر زامان شعردن اوزاقلاییر تا زامان یئتیشیر و بیر سیرا آیری بیر احوال – روحیه ایله یورد غزللری، زنگان لوحه لری، قاشقائی لوحه لری،

اردبیل لوحه‌لری، آناما هدیه، شیخ محمد خیابانی منظومه‌سی آدلی کیتاب‌لاری یازماغا مجال تاپیر.

ایندی بو ساید اثرلری آراشدیرمادا گؤروروک عالیم چالیشیب میللی دویغولون و آچیق‌لایب، اؤز خالقیندادا میللی دویغو یاراتسین. زنگان لوحه‌لری بلکی ده بو اثرلرین بیرینجی سی سایلا. عالیم ۱۳۷۸ ایلینده زنگان آزاد اسلامی دانشگاهیندا تدریسه مشغول اولدو. او، تدریس ایله یاناشی علمی – ادبی فعالیتی گرگین صورتده داوام وئردی. زنگانلی یازیچیلار و شاعیرلر اونون باشینا توپلانیب، ادبی ییغینجاقلار و گؤروش‌لر ترتیب وئردیلر؛ او جمله‌دن «حکیم هیدجی» عنوانیندا ادبی انجمن قورولوب دوستلارین ائولرینده توپلانیب و شعرلر اوخونوب، ادبی بحث‌لر آچیلیردی. «امید زنگان» درگی سی ده بو حرکت‌لره یئر آچیردی. آمما بو ایل شهریار اوچون طنطنه‌لی بیر قورولتای زنگان آزاد دانشگاهیندا، دؤکتور صدیق ت‌شب‌ت و همتی ایله قورولدو و آذربایجانین آدلی – سانلی عالیم‌لری: پروفیسور حمید محمدزاده، پروفیسور زهتابی، دؤکتور محمد علی فرزانه، ناظر شرفخانه‌ای، ساوالان و اونلار جاده‌یه‌رلی عالیم، شاعیر و یازیچی بورادا چیخیش ائدی، زنگان اوچون اونودولماز بیر علمی – ادبی گون یارادیب، شهریارین یاشییشی و یارادیشینی خاطیرلا یاراق، زنگان شهرینین تورک ادبیاتی عالمینده زنگین بیر گون ثبت ائتدیلر. شبهه‌سبز بو حادثه، دؤکتور صدیقین همتی و غییرتی ایله اولاییلردی. زنگان لوحه‌لری ده همین خاطیره‌لی گونلردن یارانیر و عالیم، زنگانا اولدوغو علاقه و محبتدن دانیشاراق بو اثری یارادیر. «قشقای لوحه‌لری»، «اردبیل لوحه‌لری» و باشقا اثرلرده بونون آردیجا گلمه‌لی ایدی.

شیخ محمد خیابانی منظومه‌سی ده بو ایللرده عالیم‌ده یارانان میللی دویغولار اساسیندا، هابئله بوتون ایران ییلم یوردلاریندا میللی اوینیش و شیخ محمد خیابانی یه اوینان میللی دویغو هاواسیلا یازیلیمیشدیر. بو ایللر عالیمین شعر دونیاسینا بیرده باشندان اوز گتیردیگینی دویوروق.

شبهه‌سبز عالیمین شعر دونیاسی‌دا، اونون علمی دونیاسیندان آیریلیمیر و خالقیندا وطن سئوهرلیک، دیل سئوگیسی یاراتماق اوچون یارانیر و عالیمین بوساحه‌ده دولقون استعدادینی گؤسته‌ریر. ایندی «حسین دوزگون» عصریمیزین قهرمان ملی شاعیری کیمی حؤرم‌ت قازانمیشدیر.

۳. بۆلۆم

بعضی نشر اولان اثرلری

آثاری از شعرای آذربایجان

مقدمه و ترجمه ح. صدیق، انتشارات بابک تهران، ۱۳۵۱.

۱۳۵۱ اینجی ایلده تهراندا ۱۵۰ صحیفهده نشر اولان «چاغداش آذربایجان شعریندن اؤرنک‌لر» (نمونه‌های شعر معاصر آذربایجان) کتابی نین توپلانیب، فارسجایا ترجمه‌سی و نشری، گئنیش اوخوجو کوتله‌سی نین مالی اولدو. اؤچونجو چاپدا سانسور چولار کتابین آدین ده گیشدیلر:

«آثاری از شعرای آذربایجان» (آذربایجان شاعیرلریندن شعرلر) ائتدیلر.

اثرین ترجمه‌سی حیرت اندیجی قدەر شاعیرانه و گؤزهل ایدی. باکیدا «ادبیات و اینجه صنعت» ژورنالیندا ب و کتاب حقیقنده مقاله چیخدی، ایراندا ایللر بویو دو کتور صدیقی بو کتاب ایل تانیردیلار.

کتاب، «حبیب ساهر» ایله آچیلیر. سونرا مدینه گلگون، رسول رضا، مروارید دل‌بازی، نگار رفیع‌یگی، بختیار وهابزاده، علی آقا کورچایلی، زینال خلیل، نریمان حسن‌زاده، بهروز چای اوغلو، فکرت صادق دان سئچیلن آن گؤزهل حسرت مضمونلو شعرلر ترجمه اولونوب. ایندی‌ده ک معاصر آذربایجان ادبیاتیندان فارس دیلینده بو قدەر گؤزهل تأثیر اندیجی بیر مجموعه ترتیب ائدیلمه‌میشدیر.

اثرین شاعی‌رانه ترجمه‌سی و سحر اندیجی دیلی، مترجمی بیر یارادیجی مترجم کیمی ایراندا تقدیم ائتدی. مترجم بو ده‌یرلی کتابین اؤن سؤزونده گوجلو و باجاریقلی شاعیرلرین زامان ایسته‌گینه جواب وئرمک اوچون یئنی‌لیک گتیرمک باجاریغینا صاحب اولماقلارینی گؤستریر. بو شاعیرلر اؤز دؤرلری نین عصیان سه‌سی، درد و غملرین، شنلیک و شادلیقلارین، حسرت و نیسگیل‌لری نین دوزگون انعکاسی کیمی مناسب فورمالار تاپیب و ادبی سنت‌لر یارادا بیلیلر. بو گونکو

شاعیرلریمیزده بوگونون ایسته ک‌لرینه جواب اولاراق اومانیزمی یاشاتماغا چالیشیب، عصیان وثرن نیسگیل، حسرت، غم، هجرانی دا تصویره آلیب و لیری سم محتوالی رئالیست شعرلر یارادیلار. ادبیاتیمیزین معاصر ثروتی دنیا ادبیاتی‌نین قبا‌قجیل ساحه‌سینده ده‌یری‌لی بیر حیصه‌نی اؤزونه آلیر. دؤکتور صدیق بو کتابا سئچدیگی شعرلرینی گؤزه‌لجه ترجمه‌سی بو ادعانی یثرینه یئتیره بیلیمیشدیر.

نسیمی

فریدون آشوروف، نسیمی (درام تاریخی در سه پرده و چهارده صحنه)، ترجمه حسین صدیق، انتشارات باغبان ۱۳۵۳ و ۱۳۵۷.

ناشر بو اثرین نشری حقینده یازیر: «بو حماسی تاماشا دؤرد – بش ایل قبا‌ق ترجمه و چاپ اولدو؛ لاکین شاهین سانسورچولاری او جمله‌دن آذربایجان خالق‌ی‌نین دوشمنی ابراهیم صفایی و باش سانسورچو فرامرز برزگر اثرین یایلماسی‌نین قبا‌غین آلدیلار. اثری ایکی دفعه داها «عمادالدین نسیمی» و «ابن شیطان» آدلاریلا سانسور اداره‌سینه آپاردیق، لاکین یئنه اثری تانیدیلار و نشر اجازه‌سی وثرمه‌دیلر. ایندی سئوینریک کی ایران ملتی‌نین قهرمانجاسینا مبارزه‌سی آردینجا معاصر آذربایجان ادبیاتی‌نین شاه اثرلریندن بیرسی‌نین ترجمه‌سینی فارسجا اوخویانلارا تقدیم ائدیریک.»

مترجم اثرین ترجمه‌سینی نسیمی‌نین دونیادا بایرام ائدیلن دوغومونون ۶۰۰نجو ایل دؤنومونه اتحاف ائتمیشدیر و یازدیگی ۱۴ صحیفه‌لیک درین علمی مقدمه‌ده حروفیلیک و نسیمی‌نین ایدئولوژیاسی حقینده او گونه‌قدیر ایراندا دئلمه‌سی یاساق اولان، حتی فارس‌لارین یازدیقلاری قاینالاردان آلینان علمی فاکتورلارا دایاناراق بحث آچمیشدیر:

مترجم مقدمه‌ده دئیر:

«نسیمی غربی تورکجه میزین اسلامی کلاسیک دؤرونون آن بؤیوک شاعیری‌دیر و کلاسیک ادبیاتیمیزین عرفانی قاپیلاری اونون األله آچیلیر. او دلیمیزده چوخ حجملی دیوان یادگار قویوب، گئتمیش و مقدس دلیمیزه عزت باغیشلامیشدیر و اؤز یوردونون شعرینی آن اوجا ذیرویه چاتدیراییلمیشدیر و

آذری لیریسمنده انسانا توجه ائتمگی آن بئووک مسأله کیمی یارادیجیلیغی نین اساس دقت مرکزینه چئویرمیشدیر. همین ترجمه حقینده ایراندا سکوت توطئه سی قورولدو. ترجمه تاجیکستان فارسلاری طرفیندن اؤچ دفعه صحنه یه چیخمیشدیر.

پنج نمایشنامه

میرزا آقا تبریزی، پنج نمایشنامه، بکوشش ح. صدیق، چاپ دوم، تیرماه ۱۳۵۶، تهران، نشر آئنده.

بو اثر فارس دیلینده بیرینجی دفعه «پیهس» یازان میرزا آقا تبریزی نین ترجمه حالی ایله بئش پیه سیندن عبارت اولان ۲۶۰ صحیفه لیک بیر کتابدیر. پیه سلرین دؤردو بیرینجی دؤنه - ۱۳۴۰ اینجی ایله برلین شهرینده و میرزا ملکم خان ناظم الدوله آدینا منسوب چاپ ائدیلمیشدیر. بو دؤرد پیهس میرزا ملکم خان یوخ، میرزا آقا تبریزی نین اثرلری اولدوغونو ایلک دؤنه مرحوم ابوالفضل حسینی اثبات ائتمیشدیر. مؤلف بئشینجی پیه سی ایسه تهراندا، مرکزی کتابخانادا ساخلانیلان میرزا آقا تبریزی نین «رساله اخلاقیه» اثری نین ایچیندن تاپمیشدیر.

مؤلف اثره ۲۴ صحیفه لیک عالیمانه بیر مقدمه و اوچ ضمیمه آرتیرمیشدیر. مقدمه ده ایراندا تاماشاخانالار تاریخی، آخوندزاده نین تمثیلاتی، ایلک فارسجا پیهس، و میرزا آقا تبریزی کیمدیر؟ بئشینجی پیهس، رساله اخلاقیه عنوانلاری گئدیر. بیرینجی ضمیمه ده میرزا آقائین آخوندزاده ایله یازیشماسی و آخوندزاده نین اونا مکتوبو، ایکینجی ضمیمه ده میرزا آقائین اثرلری نین باشلیق و سونلوغو و برلین چاپی نین اؤن سؤزو تحلیل اولونور. اوچونجو ضمیمه ده ایسه میرزا آقائین آلیازماسیندان یئددی سند وئرلیر. دؤردونجو ضمیمه «کتابنامه» آدلانیر. بورادا مؤلف، ایلک اؤنجه آذربایجان تورکجه سی اولان کتابلاری ن سیاهه سینی وئریر، سونرا فارسجا، روسجا و فرانسیزجا کتابلاری ن دوزور.

اثرین نشری انقلابدان اؤنجه اجتماعیتیمزده سسلنمیشدیر و اثر حقینده مقاله لر یازیلیمیشدیر. بو مقاله لرین بعضی سینی «حمید سالک» تبریزده ۱۳۵۷ اینجی ایله «درباره نمایشنامه های میرزا آقا تبریزی» آدلی کتابدا توپلاییب، نشر ائتدی. بو کتابی

دوکتور صدیقین علمی ایشلری حقینده نشر اولان ایلک کتاب آدلانديرماق اولار. کتابی تبریزده «نوبل» نشریاتی نشر اتمیشدیر.

دیدي از نوآوری‌های حبیب ساهر

تبریز، انتشارات ساوالان، ۱۳۵۷.

ح. صدیق انقلابدان اؤنجه حبیب ساهرین «آرزی و قمبر» منظومه‌سینی ترجمه ائدره ک اونون اوچون بیر مقدمه یازمیشدیر. ساهرین آیری کتابلارینادا - «نمونه‌هایی از ادبیات منظوم ترک» و «کتاب شعر ساهر-۱» کتابلارینا مقدمه یازمیشدیر. بو مقدمه‌لر ساهر حقینده گؤزله بیر معلومات وئره رک معاصر ایران ادبیاتینا گؤزه‌لجه‌ده قوخونوردو و ساهرین یئرینی معاصر ادبیاتیندا گؤستریردی، اوندان علاوه اونون دوشونجه عالمینی شاه اوصول اداره‌سی ایله تضاددا اولدوغونو آیدنلاشیدیریردی. بونا گؤره مؤلفین دوستو و فیکیرداشی «نبی» نشریاتی‌نی برپا ائدن آقای مایلی خامنه‌ای بو مقدمه‌نی «آرزی و قمبر» کتابیله بیرلیکده نشر ائتدی. آما ساواک‌ین دسیسه‌سی ایله اونون نشریندن مقدمه چیخاریلدی. «کتاب شعر ساهر-۱» ین اکینجی جیلدی‌ده نشر اولدو و لاکین مقدمه‌ن ین نشرینه اجازه وئرمه دیلر.

انقلاب عرفه‌سینده، مؤلفین دوستلاریندان آقای «پور قاسمیان» تبریزده «ساوالان» نشریاتی برپا ائدینجه، همین مقدمه‌نی ۳۲ صحیفه‌لیک بیر کتاب حالیندا نشر ائتدی.

مؤلف کتابدا ساهرین فارسجا شعرلری حقینده بحث ائدیر و نتیجه آلیرکی «کوشن» و «لیریک شعر» اثرلریله آذربایجان ادبیاتی‌نین ان اوجا ذیروه‌سینه چاتا بیلن ساهر، فارس ادبیاتی‌نین یئنی شعر آدلانان شعر دونیاسی‌نین تمیلینی قویموشدور. سونرا نیما، فروغ فرخ‌زاد و باشقالاری اوندان اؤیره‌نیب فارس ادبیاتیندا یئنی شعر یازماغا باشلامیشلار. ساهرین فارسجا شعر، مشروطیت کلاسیک شعری و نیما یوشیج آدی ایله تانینان یئنی شعر آراسیندا بیر کؤرپو حساب اولور.

واقف شاعر زیبایی و حقیقت

حسین صدیق، چاپ اول تبریز ۱۳۴۷، دوم تهران ۱۳۵۲، سوم تهران ۱۳۵۴، انتشارات پویا.

۸۴ صحیفه‌لیک بو اثر آذربایجان ادبیاتی‌نین هوسکارلاری اوچون ده‌یرلی و اؤلمز اثر دیر. اوخوجو بو کتابدا تکجه واقف‌له یوخ بلکه آذربایجان ادبیاتی ایله تانیس اولور. مؤلف آذربایجان دیلی و ادبیاتی‌نین موقعیتی‌نی، شاعیرلرین شعر دونیاسی، معنویات عالم‌لرینی گؤستریر.

صدیق بو اثری شاعیرین ۲۵۰ ایل بوندان قاباق دونیا گؤز آچماسی‌نین ایل دؤنومونه گؤره یازمیشدیر. واقف آذربایجان ادبیاتیندا رئالیسم مکتبی‌نین تمیلینی قوران شاعیر کیمی تانیلدیریلیر. بو اثرده بو معلومات وئرلیر کی واقف ۱۱۳۰ هجری ده «قیراق صلاحلی» کندینده «آقا مهدی» ائوینده دونیا گلیر سونرالار قاراباغ کؤچوب، معلم‌لیک ائده‌رک لیاقتینی دویان ابراهیم خان، واقفی اؤزونه وزیر کیمی سئچیر، واقف ایش اوسته کئچدیکده، قاراباغین آبادلیغی اوغروندا بؤیوک ایشلر گؤرور. واقفین علمده شهرتی اویره چاتیر کی آدی آتالار سؤزونه قاتیشیر و بوگون «هر اوخویان ملا پناه (واقف) اولماز» ضرب‌المثلی شاعیرین علم عالمینده احاطه‌سینه اینانماغی گؤستریر.

واقف خانلارین بیرلشمه‌سی پروسسینده، آذربایجانین آبادلیغی و استقلاللی اوغروندا چالیشیر. آنا یوردونا تزارلار و قاجار طرفیندن اولان یوروشلارین قارشیندا قاراباغ اهلی بیرلیکده دایانماغا امکان یارادیر.

فضولی‌دن سونرا، آذربایجان ادبیاتی‌نین ان پارلاییشلی سیماسی واقف اولموشدور. واقف آذربایجان دیلی‌نی آیری دیل‌لردن آراییب، تمیزله‌دی، قوشما، گرایلی و دیگر شعر فورمالارینی کلاسیک شعر فورمالاری اولان غزل، قصیده، مثنوی و ... یثرینه گتیره‌رک آذربایجان ادبیاتیندا بیر دؤنوش نقطه‌سی یاراتدی. دوکتور صدیق بو ده‌یرلی اثریله آذربایجان ادبیاتی ماراقلی‌لارینی اؤزونه ساری چکدی و زامانین ایسته‌ک‌لرینه دوزگون جواب اولاراق بوتون ادبیات سئوهرلری سئویندیردی.

بو کتابدا سیاسی زمینه، اولوم و اؤلوم، ادبی زمینه، فولکلوردان یارارلانما، رئالیزم، ادبی رول، واقف حقیقده یازیلان شعرلر و ... باشلیق‌لی یازی‌لار داخل دیر. بو کتاب تورکیه‌ده ترجمه و چاپ اولوبدور. ترجمه‌نین رهبری خانم پروفیسور حلیمه انبارچی اوغلودور.

نظامی شاعر بزرگ آذربایجان

ی.ا. برتلس، نظامی شاعر بزرگ آذربایجان، حسین محمدزاده صدیق، تهران، ۱۳۵۷، انتشارات پیوند.

نظامی آذربایجان انتباه دؤره‌سی‌نین نهنگ شاعیری دیر. بو بؤیوک شاعیرین حقینده دونیا سویه‌سینده چوخلو کتابلار یازیلیب‌دا، کئچن یوز ایلین س‌ونونا قده ایره‌لی سورولن نظریه‌لرده یانیشلاردا بول ایدی. آما بو یوز ایلین اول‌لریندن دوزگون باخیشلار و یاخشی کتابلار یازیلیب، نظامی یاشایشینا دوزگون یاخیلیب، یارادیجیلیغی دوزگون سویه‌ده آراشدیریلیبدیر. بو آرادا برتلس – روس شرقشناسی ۱۹۴۰ اینجی ایلده یاییلان اثری علمی باخیمی جه‌دن قئیده‌لایق بیر اثر دیر. بو اثر دونیا دیل‌لرینه ترجمه اولوب و دوکتور صدیق اثری فارسجا چئویرمک‌له اونون یئرینی فارس ادبیاتیندا دولدورموشدور. مترجمین بو باجاریغی گؤز اونونده جانلانیر و فارس ادبیاتینا اینجی ساییلیر. ترجمه چوخ تمیز، آخچی و شیرین دیل‌له یازیلیب و ادبی ساحه‌لرده دفته لایق‌دیر. بو ترجمه اؤز زامانیندا بیر تیکان کیمی شوونیست‌لرین گؤزونه گی‌ردی.

بو اثر بؤیوک شاعیریمیزین یاشایشی، دنیاسی و دؤره‌سی دوزگون صورتده تصویره آلمیشدیر. فارس ادبیاتی سلجوقلار دؤرونده اورتا آسی‌ادان باشلایارق کیچیک آسیایا قدهر یاییلان سلجوق امپراتورلوغوندا رسمی دیل کیمی یایلمیشدیر. فارس دیلی بو اؤلکه‌لر و ملت‌لر آراسیندا بیر واسطه دیلی اولارق یئر آلیب قبول اولونموشدور. ادبی اثرلر بو دیلده یارانیردی. دوزدورکی فارس دیلی باجارمادی بو گئیش یئرلرده یاییلان دیل‌لری آرادان قالدیرسین آما ادبی اثرلرده – مختلف دیل‌لرده – شعر قانون قایدالاریندا اؤز اتکی سینی بوراخدی. نظامی‌دا بو سنت‌لره صادق قالارق، اثرلرینی تورکجه یوخ بلکه فارسجا یازدی. آیری سؤزله دئسه ک نظامی تورک روحونو فارسجا جالادی.

دوز دئییلدیرکی هر فارسجا یازیلان اثر فارس دیلی خالقلارین ادبیاتی سایلسین. بو گؤنه قدهر بو نکته دقت اولونما ییبدیرکی بیر اثرین هاردا، هانسی خالق آراسیندا و هانکی اؤلکه‌ده یارانماسی دقت مرکزینده اولمالی دیر. اوندان علاوه، بوگونکو ایران، اوگونکو ایران تورپاغی ایله چوخ فرق‌لی دیر. بوزنگین

ادیاتین یارانماسیندا بوتون بو تورپاقلاردا یاشایان خالقلار اشتراک ائتمیشلر. او جمله دن آذربایجان خالقی هامی دان آرتیق بو مشارکتده سهم قویموشدور.

نظامی بؤیوک شخصیت صاحبی اولموش، یوخاری تحصیل آلمیش و انسانلار، بشریت فدایی سی اولموشدور. او آذربایجان ادبیاتینی فارسجا ادبیاتینا قاتمیش و انسانلار عشقینه دنیا سویه سینده اؤلمز اثرلر یاراتمیشدیر. نظامی نین «خمس» سی بو گونکو گونده یئنی بیر معاصر لیک داشییر. دوغروسو بودور کی روماندا اولان پرنسیپلری اوزونده ساخلایر. بوتون حاکیملری قامچیلاییر. نصیحت آدیلا اونلارا توخونور، قورخمازلیقلا ظالیملری اسدیریر، سارایلاری تیره دیر. نظامی نین قادینا بسله دیگی حؤرمهت بوگونده هله ادبیات ساحه سینده بیرینجی یئری توتور.

بو اثرین اوخوماسی ایله، اوخوجو هم برتلس و هم صدیق اوچون محبت قازانیر خسرو شیرین حیکایه سینده ن آلدیغی ایله هامی، برتلس ائله اوخوجویا چاتدیریر کی اوخوجونو اثرین اصلینی نظامی دیلی ایله اوخوماغا ماراقلاندیریر.

دوکتور صدیق گؤزهل بیر ترجمه ایله اوخوجونو دالیجه چکییر و سونا قدهر اوخوماغا علاقه یارادیر. برتلس ین خسرو شیریندن تفسیر و تحلیل ائتدیگی متن چوخ ماراقلی، انسانی و گؤزهلدیر. بو دراماتیک اثرین هیجانلی آنلاری نی گؤزهل گؤستمکده مهارت گؤستریر. عشقندن آچدیغی معنا چوخ گئنیش و دهیرلیدیر. دوغرو دان دا بئله ادیبلرین اولماسی ایله ادبیاتیمیزین تانینماغی لازیمدیر، یوخسا استعمار آلی اولان ادوارد براون دان نه چیخار؟! تأسف لر کی فارس ادبیاتی نین ایراندا چوخ بگه نیلن تاریخ یازاری براون و اونون کیمی لری اولموشدور!

خاقانی

م. سلطانف، افضل الدین خاقانی، ح. صدیق، تهران، آذر کتاب، ۱۳۵۴.

دؤکتور صدیق ین «آذربایجان ادبیاتی تاریخی» نندن ۱۹۶۰ اینجی ایلده باکی دا چاپ اولان ائردن نئچه – نئچه شاعیرین یاشایشی و یارادیجیلیغی حقیقنده سئچیپ، فارسجا یا چئویریب و چاپ ائده ن اثرلردن بیرسی ائله بو کتاب اولموشدور. بو ترجمه ده اؤز زامانیندا آذربایجانلی لار و بوتون ادب سئوهرلر اوچون بیر قورتوم ایچمه لی سوایدی و بویوک آلقیشلارلا اوز – اوزه گلدی. بو سارسیلماز مترجم بئله اثرلرله آذربایجان ادبیاتی نین ماراقلی لاری نین اوره یینی همیشه دؤیونتوده و همیشه

چیرپینمادا ساخلاییردی. بو اوره ک اونون قلمیندن جان آلیب نفس چکیردی. بئله بوغونتولو ایللرده صدیقین مبارز قلمی هامیه جان باغیشلاییردی.

مغورو و بؤیوک شاعیریمیز اوللرده سارایلاردا شعر دییرسهده، اوندان اوز چئویریر و خالقا قووشور. بوتون ظالیملرین سخاوتلی اوزلری دالیندا طمعکار و ظالیم اوزلرین گیزلمه سینی آیدیناچیخاریر. بو نا گؤرهده دوستاقلار چکیر، غربت ائلره قاجیر و نهایت سارایدان آل اوزوب اؤز ائلینین قوجاغینا پناه گتیریر. یارادیجیلیغی نین دهیرلی اولماسی دا ائله بورادان باشلاییر. بو بؤیوک شاعیر، انسان منلیگینی دهیرلندیره، انسانی هر شئی دن اوستون توتان معظم بیر شاعیر دیر. شاعیر شعر صنعتیندن، ادبی باجاریقدان مهارتله یارارلانماقلا برابر، دهیرلی انسان ارزشلرین دیری ل دیر. انسانا آیری دوزگون باخیش باغیشلاماغا جان آتیر.

بیر زامان – شاه دؤرونده – نظامی نین دیلیندن دانیشارکن شونیستلر قاش – قاباق ساللاییب حاضیر اولموردولار بو شاعیرین تورکجه یازدیغی اثرلردن سؤز آرایا گلکسین. آما ادیلر داینامادیلار، اونون اثرلرین ن آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتی ايله ایلگی لرینی گؤستمگه چالیشدیلار و نهایتده بو سیرادا اونون آنا دی لینه بسله دیگی محبتی و یاراتدیغی اثرلردن اؤرنک لر گتیردی لر. بئله لیکله آیدینلاشدی کی آذربایجان ادبیاتی اوچونجو یوزایلدن تورکجه اولموش و بو یوزای لردن اثر یارانمیشدیر. دده قورقود کتابی، نظامی، خاقانی و ... باشقالاری نین یارادیجیلیغی بونلار اوچون بیر اؤرنک دیر.

آذربایجان ادبیاتی بو عصرده ایکی اساسدا یارانیب گئنیشله نیردی؛ رسمی دیوان ادبیاتی – شفاهی خالق ادبیاتی. شفاهی ادبیاتیمیزدا عاشیقلار اؤز یاراتدیغی شعرلر و حکایه لرله بؤیوک اؤلمز اثرلر یارادیلار و خالق کوتله لر آراسیندا یاییلان بو ساحه اولوردو. و رسمی دیوان ادبیاتی فارس ادبیاتی ائتکی سی نین آلتیندا قالیردی، آما نظامی و خاقانی کیمی نهنگ شاعیرلریمیز شفاهی خالق ادبیاتیندان یارارلانیب فارسجا ادبیاتینا قاتیردیلار. دوغرودان دا نظامی، هابئله خاقانی نین آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتیندان فارس ادبیاتینا بخش ائدهن حیصه چوخ بؤیوک و دهیرلی دیر. بو ساحهده ایراندا اولان تحقیقات اولمادیغی کیمی سایلایلر. بو ساحهده تکجه دوکتور صدیقین چکدیگی زحمتلری آیریجا قئیده آلماق گره کدیر. دوکتور صدیق بوتون یازیچی لیق دؤرونده فارس ادبیاتیندا خدمت ائدی و بو تحقیقلری

ایله فارس ادبیاتینا دوزگون باخیشلا باخماغی فارس ادیلرینه اؤیرتمه یه چالیشمیشدیر و فارس عالیم‌لری نین بؤیوک معلمی ساییلیر و البته اونا افتخار ائتمک یئرینه باشینا نه بلالر گئیردیلر ...

صدیق بو اثری ترجمه ائتمک‌له هم فارس و هم تورک ادبیاتینا – دوغروسو ایران ادبیاتینا بؤیوک خدمت گؤستمیشدیر.

جزء عمّ

قرآن اوخوما قاعیده‌لری خلاصه‌سی ایله، چئویره‌ن حسین سرخابلی، بعثت قورولوشو، تهران، ۱۳۷۰.

قرآن مجیدین اوتوز جزء و نون تورکجه‌میزه ان سلیس ترجمه‌سی دیر. ترجمه یه ۱ صحیفه‌لیک قرآن اوخوما قاعیده‌لری آرتیریلیمیشدیر. بورادا قیسا حرکه‌لر، اوزون سسلر، سسلنن سس سیزلر، حرفلرین مختلف شکیل‌لری، تنوین، تشدید، وصل، وقف و بو کیمی بحثلر گئدیر. ترجمه‌نی دارالقرآن الکریم ۱۳۷۰/۱۱/۲۰ تاریخینده تأیید ائتمیشدیر. ترجمه‌ده سؤزلر تام قرآنی مفهوم و آنلایشیلاری انتقال ائتمک اوچون سئچیلیمیشدیر. بو ترجمه ایندی‌ده ک نشر اولان بوتون تورکجه ترجمه‌لردن اوستوندور؛ چونکی مترجم تهران دانشگاه‌لاریندا ایللر بویو «متون تفسیری قرآن» و «ترجمه‌های قرآن» درس‌لرینی تدریس ائتمیشدیر. او، قرآنی یئنی یئتمه ایکن تبریزده مرحوم «وقایعی مشککات تبریزی»، «آقامیرزا غلامحسین هریسی» و «آقا میرزا عمران» یانیندا اوخوموشدور. او جوانلیغیندا تبریزین سرخاب محله‌سی‌نین آقا میر علی مسجدینده ایللر بویو، پولسوز قرآن درس دئمک‌له گوه‌نیردی و جوان ایکن قرآنین بیر چوخ سوره‌لرینی حفظ ائتمیشدیر. بو کتابدان «الانفطار» سوره‌سی‌نین ترجمه سینی اوخویاق:

رحمان و رحیم آلاهیین آدیلا

گؤی چاتلایب، یاریلدیغی زامان (۱) اولدوزلار داغیلیب
یایلدیق‌لاری زامان (۲) دهنی‌زلر قایناییب قاریشدیق‌لاری زامان
(۳) مزارلار آلت – اوست اولدوق‌لاری زامان (۴) کیمسه
بیلیرنه یی اؤنجه گونده‌رمیش، نه یی یئرینده، بوراخمیشدیر (۵) ای

انسان! اوستون کرم صاحبی ربّ ینه قارشى سنى غرورلاندیران نه
دیر؟ (۶) ائله ربّ کی سنى یاراتدی، سنه بیچیم وئردی و سنده
تعادل توره تدی (۷)

آذربایجانین شهید عالیم لری

حسین سرخابلی، بعثت قورولوشو، تهران، ۱۳۷۰.
بو اثرده آذربایجان دین عالیم لریندن شهید اولانلار: شیخ عبدالغنی بادکوبه‌ای،
میرزا علی ثقه‌الاسلام، حاج میرزا ابراهیم خوئی، سید محمد خلخالی، سید اسدالله
مدنی، شیخ جلال تبریزی، سید عبدالرحمن کواکبی، حاج میرزا عبدالکریم، سید
عمادالدین نسیمی، آی‌الله قاضی طباطبائی و حکیم سید شاه فضل نعیمی نین حال
ترجمه لری و شهادت ماجرالاری یازیلیمیشدیر. مؤلف، کتابی تألیف ائتمه‌ده بیر
چوخ قاینالار، او جمله‌دن علامه امینی نین عربجه یازدیغی «شهداء الفضیله»
کتابلاریندان استفاده ائتمیشدیر. بو کتابدا عالیم‌لریمیز حقیقنده بیرینجی دفعه دئییلن
بیر چوخ دهیرلی سؤزلر واردیر. مؤلف عبدالرحمان کواکبی اردبیلی‌نی
تانیئیدیرارکن یازیر:

«اردبیلی بیر عائله‌ده بؤیویوب بویا - باشاچاتان کواکبی،
تورکجه، عربجه و فارسجانی یاخشی بیلیردی و عرب ادبیاتیندا
گوجلوییدی. اسلامی علم‌لر، فلسفه و تاریخی اویرندیکن سؤنرا
ملت‌لرین طالعی حقیقنده دوشونمگه باشلادی. عائله‌سی نین تمیز
تربیه‌سی نتیجه‌سی و علمی آختاریشلارینا گؤره، گنیش نظر،
اوجا همت و یتگین اخلاق صاحبی اولموشدور. بئله کی حلب
اهالیسی اونا «بالضعفا» لقبی وئرمیشدیلر و اونو محتاج‌لارین و
فضل اهل‌ی نین ملجاء و پناهی حساب ائدیردیلر. عالیم‌لر و فاضل‌لر
یانیندا خاضع، عصیانکار و مستکبرلر اؤنونده ایسه تکبرلو ایدی».

سایالار

ح. صدیق، ۱۳۴۷، - ۱۳۵۷، تبریز، نشر ایشیق.

بو اثر ۵۸ صحیفه ده ۱۳۵۷ اینجی ایلده تبریزده چاپ اولدو و ایکی بؤلومدن تشکیل تاپیر: بیرینجی بؤلوم دو کتور صدیقین سایلار حقیقده آپاردیغی تحقیق لر و ایکینجی بؤلومده سایلارین متنی گلیر. بو ایکی بؤلوم ۱۳۴۷ اینجی ایلده ده مقاله لر صورتینده مختلف نشریه لرده یازیلیمیشدیر.

بو مقدمه ده دو کتور صدیق «سایا»نین نه اولدوغونو آراشدیریر. آذربایجان خالقینی نین درین و گئیش فولکلورونو اینجه لهیر و سایلارین آن قدیم مراسم لردن یارانیدیغی، بو شعرلرین اسلامدان اؤنجه – بلکه ده زردشتدان دا اؤنجه کی رسم عنعنه لریندن ایلهام آلاراق یارانیدیغی نی گؤستریر؛ سونرا آغیزدان آغیزا، اورده کدن اورگه، ایللر بویو، قرینه لر بویو ائل ایچینده یاشاییب، قول – بوداق آتیدیغی نی ایزله ییر. صدیق جنابلاری سونرا فولکلور شعرلرینی تحلیل ائده رک اونلارین وزن – آهنگیندن دانیشر، عاشیق لارین سیماسینی دوزگون صورتده تصویره آلیر، سونرا نتیجه اولاراق سایانی تحلیل ائده رک سایاچیلاری تانیتدیریر.

بو کتاب انقلاب گونلرینده ۵۰۰۰ نسخه ده چاپ اولاراق نئچه آی ایچینده قورتولدو. بو علمی اثر عالیمین گنجلیک ایللری نین محصولودور.

مجموعه

تهران، ۱۳۵۷، (بئش شاعیرین شعرلری)

بو کتاب نئچه دهیرلی شاعیریمیزین شعرلر سئچمه سی دیر. بورادا چای اوغلو، حسین دوزگون، حبیب ساهر، عمران صلاحی و قافلانته نین دهیرلی و معاصر موضوعلارینی هدف توتان شعرلری دیر. کتابدا مقدمه یئرینه، صمد وورغونون «یاندیریلان کتابلار» ی قوی ول موشدور. بو کتاب انقلاب گونلرینده آذربایجان ادبیاتی نین ایلک نمونه لری اولاراق، ادبی مجلس لرده گورولتو ایله آلیشیلاندی؛ نظرلری اؤزونه چکدی، دوغروندان شعر سئور انسانلارین گؤزو اؤنونده ایشیقلی، ایشیغا آچیلان بیر پنجره آچدی. بو کتابدا گلن شعرلری آراشدیرمادا گؤردوک کی شاه رثیمی اللی ایل آذربایجان دیلینی قدغن ائتدیگده، آنا دیلیمیز گئری قالمامیش، بلکه بؤیوک دیرچهلش صاحبی اولموش و گونون ایسته ک لرینه جواب وئرمه ده باجاریقلی و گؤزله قالمیشدیر. بورادا گلن شعرلر ینشی بیر باخیشلا دهیرلندیر یلمه لیدیر.

هفت مقاله پیرامون فولکلور و ادبیات آذربایجان

ح. صدیق، هفت مقاله پیرامون فولکلور و ادبیات مردم آذربایجان، چاپ دوم، ۱۳۵۷، تهران، انتشارات دنیای دانش.

بو اثر ۲۰۲ صفحه ده یاییلمیشدیر. بو اثرده توپلانان عالیمین یثددی مقاله سی، قباقجا تهران و تبریزین مختلف درگی لرینده چاپ اولموشدور. مقاله لر سیرا ایله بئله دیر: بیرینجی مقاله: «پیرامون حماسه های دده قورقود» ص ۲ دن ۴۲ تبریز، هفته نامه مهد آزادی، هنر و اجتماع.

ایکینجی مقاله: «سخنان منظوم و ترانه های بومی آذربایجان» ص ۶۱-۴۳، تبریز، هفته نامه مهد آزادی، هنر و اجتماع.

اوچونجو مقاله: «افسانه های ملی آذربایجان» ص ۶۲-۸۶، تهران، مجله خوشه. دوردونجو مقاله: «ادبیات عاشق ها» ص ۸۷-۹۲، تهران مجله پیام نوین. بشینجی مقاله: «ادبیات عامیانه مردم ترکمن صحرا» ص ۹۳-۱۱۹، تهران، مجله خوشه.

آلتینجی مقاله: «پیرامون برخی مواد فولکلوریک در دهات اطراف هریس» ص ۱۱۷-۱۴۰، تهران، مجله خوشه.

یثددینجی مقاله: «محمد باقر خلخال و مثنوی ثعلبیه» ص ۱۴۳-۱۹۸، تهران، مجله ارمغان. دؤکتور صدیق بیرینجی مقاله ده دده قورقود حقینده و اونون خالق ایچینده یاییلدیغی حقینده گؤزل و ده یرلی معلومات وئریر و علمی سویه ده تحلیل ائدیر. بو مقاله ده تاریخی تحلیل ائدیر. گؤستیرکی تورک دیلی خالق آذربایجاندا اسلامدان اؤنجه یوردوموزدا یوردسالیب و نهایت ۴-۵ اینجی یوز ایللرده (میلادی یوزایللر) قطعیت له آیری دیللی آرادیان قالدیریدیر. سلجوقلار بورا گلنده تورکلر بورادا یاشایردیلار. دده قورقود کتابی یازیلما یئری آذربایجان دیر. بو دا بللی دیرکی بئله بیر اثر یوز ایللرجه کؤک سالمیش بیر مدنیت دن یارانا ییلر. اونون ایزلری ن مین ایللر اولماسادا، یوز ایللر اؤنجه ده تاپماق لازیمدیر. بو گؤستیرکی یوزلر ایل اونون یازیلما سیندان قباق تورک لر آذربایجاندا مسکونلاشمیشلار.

مؤلف دده قورقود اثری نین مختلف الازما نسخه لری، بو اثرین حقینده تدقیق ائندن محقق لرین کیم اولدوقلاری، چاپا حاضر لانماسی حقینده ده یرلی معلومات وئریر. ۱۲ بوی اولان بو اثری تحلیل ائدیر؛ اونون قهرمانلارینی، آذربایجان خالق ی نین بهادر لیغینی، قیزلاری نین گؤزه للیگینی، اٹلیمیزین نجیب، صمیمی و پاک

انسانلار اولدوغونو گؤستریر؛ سونرا دیلمیزین گؤزه‌للیگیندن، آخارلیغی و گوجوندن، گئئیش سؤز آچیر. دده قورقود اثری آذربایجانین ایلک مکتوب اثری تانینیر و اونون شفاهی خلق ادبیاتیندان ایلهام آلاق یارانماسی ش‌به‌سیزدیر. دؤکتور صدیق بو ساحه‌ده ناغیل‌لاردان اؤرنک‌لر گئیریر، سونرا بو اثرین شعرلرینی، نثرلرینی توتوشدوروب، آنا دیلمیزین بورادا ایشله‌نن سؤز خزینه‌سی‌نی آراشدیریب درین معلومت وئریر.

یئددینجی مقاله محمد باقر خلخالی – ناصرالدین شاه دؤرونون ده‌یرلی و اجتماعی شاعیرینین یاشاییشی، یارادیجیلیغی و اونون شاه اثری اولان «ثعلبه» اثری‌نی آراشدیریر.

قوسی تبریزی و میرزا شفیع واضح

ح. صدیق، قوسی تبریزی و میرزا شفیع واضح، تهران، ۱۳۵۶، سهند. بو ایکی ادبی مقاله «آذربایجان ادبیاتی تاریخی» آدلانان و ۱۹۶۰ اینجی ایلده باکی‌دا یای‌لان کتابدان فارسجا چؤریلمیشدیر. قوسی تبریزی شکایه‌لر و فریادلار شاعیری آدلانیلیر. اونون شعرینده صمیمت، ساده‌لیک، گؤزه‌للیک دالغالانیر. سه‌سی اوره‌کدن چیخیب اوره‌یه‌ده یاتیر و اوره‌یین صمیمی هیجانلارینی، چرپینتی‌سینی تصویره چکیر. قوسی تبریزی آذربایجانین بؤیوک شاعیری و فارس ادبیاتیندا آذربایجان مکتبی‌نی یارادان صائب تبریزی‌نین چاغداشی اولموشدور. قوسی‌نین دیوانی آذربایجاندا دؤنه – دؤنه چاپ اولورسادا، ایندییه‌ده قدهر ایراندا چاپ اولمامیشدیر.

بو کیتابین ایکنجی مقاله‌سی، کئچن یوز ایلده آذربایجانین بؤیوک فیلسوف و سؤز بیلگینی میرزا شفیع واضح‌دن سوز آچیر. بؤیوک فیلسوف و شاعیر، میرزا فتحعلی آخوندزاده‌نین اوستادی‌دیر.

دوکتور صدیقین بو ترجمه‌سی‌ده شاه دؤرونون بوغونتولو و خفقان ایللرینده بیر قورجاناق کیمی ائلمیزین دوشونجه‌لی و آیدین فیکیرلی آداملاری طرفیندن آلیشلاندی.

آرزی و قمبر

حبیب ساهر، آرزی و قمبر، ح. صدیق، تهران، ۱۳۵۳، مازیار.

حبیب ساهر کئچن ۵۰ ایلین سارسیلماز آذربایجان ادبیاتی نین گؤرک ملی و دهیرلی شاعیری دیر کی فولکلور و موزدان فایدالاناراق، آرزی و قمبر ناغیلینی نظمه چکیب و شاعیر لیک مهارتی ایله اوخوجولارا تقدیم ائتمیشدیر. صدیق بو اثری حبیب ساهرین دیلندن فارسجا چئویریپ و اونا گؤزهل بیر مقدمه یازمیشدیر. بو مقدمه اؤزو بؤیوک و دهیرلی بیر اثر ساییلیر؛ چونکی بو مقدمه ده حسرتلی و نیسگیله دولو ائلی نین دردلرینی، مدنیته نی و ادبیاتی نی قلمه آلمیشدیر. بورادا حماسی، عشقی و حماسی - عشقی بؤلومه بؤلونن ناغیل لاریمیزی سیرالاییب، اون لارین اوزه للیک لرینی تحلیل ائدیپ و ۱۲ صحیفه لیک مقدمه یازمیشدیر.

حبیب ساهرین تورکجه یازدیغی بو اثر هله لیک چاپ اولما ییبدیر، آما دوکتور صدیقین ترجمه ائدیگی اثرینده گؤزه للیک لر دویوروق و شاه دؤرونده تورکی میزین یاساق اولدوغونا دؤکتور صدیق فارسی دیلی وسیله سی ایله بیزی اؤز مدنیت میزله تانیس ائدیردی و دوشمین جانینا قورسالیردی.

مقالات فلسفی میرزا فتحعلی آخوندزاده

ویراسته ح. صدیق، جلد دوم، تبریز، ۱۳۵۷، ساوالان.

آخوندزاده نین مقاله لری ایکی جیلده، دوکتور صدیق جنابلاری نین مقدمه و همتی ایله دورولوب و چاپ اولوبدور. بو آدی چکیلن کتاب بو زمینه ده ایکینجی جیلد ساییلیر. بیرینجی جیلده آذربایجان انتباه دؤرونون بؤیوک بایراقچی سی اولان آخوندزاده نین ادبی نقدی، سؤز تانیما و استتیک نظریه لری، فیلسوفون ادبی گؤروشلری حقیقینده یازیلیمیشدیر.

بو اثرده ائدیتورلوق ائدن صدیق جنابلاری ۳۰ صحیفه ده آخوندزاده نی تانیلدیریر؛ اونون انقلابچی گؤروشلرینی آراشدیریر، موقعیتی نی عصریمیزده گؤستریر و فلسفی باخیشلارینا اشاره ائدیر؛ اونون مبارزه سیننی اینجه له ییر؛ اثرلرینی آراشدیریر و خالقینا ائدیگی خدمتلردن سؤز آچیر.

ایکینجی فصلده، اوستادین فلسفی مقاله لری گلیر. بو کتابین مقاله لری بونلاردیر: میرزا یوسوفا مکتوب، ان گ لتره حکیمی یوما جاواب، یننه انگلتره

حکیمی – جان استوارت میل حقینده، بایه ایناملارینی نقد، علی اکبر سالیانی
ایله مناظره (عربجه)

یوردغزللری

دوکتور ح.م. صدیق، تهران، ۱۳۵۶، نشر کلام.
حسین دوزگون بو کتابا ۱۰۳ سیاسی غزل داخل ائدیدير. بو غزللری اوستادی
حبیب ساهر ئولدو کدن سونرا یازمیش و هر یئرده اونو خاطیرلاییر. بو کتابدان بیر
غزل با هم اوخویاق:

منه ده یجک، تۆکجک یاش، دولو تبریزی گؤزون،
چک گؤزومدن گؤزونو، قان اولو تبریزی گؤزون!
باخیشین نقطه سی نین راز نهانین بیلیرم،
گؤزله بیر قرنلر اولدو یولو، تبریزی گؤزون.
سنه تسلیم یاراشماز، یادا باج وئرمز سن،
سئچه جک باغدا کی کولدان کولو تبریزی گؤزون.
وار اومید کیم قایدا قهرمان اوغلون ائوینه،
آختاریر بور بو جاغی، ساغ سولو، تبریزی گؤزون.
هانگی ماوا گندیب هارادا پناهگاه تاپاجاق،
دوزگونو سالسا گؤزوندن اولو تبریزی گؤزون؟

از انزلی تا تهران

با مقدمه محمدزاده صدیق، ترجمه نروس از متن ارمنی، تهران، ۱۳۵۶، انتشارات
بابک.

ارمنی پیریم خان مشروطیت انقلابی نین یکی اوزلی سیمالاریندان بیر دیر. بیر
یاندان دموکرات و انقلابی بیر سیما تانینیر، اویری یاندان مشروطیت انقلابی و
انقلابین بؤیوک قهرمانلارینا تهلکه یارادیر و مشروطه نین آرادان آپارماسینا یاردیم
اؤدیر.

آمما، انقلابی دوزگون تانیماق اوچون، انقلابین موافق و مخالف سؤزلرینی
اؤشیتیمک و اوخوماق لازیمدیر. بو آرادا بئله آداملارین یادداشتلاری اؤزونه

مخصوص بیر دهیری و گؤزه‌للیگی واردیر. بو کتابدا یئرلشن یادداشتلاردا دهیرلی و درده‌دیندیر. صدیق جنابلاری بیر مقدمه ایله بیریم‌خانی تانیتی دیر و اونون چیرکین سیماسینی افشاء اندیر.

قصه‌های روباه

ادبیات شفاهی آذربایجان، ج ۱، تهران، ۱۳۵۲.
فولکلور و موزدا تولکو ایله علاقه‌دار ناغیللاری توپلامیش و نشر ائتمیشدیر.

قصه‌های کچل

ادبیات شفاهی آذربایجان، ج ۲، تهران، ۱۳۵۲.
فولکلور و موزدا اولان ساتیریک کچل ناغیللاریدیر.

انقلاب بورژوازی در انگلستان

ی ف یموف، ترجمه حسین محمدزاده، تهران، ۱۳۵۸، ققنوس.
بو کتاب «دوینا تاریخی یشنی عصرده» کتابی نین بیرینجی بؤلومودور. ایرانین اسلامی انقلابین قیزغین انقلاب گؤنلرینده بئله بیر تاریخیله تانیشلیق نیازی گؤرونور و صدیق جنابلاری‌دا بو نیازلارا جواب اولاراق بو کتابی فارس‌جایا چئویریرکی اؤز زامانیندا دهیرلی و درده‌ده‌یه‌ن‌دیر.

مسائل زبان‌شناسی ایران

اقتباس و ترجمه ح. صدیق، انتشارات بامداد، تهران، ۱۳۵۵.
۱۵۰ صفحه‌لیک و کتابدا دیل‌چیلیگه عائد چوخ دقیق علمی بحثلر گئدیر.

انقلاب کبیر فرانسه

انتشارات ققنوس، تهران، ۱۳۵۶.
بو کتاب‌دا قاباغدا دئدیگیمیز کیمی زامان‌نی‌ازالارینا جواب اولاراق ترجمه اولموشدور. ترجمه‌لرین تاریخی ماهیتی واردیر. ادبی بیر اثر اولمادیغیندان، دانیشماق ایسته‌میریک.

مسائل ادبیات نوین ایران

انتشارات دنیا، تهران، ۱۳۵۵.

دانشگاهی و علمی بیر کتابدیر که مدرن ادبیات اثرلری باره سینده دیر.

مقدمه‌ای بر فلسفه تکاملی طبیعت و جامعه

اقتباس و ترجمه، ح. صدیق، تهران، ۱۳۵۶، ققنوس.

یثنی یئتمه لر او چون تور کجه دن فارسجایا چئوریلیمیشدیر.

مسائل ادبیات دیرین ایران

انتشارات نوپا، تهران، ۱۳۵۵.

دانشگاهی و علمی بیر کتابدیر که قدیم ادبیات اثرلری باره سینده دیر.

عاشیق‌لار

آذر کتاب، تهران، ۱۳۵۳.

ایراندا ایلک دفعه اولاراق، عاشیق‌لار حقینده یازیلان بیر کتابدیر. بو کتابین نشری او زاماندا چوخ مهم ایدی. کتابی تورکیه ده آنکارانین دیل و تاریخ جغرافیا دانشکده‌سی ترجمه ائدیدی. و بو کتاب باره سینده چوخ دانشماق اولار و گله جکده دانشاجاییق. ایندی قاینق کتاب سایلییر. صدیقین هر کتابی کیمی بو کتاب باره سینده سکوت توطئه‌سی واردیر.

آشنایی با رسالات کهن موسیقی

برای تدریس در دوره‌های موسیقی ایران برابر با سرفصل‌های شوراری عالی
برنامه‌ریزی وزارت علوم و آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران. تهران، ۱۳۷۵،
نشر کلام

مؤلف، اثری بیر درسلیک کیمی نشر ائتمیشدیر. آغیر متن‌لری احتوا ائدهن بو درسلیکده، اسلامین شرق اولکه‌لری و آذربایجان - ایران موسیقی چیلری: ابن زیله، صفی‌الدین عبدالؤمن اورموی، عبدالقادر مراغه‌ای، قطب‌الدین محمود شیرازی و علی‌ابن محمد معمار بنایی‌نین حال ترجمه‌لری، اثرلری‌نین علمی تحلیلی ایله برابر،

الادوار، شرح الادوار، جامع الالحن، مقاصدالالحن، کنز التحف، کنزالالحن، زبدة الادوار، زواید الفوائد، درة التاج لغرة الدباج، رساله فی ال موسیقی کتابلاریندان استفاده ائده رک، دانشگاه لاردا موسیقی بؤلومو طلبه لرینه اؤیرتمه اوچون متن لر سئچیلیمیشدیر.

مؤلف، بو اثری «دانشگاه سوره»نین سفارشی ایله یازمیش و اؤزوده درس وئرمیشدیر. کتابین تألیفینده تورکجه، عربجه، فارسجا و انگلیزجه ۳۵ قایناقدان یارارلانمیشدیر. بو قایناقلار ایچینده باکیدا ۱۹۹۵ اینجی ایلده نشر اولان زنفیرا صفروانین «صفی الدین اورموی» اثری و تورکیه ده نشر اولان «تورک موسیقی نظریه سی» و «بؤیوک تورک موسیقی سی انسکلوپندییاسی» کیمی اثرلر گؤرونور. بو کتاب حاققیندا ایراندا سوسقونلوق سیاستی یورودولدو. اثرین اؤنملی دهیری بوندادیر کی مؤلف ایراندا موسیقی حاققیندا یازیلان تورکجه اثرلرده معرفی ائدیر و اثرین سونونا ضمیمه ائتدیگی بیر سیاهه ده اونلاری سیرالایر و یانلیش آنلاشیلان «موسیقی ایران» اصطلاحینی ذهن لردن یوماغا چالیشیر.

بو اثر گؤستریر کی مؤلفین علمی شخصیتی چوخ جهتلی و حیرت ائدیجی دیر.

کلاملار

بایرک قوشچو اوغلو، کلاملار، با تصحیح و مقدمه: دکتر حسین محمدزاده صدیق (برای تدریس متون نظم اسلامی - ترکی در دانشگاهها) تهران، ۱۳۹۶، نشر کلام.

۹۲ صحیفه دن عبارت اولان بو کتابا، مؤلف اوخوجولارا بیرینجی دفعه اولاراق کشف اندیب علم عالمینه تانیتدیردیغی هجری ۹- اینجی یوزایلین شاعیری یعقوب اوغلو بایرک قوشچو اوغلونون ۱۱۱ ایلاهی سی و فارسجا یازدیغی ۲۲ صحیفه بیرمقدمه تقدیم ائتمیشدیر. مقدمه ده: دیل اسرار انگیز ایلاهی منظومه، دیلترین بؤلگوسو، تورکجه میزین اسلامدا یثری، اسلامی تورکجه یازیلی اثرلر، تورکجه میز ایران عرفانی ادبیاتیندا، تورکجه اسطوره لر، اهل الحق کیم لر دیرلر؟ بایرک قوشچو اوغلونون دیوانی نین تربیی کیمی باشلیقلار گئدیر. اثره قیسسا انگلیزجه مقدمه و ایضاحلی فهرسته آر تیریلیمیشدیر.

مؤلف کتابدا قوشچو اوغلونون تورک دلی و ادبیاتی نین عارف و بیلگین بیر مدافعه چی سی تانیتدیریر و بو شعرلرینه:

اگر تورکی سؤیلر اولسام، دوشر ازلر بئینینه
نئچون سیزه آجی گلیر، دادلی سؤزون حلاوتی
منکر نه دیر قوشچو اوغلونا دئییه مجوت سؤیلمه
مگر دئییه بیلیمیرم من تورکی دیلده مجوتی؟

اشاره ائندهرک دئییر: «قوشچو اوغلو تورکجه میزین مدافعه بایراغینی هئچ زامان چیگینیندن یئر قویمادی. بو مقدس بایراق، سونرالار، «امیر علی شیرنوی»، «یونس امره»، «ملا محمد فضولی» و «عاشیق پاشا» نین چیگین لرینده حمل اولوندو». بو اثر ۱۳۶۹ اونجو ایلده نشره حاضیرلانمیشدیر و لاکین مؤلف ۱۳۷۶ اینجی ایلده محدود نسخه لرده اثری یایبیلدی. ایران مطبوعاتی هر زامان اولدوغو کیمی اثر حقیقده سوسدولار. یالنیز تبریزده «مهد آزادی، فجر آذربایجان» و زنجاندا «امید زنجان» نشریه لرینده اثر حقیقده دهیرلی مقاله لر یازیلدی. مؤلف بو اثرینی قاقاقجا «سهند» هفته لیگینده نشر ائتمیشدیر. اثر تورکولوژی عالیم لری اوچون چوخ مهم ساییلیر و تورکیه ده ده آلفیشلاندی.

ایلاهی عدالت

آیه الله مکارم شیرازی، یثنی یئتمه لر اوچون ایلاهی عدالت درس لری، چئویره ن حسین سرخابلی، بعثت قورولوشو، تهران، ۱۳۷۰.

«اصول عقاید» کتابی نین ایکینجی جیلدی بئله آدلانیر. بو ترجمه ده ده مترجمین آدی ایله نشر اولان کتابلارا اجازه وئریلمه مه سینه گؤره، او، «حسین سرخابلی» تاخما آدیندان استفاده ائتمیشدیر. اثر ۸۰ صحی ف و ۱۰ فصلدیر. فصل لرین عنوانلاری بئله دیر: عدالت نه دیر؟ آلاهی عدالتینه دلیل، آفتلر و شرلر فلسفه سی، حیاتین خوشا گلمز حادثه لری نین فلسفه سی، آفتلر و بلالار فلسفه سی، جبر و اختیار، اراده و اختیارین آزادلیغینا آیدین بیر دلیل، امر بین الامرین نه دیر؟ هدایت و آرزغینلیق آلاهی الینده دیر، آلاهی عدلی و خلود مسئله سی.

ترجمه دن بیر اؤرنک:

«آلاله صفت لری آراسیندان، عدالتین او قده راهمیتی
واردیرکی بیر چوخ باشقا صفت لرون قایدیر. چونکی عدالت،
گنیش معناسیندا، شریئی اوز یئرینده قویماق آنلامیندادیر. بئله
لیکله، حکمتلی، روزی وئرن، باغیشلایان، محبتلی و بوکیمی
صفت لرون هامیسی اونون اوزهرینده یئرلشیر».

معاد تانیما

آیه الله ناصر مکارم شیرازی، یئنی یئتمه لرون چون معاد تانیما درس لری،
چئویره ن دکتر ح.م. صدیق، بعثت قورولوشو، تهران، ۱۳۷۰.
«اصول عقاید» کتابی نین بشینجی جیلدی دیر. مترجمین آچیق آدی یازیلیمیشدیر
ولاکین آدین اوزهری قارالانمیشدیر. بودا مترجمین عالیم و قلم صاحبی کیمی
تانیماماسی او چون ایدی. همین ایللرده دو قتور صدیق او چون چوخ تضييفات
یارانیر. اونون کتابلاری آراسیندان «متون نظم ترکی»، «دیوان غریبی»، «یونس امره»،
«۱۰۰ بایاتی» کتابلارینا نشر اجازه سی وئریلمیر. آدی نین دا هنج کتاب اوزهرینه
قویماماسی امر ائدیلیلر. همین ایلده اونو «دارالفنون» فاکولته سیندن چیخاریلار، بوتون
دانشگاهلاردا درس لری لغو ائدیلیلر. امام خمینی (ره) نین ترجمه ائدیگی ۶۴ غزل،
۶۴ رباعی و بیر ترجیع بندی نین نشره حاضر اولماماسینا باخمایاراق نشری نین قباغی
آلینیر. تهران دانشگاهی نین نماینده لری (حاکمی، تجلیل، ابوالقاسمی) اوچل وگو
اونون علمی صلاحیتینی دانشجولارین ذهنی ن یمنحرف ائتمه بهانه سیله! رد ائدیلیلر
و هنج یئرده اونا درس وئرمه مه امری وئریلیلر. زوراکی بازنشسته اولماق تکلیفی ده
اونا وئریلیلر و ...

کتابین نثریندن اؤرنک: «هر زمان اولوم، انسانلارین گؤزو اؤنونده، بیر قورخونج
هئیکل کیمی دورموشدور و حیاتین دادلی شربتین بیر چوخ انسانلارین عاغلیندا و
دوشونجه سینده آجی ائتمیشدیر».

قیسا سؤزلر

امام خمینی (ره)، قیسا سؤزلر (ئویودلر و حکمت لری)، امام خمینی اثر لری نین
تنظیم و نشر مرکزی، تهران، ۱۳۷۴.

۲۲۶ صحیفہ لیک، وزیری شکلینده چیخان بو کتاب، مترجمین آن محصولدار ترجمه لریندن سایلیر. کتابدا همیشه اولدوغو کیمی، مترجمین آدی گتتمیر. کتاب امام خمینی (ره) نین بیر بیت شعرى نین ترجمه سى ایله باشلايیر:
کوثر آغزیندا یام ای دوست، عطشیدن یانیرام،
سن کناریمدا، آمان، هجر ایله من اودلانیرام!

بو آخیجی، فصاحت لی ترجمه دن نچه اؤرنک:

- تانری اولیاسی و تانری پیغمبرلری اوچون حاصل اولان بوتون یتگین لیک لر باشقا سیندان اوره ک اوزمک و اونا باغلانماقدیر.
- اوگون بیزیم بایرامیمیز دیر کی بیزیم یوخسوللاریمیز، مستضعف لریمیز، دوزگون رفاهلی یاشاییش و دوزگون اسلامی و انسانی تربیه یه ال تاپار.
- یوخسوللوق، محروملوق و کاسیبلق دادینی دادانلار خطین سونونا ده ک بیز ایله دیرلر.
- محروم صنیف لر رفاهینا چالیشماغی هامیا وصیت ائدیرم کی سیزلرین دنیا و آخرت خیرینیز، جمعیتین محروملاری حالینا یانمادادیر.
- سیز حق سینیز و باطل قارشیسیندا دایانمیش سینیز، حق ایسه غلبه چالار.
- من دونیادا چیگینلرینه مبارزه یوکونو آلان و تانری یولوندا و مسلمانلارین عزیزلیگی اوچون جهاد عزمی ائدهن عزیزلرین الین - قولون اؤپورم و اؤز خالص سلامیمی بوتون آزادلیق و یتگین لیک غنچه لرینه نثار ائدیرم.
- بو ترجمه لرینه گؤزه للیگی، محکم لیگی بیرانا، بو قیسسا سؤزلری موضوع اوزره سیرالاماسی گوزه لدیر. مترجمین بئله ایشلری تاریخ بویو قالمالیدیر.

ارمنستان در زمان تیمورلنگ

اثر فوما متسوپس کی، ترجمه ح.م. صدیق، انتشارات ساوالان، تبریز، ۱۳۵۶.
دؤکتور صدیق بیر چوخ یئرلرده یازیب کی تاریخ بویوندا ارمنستان آدیندا بیر مملکت یوخیدی و ۱۹۲۳- اوجو ایله بو دؤلت قورولوب. آما ارمنستان آدیندا منطقه لر اولموشدور. نچه کی تبریز شهرینده ده بیر نچه خیوانا «ارمنستان» دئیلر. یعنی ارمنی لرین یاشادیغی یئرلر. بو کتابی دا اؤزو یازیر کی بیر مسیحی کشیشی

یازیدیر و او زمانکی تاریخی یاخشی بیلیمک اوچون فارسجایا دوکتور صدیق ترجمه ائدیب و چوخ ده یرلی و علمی ایضاحاتدا آرتیرمیشدیر. بو کتابدا گؤستریرکی ارمنستان آدلانان ایندیکی یئرلرین هامیسینا بیزیم بابالاریمیز تورکلر حاکم ایدیلر و تورکلر ایله ارمنیلر بیر یئرده یاشاردیلار. بودا داشناکلارین ادعاسینی کی ارمنستان فقط ارمنی لرین محلی دیر پوچا چیخاردیر. اثرین علمی مقدمه سی ده واردیر.

یوسف و زلیخا

حکیم ابوالقاسم فردوسی، یوسف و زلیخا، خواجه علی خوارزمی، یوسف و زلیخا، با مقدمه و تصحیح دکتر حسین محمدزاده صدیق، تهران ۱۳۶۹، انتشارات آفرینش.

حکیم ابوالقاسم فردوسی «شاهنامه» اثریله دونیادا تانینمیش بیر شاعیردیر. فردوسی بو اثری یاراتماغا ۳۰ ایل عمرونون گنج ایللرینی قویموشدور؛ آما سونرا پشیمانلانیب، یالانچی افسانه لردن اوز چئویریپ، قرآندان ایلهام آلاراق یوسف و زلیخانی یازماغا اوز گتیریر. بو اثری ۶۰۰۰ بیتدن آرتیقدا یازمیشدیر. ایراندا بو اثرین فردوسی طرفیندن یارانماسینا قارشی نظر و تنوری ده مطرح اولور. دؤکتور صدیق بو اثرین الازما نسخه سی نین اساسیندا - تهران یونیورسیته سی کتابخاناسیندا ۵۰۶۳/۱ نمره لی ساخلانیلان نسخه - چاپینا نائل اولموشدور.

شاه رژیمنی نین شوونیست ادیب لر و محقق لری بو اثرین فردوسی طرفیندن یارانماسی نی دانیردیلار. بیر حالدا کی مؤلف دئیر ۱۳۱۷ اینجی ایلده تهراندا اثر چاپ اولموشدور و اونون اؤنجه مختلف شهرلرده و اؤلکه لرده او جمله دن لاهور، لنکهوو آلماندا دفعه لر له چاپی اولموشدور. مختلف تذکره لرده او جمله دن لطفعلی بیگ آذر بیگدلی، رضا قلی خان هدایت، کاتب چلبی، محمد علی مدرس تبریزی، محمد علی تربیت، بدیع الزمان فروزانفر و ... ، فردوسی نین یوسف و زلیخاسی حاققیندا معلومات وئرمیشدیلر؛ آما شاهلیق و بلکه ده شاهنشاهلیق ادعاسی ائدهن و اؤزونه ۲۵۰۰ ایللیک سلطانلیغین وارثلیگی سندلری ییغان آریامهرین ادیب لری و ساتقین محقق لری طرفیندن بو اثر انکار اولونور. اونلار شاهنامه دن سند یاراتماق دیله دیلر و شاهنامه یالانلاری ایله ۲۵۰۰ ایللیک شاهلیغینا قاینق و پشتوانه

دوزەلدیردیلر. اونلار فردوسی نین پاک سیماسی نی شاهنامه قاراسی ایله اؤز پلید ایشلرینه سند آختاریردیلار. آما یوسف و زلیخا ادا فردوسی دئییرکی داها ایسته میر یالان سۆزلر دئسین، عمرونون یاریسینی رستم آدینی دونیا یا یماقدا غلط یولدا چالیشدیغینی داها داوام وئرمک ایسته میر، بلکه پیغمبرلردن دانیشماغی تکلیف سئچیر.

دوغرودان دا شوونیست اوجمله دن مجتبی مینوی، ذبیح الله صفا باجارا ییلمز لر بو اثری فردوسیدن بیله لر؛ چونکی فردوسی بو اثرین مقدمه سینده شاهنامه نی یالان افسانه لر بیلیر، داها شاهلاردان یوخ بلکه پیغمبرلردن سۆز آچماق ایسته ییر؛ افسانه لردن یوخ؛ قرآندان یازماق ایسته ییر. اسلام دوشمانلاری، تورک دوشمانلاری بو اثرین یایلماسی نین قاباغینی آلیرلار؛ آما بوگون بؤیوک فردوسونون قلمی نی تانیانلار بیلیرلر کی بو اثری یازماق تکجه فردوسی کیمی قدرتلی بیر شاعیر الیندن گلر:

براین می سزد گر بخندد خرد
 زمن خود کجا پسندد خرد،
 که یک نیمه عمر خود کم کنم
 جهانی پر از نام رستم کنم!

فردوسی خراساندا دونیا گۆز آچیر، غزنوی لرین ساراینا یول تاپیر و اونلارین حمایه سیندن یارارلانیر. آما سونرالار غلط و یالان افسانه لره اویماقلا و اونلاری یایماقلاری غزنوی لر ایله سۆزلری ترسینه گلیر و سارايدان قاچیر و سونرا اؤز خطا سینا اینایب، توبه اندیر و قرآندان یارارلانماغا چالیشیر، بو آرادا یوسف و زلیخا اثرینی یارادیر. فردوسی دونیا سویه سینده شهرت قازانمیشدیر؛ دوز دور کی ب و گون دونیادا فردوسونو شاهنامه اثریله تانییرلار، آما عمرونون سون ایللرینده یارانان «یوسف و زلیخا» اونون اصیل منلیگینی گؤستریر.

بو کتابدا، یوسف و زلیخانین کامیل متنی چاپ اولاندان سونرا، دوکتور صدیق آذربایجان تورکجه سینده یارانان ایلک یوسف و زلیخا اوزره دانیشیر. بو اثر ۶۳۰ نجی ایله «خواجہ علی خوارزمی» طرفیندن یارانمیشدیر. خواجہ علی یئدینجی یوز

ایلدہ خوارزم و خراساندا یاشایب یارادیردی. بو اثر قیسسا اولورسادا بوگونکو دیلمیزین سلفی کیمی آدی وئیر. بو اثر ۱۲۱۸ هـ. (۱۸۳۹) اونجو ایلدہ قازان شهرینده، ۱۲۶۸ هـ. (۱۸۸۹ م) ایلدہ آلمانیدا، ۱۳۰۰ (۱۹۲۱) ایلدہ، ۱۳۲۹ (۱۹۵۰) ۱۹۶۷ و ۱۹۸۱ اینجی ایلرده چاپ اولوبدور. بو اثر حاققیندا دونیانین بؤیوک محقق لری او جمله دن هوتسمه، بروکلما، شیخ محسن فانی، پروفیسور سعادت جغتای، پروفیسور فاخر ایز، زمینه حاجی او، پروفیسور اسماعیل حکمت و باشقالاری درین معلومات وئریب، بو اثری آراشدیریب و علمی مقاله لر و کتابلار یازیبار.

دؤکتور صدیقین بو علمی چالیشماسی گرچه اونون باشینا بلالر گتیردی، آما دنیا وارکن علم و ادب دونیاسیندا اؤز علمی دهیرینی ساخلایب، اونون یوکسک مقامینی حیفظ ائده جک دیر.

سیری در اشعار ترکی مکتب مولویه

دکتر حسین محمدزاده صدیق، سیری در اشعار مکتب ترکی مولویه، تهران، ۱۳۶۹، انتشارات ققنوس.

جلال الدین محمد بلخی، شمس تبریزی نین مری دی و مولوی لقبی ایله دنیا ادبیاتیندا شهرت قازانیب، اؤز ادبی یارادیجیلیغی ایله دنیا ادبیاتیندا بیر پارلاق اولدوز کیمی ایشیق ساچیر. ادب و مدنیت له تارتیشان کیمسه اونون ائتکی سیندن یاخا قورتاراییلمز. او، بیر تورک عائله سیندن اولاراق تورکانه شعرلر یازیب، تورکجه، فارسجا، رومجا و یونانجا یاراتماسی اولموشدور.

دوغرونداندا گؤرونور تورک خالق بوشون بشریت خدمت ائده رک اسلام دوشمانلاری طرفیندن تهمت لره، افترا لار و تحقیر لره معروض قالیبدیر. تورکلر اسلامی قبول ائتدیکدن سونرا، جان و دل ایله بودینی یایماغا جان آتیب، چین دن آوروپا یا قدهر گئیشله دیرلر و بویولدا جانلاریندن تورکانه کئچیرلر. رشادت و باهادرلیق اونلاری اسلام بیراچی سی کیمی تانتدیریر. اونلار رشادت لرله دونیانی آلیرلار اسلام دینینی کؤنولله قبول ائده ن ملت، کؤنولله یایماغا چالیشیر. ائله اونا گؤره ده تورک لر دینلریندن مدافعه یولوندا جانلارینی قوربان ائدیرلر. آوروپالی لارین اسلاملا آیدین - آش کار دوشمنلیک ائتمه دن چکینه رک، اونون

بایراقچی سی اولان تورک لره نفرتلی باخیشلاری اولور. اسلامدان اولان گیزلی نیفرتلرینی، تورک لره نسبت آشکار اندیرلر. بو دشمن چی لیکلر ایراندا اوروپایا باغلی اولان شوونیست ادیلرین م یزده ده اولموشدور. تورکجه یارانان اثرلر ایراندا عمدی اولاراق دانیلیب و یا گیزله نیلیدیر. مولوی تورکجه شعرلر یازیب دیوان یارادیدیر. آمما تورکی شعرلری عمدا گیزله نیلیب و بئله دئدیگیمیز ادیبلر طرفیندن دانیلیدیر.

تورک لر، اؤزه للیکله آذربایجان شاعیرلری عربجه و فارسجا اثرلر یاراتماغا گوونیلر. دیل بیر وسیله اولاراق هنر دونیاسیندا یارادیجیلیغا ده یرلی بیر وسیله دیر. آذربایجان شاعیرلری بو باخیشلا فارسجانی قوللانیب و بو دیلده ده یرلی اثرلر یارادیلار. بو شاعیرلرین سیرا سیندا نظامی، خاقانی، مولوی، صائب، فضولی، نسیمی، واقف، نباتی، راجی، شهریار و ... آد آپارماق اولارکی فارسجایادا بؤیوک اثرلر باغیشلا ییلار.

دؤکتور صدیق بو اثرینده گؤزله و درین بیر مقدمه دن سونرا مولوی نین نئچه تورکجه غزلینی، ملمع و قوشماسینی کتیریب شرح ائدیر. بو اثرده تکجه مولوی یوخ، بلکه مولویه مکتبی نین شاعیرلری نین اثرلری ایزله نیلیر. دؤکتور بو کتابدا شاعیریمیزین دوزگون مریدلرین ی تانیتدیریر، اونلارین اثرلرینی گؤستره رک، شرح ائدیر. بو شاعیرلر سیرا سیندا، سلطان ولد، افلاکی دده، عاشیق پاشا، الوان چلبی، بایرک قوشچو اوغلو، سعید امره، قایغوسوز آبدال، یونس امره، عمادالدین نسیمی، روشنی دده، ابراهیم شاهی، محمد چلبی، ساغری، ابو حامد، شاه ختایی، حاج بایرام ولی، یوسف سینه چاک، ابراهیم گلشنی و غریبی دده نی تانیتدیراراق شعرلریندن اؤرنک لر کتیریر.

بو کتاب، ده یرلی، قیسیسا و ییغجام اولور سادا، تورک ادبیاتی نین بیر بوجاغینی گؤستریر. بئله اثرین یازماسی درین بیر معلوماتا مالک اولان دؤکتور صدیق کیمی عالیمین الیندن گلر.

صدیق جنابلاری بو اثر ایله ائله بیر اثر یارادیرکی شوونیستلرین گؤزون چیخاریر، هیچ کس ده هئچ زامان اونو دانماغا امکان قویمور. و اونا گؤره ده اثر باره سینده ایراندا سکوت توطئه سی دوام ائدیر.

مقالات تربیت

به کوشش: ح. صدیق، تهران، ۱۳۵۴، انتشارات دنیای کتاب.

بو کتاب مرجع و قایناق بیر اثر دیر. مؤلف مرحوم محمد علی تربیتین فارسجا یازیلان مقاله لرینی علمی بیر شکلده تهیه ائله میش و بیر مقدمه و فهرستلر ایله چاپ ائتمیشدیر. مرحوم تربیتین بیرده «دانشمندان آذربایجان» کتابی واردیر. «مقالات تربیت» ده او کتابدان سونرا، ایکینجی مرجع بیر کتابی اولوبدور. مرحوم تربیتین مقاله لری مختلف علمی - ادبی مجله لرده پراکنده ایدی. اونلاری بیر یئره ییغان مؤلف، هامی سنیا علمی ماهیت وئریدیر. بو کیتابی یاخین ایللرده بیر نفر دوباره نشر ائتمیش و اوستادین زحمتلرین اؤز آدینا قورتارمیشدیر! من گله جلدکه بیر آیری اثریمده دؤکتور صدیق زحمتلریندن اؤز فعلرینه سوءاستفاده ائدنلردن آچیق - آیدین دانیشاجاقام.

بو مقاله لرین ایچینده «مثنوی گویان آذری» هر باخیمدان مهم بیر اثر دیر. بو کتابین نشرینه شاه سانسورچولاری اوچ ایل اجازه وئرمه میشلر.

رند و زاهد

اثر ملا محمد فضولی، بکوشش ح. صدیق، تهران، ۱۳۵۴.

صدیق بو کتابدا مرحوم ادیب کورکچو اوغلونون تصحیحینی بیر مقدمه و قیمتلی بیر فهرست ایله چاپ ائدیبدیر. شاه سانسورچولاری کتابین مقدمه سینی حذف ائتمیشلر و لاکین بیر نچه نسخه ده ناشر مقدمه نی ده نشر ائده بیلیدی. کتابا آرتیریلان فهرسته فضولی نین «رند و زاهد» کتابی نین خطی نسخه لرینی لیستی نی یازمیشدیر.

بو نسخه لرین لیستی علمی و کتابشناسی علملرینه مناسب بیر شکلده یازیلیمیشدیر. بودا دوک تور صدیقین کتابشناسی علمینده احاطه سینی گؤستریر.

آیت الله خامنه ای نین نطق لری

ترجمه ائدن دکتر ح.م. صدیق، بنیاد بعثت، تهران، ۱۳۷۲.

بو کتابا معظم انقلاب رهبری نین ۵۰ سخنرانی لیقلاری گؤزل نثر ایله ترجمه ائدیلمیشدیر. بودا عالیمین انقلاب رهبرینه علاقه و احترامی نی گؤستریر.

قیرخ حدیث

ملا محمد فضولی، بنیاد بعثت، تهران، ۱۳۷۱.

شرق عالمی و اسلام دونیاسی نین چوخ بؤیوک متفکری اولان ملا محمد فضولی، حضرت پیغمبردن عبدالرحمن جامی طرفیندن سئچیلیمیش قیرخ حدیثی تورکجه ترجمه ائتمیش کی چوخ مشهور دور. بو کتابی ایراندا چاپا حاضیرلیان دوکتور صدیق بیر مقدمه یازیب و او مقدمه ده دئیر:

قیرخ حدیث کتابی تورکجه ادبیات تاریخینه هیجری ۵- نجی عصرده وارد اولموشدور. لاکین مع الاسف ۸-نجی عصرده یاشایان «ضریر ارزنه الرومی» زامانینا قدهر یازیلان تورکجه منظوم و منشور حدیثلرین هئچ بیر الیمیزه کلیب چاتمیشدیر... تورکی دیلینده ان مهم منظوم قیرخ حدیثلردن بیر «اربعمین فضولی» دیر... اثر بیزیم دیل تاریخیمیز ایچونده چوخ مهم بیر ماهیت داشیماقدادیر».

نمونه:

و من کلامه: کثرة الضحک تُمیت القلب

هر کیم ایستر حیات قلب مدام
دمبدم هرزه - هرزه چوخ گولمز
قلبه قطعی حیاتدیر گولمک
قلبی چوخ گولمینلرین تولمز

معصوملاردان قیرخ حدیث (۱۴ جلد)

یغیب ترجمه ائدن: دوکتور صدیق، بنیاد بعثت، تهران، ۱۳۷۱.

بو کتاب اون دؤرد جلددیر. هر ۱۴ معصوم علیهمالسلامدان ۴۰ حدیث ییغمیش و عربجه دن ترجمه ائدن دوکتور صدیق هر کتابی مستقل بیر وضعیته چاپ ائتمیشدیر. ترجمه سیندن نمونه:

«یکی اوزلو و یکی دیلی بیر آدم چوخ پس بنده دیر.
دوستلاری ایله قارشیلشدیغی واخت، اونلاری مدح ائدر،

دالیندان دا دیل اوزالدار. آلاله اونلارا بیر نعمت وئرسه، حسد ائدر،
چتینلیگه ده دوشنده، اونلاری تنها قویار»

ص ۱۱ جلد ۹ (حضرت موسی کاظم حدیثلری)
هر کتابا مؤلف، او معصومون قیسا ترجمه حالینی دا اضافه ائتمیشدیر.

گفتاری پیرامون زبانهای ایرانی رایج در آذربایجان

تهران، انتشارات بابک، ۱۳۵۱.

بو کیچیک کتابدا علمی شکیلده اثبات ائدیر کی هئچ زامان آذربایجاندا فارس
دیلی ایله قوهوم اولان دیل اولمیشدیر و بئله بیر نظریه جعلی و قوندارمادیر و
آذربایجانین عمومی دیلی همیشه تورکی ایدی.

اون دؤرد معصوم ترجمه حالی (۱۴ جلد)

یازار دوکتور صدیق، بنیاد بعثت، تهران، ۱۳۷۲.

مؤلف تور کجه میزه هر معصوم اوچون بیر ترجمه حال کتابی قازاندیریب. بو
چوخ مهم مسأله دیر. مؤلف بئله دوشونوب کی دیلیمیزده دینی ادبیات اولمالیدیر.
اودور کی بو اون دؤرد کتابی یازمیش و چاپ ائتدیرمیش. اونلارین بعضی
جلدلرینی ده اؤز طلبه و دانشجولاری ایله ترجمه ائتدیرمیشدیر. گله جکده «دوکتور
صدیقین دانشجولاری» آدلی کیتابیمیز چیخاجاق دیر.

امام خمینی (ره) منظومه سی

قوشان: حسین دوزگون، تهران، سهند هفته لیگی، ۱۳۷۲، تهران

دوکتور صدیق امام خمینی نی چوخ سئون و اونون انقلابی یولونو چوخ بگنن بیر
عالیم و شاعر دیر. امام خمینی نین ۶۴ غرلینی و ۶۴ رباعی سینی و بیر ترجیع بندینی
دیلیمیزه منظوم ترجمه ائتمیش و همی ده امامین وصیت نامه سینی (سون سؤز)
عنن وان ایله و (قارباچ فاکتوب) کتابینی و (منشور روحانیت) و (قیسا
سؤزلر) اثرینی ترجمه و چاپ ائتدیرمیشدیر.

هم ده امام خمینی نین انقلابدان قاباقکی مبارزه لری حاقیندا اوزون ۸۰
صحیفه لیک بیر منظومه (پوئما) یازمیشدیر. بو منظومه دن سطرلر:

طاغوت دئییر: «منیم کوروش بابام وار
ایکی مین بئش یوز ایل شاهلیق اتمیشیک
محوانده - محوانده هر دیریلیگی
مصی ره - یونانا قده رگتمیشیک ...

تجهیز ائمه ایچون ایران آرتشین
اسرائیل قوشونو تهران دولور
شیرازدا، مشهده، تبریزده، قمدا
انقلاب قاوزانیر، قیاملار اولور.

یکصد ائیرلر قیام ائدیلر:
سیاسی لر آزاد اولونمالیدیر
زندانی داغیدی، حبسی بیخاریق
جایمیز، قانیمیز قرآن مالیدیر ...

امام خمینی نین دیوانی

ترجمه حسین دوزگون، دفتر نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۳، تهران
امام خمینی نین ۶۴ غزلی، ۶۴ رباعی سی و بیر ترجیع بندینی حسین دوزگون
شعرلرین وزن و قافیه لرینی بیر چوخ یئرده ساخلامیش و دیلی میزه ترجمه
ائتمیشدیر. ترجمه لری دفتر نشر آثار امام خمینی چوخ بؤیوک خطاط اولان
«جواهری» وسیله سیله یازدیر میشدیر و اثر چاپا گتمیشدیر و لاکین «حسین
دوزگون» آدینی کتاب اوستونه قویماق مجبوریتینده قالدیقلا رینا گؤره، اثرین نشر
ائدیلمه سیندن واز کئچمیشلر!
ترجمه لردن نمونه:

بیر رباعی
تا «جیلوه» سی اؤزلوگوندن آلماز ساسنی،
تا «صعق» گلیب شیفته قیلماز ساسنی،

یوزلر کره «لن ترانی»نی دویارسان یالنیز
فانی سن، اوزون اوزوندن آلمازسان ی

ترجیع بند:

سالیکلرین حلقه سینده یاریم
اول رند صبور و راز داریم
وارلیقدان اوزولموش ایچگی ایچمیش
راهب صفت اول اولونگاریم
معنی ده معوس، اوزده دیندار
می خواره لر ایچره اول خماریم
دونیادان او ایسترایدی بیر جام
قلبی یارالی شراب خواریم
فریادا گلیب بو عشق و می دن
تکرار ائله دی او هر نه واریم:
ای وارلیغین عطفی راز قالگیل
یاردان الینه شراب آگیل

اساسی قانون

ترجمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، زیر نظر دکتر حسین محمدزاده
صدیق، مترجم رسمی زبان ترکی استانبولی و ترکی آذربایجانانی جمهوری اسلامی
ایران، دفتر نشر قوه قضائیه، ۱۳۷۲.

اسلامی جزالار قانونو

ترجمه قانون مجازات اسلامی جمهوری اسلامی ایران، زیر نظر دکتر محمدزاده
صدیق مترجم رسمی زبان ترکی استانبولی و ترکی آذربایجانانی جمهوری اسلامی
ایران، دفتر نشر قوه قضائیه، ۱۳۷۲.

هر ایکی کتاب دؤکتور صدیقین نظارتی و قلم صاحبی شاگردی «بهروز ایمانی» نین علمی امگی محصولودور. بو ایکی کتابدا چاپ اولموش و لاکین نظارت ائدن مؤلفین واختیندا ممنوع القلم اولدوغو ایچون نشر اولمامیشدیر.

برگزیده متون نظم و نثر ترکی (جلد ۱)

انتشارات الست، تهران، ۱۳۷۳

اثر یونیورسیتیه لرده تورک دلی و ادبیاتی دوره لری اوچون یازیلیمیش. و ایلک علمی تورکجه درسلیکدیر.

برگزیده متون نظم و نثر ترکی (جلد ۲)

دانشگاه صنعتی شریف تهران، ۱۳۷۴.

یوخاریداکی اثرین ایکیمینجی جیلدی دیر.

تشریح و محاکمه در تاریخ آل محمد (ص)

قاضی بهلول بهجت، متنی چاپا حاضیرلایان و مقدمه یازان: دوکتور حسین محمدزاده صدیق، بنیاد بعثت، تهران، ۱۳۷۳.

تورکی دیلینده قاضی بهلول بهجت یوزایل بوندان قاباق، حضرت پیغمبر اسلام و اون دؤرد معصوم باره سینده «تشریح و محاکمه» آدلی بیر قیمتلی تحقیق اثر یازیدیر. بو کتابین فارسی ترجمه سینه مرحوم طالقانی و میرزا مهدی ادیب (فارسی مترجم) بیر مقدمه لر یازیلا ترکی تهراندا چاپ اولوب. دوکتور صدیقده بو کتابین تورکی اصلینی تاپیب و فارسی مقدمه لریده تورکی یه ترجمه ائدیب بیر یئرده چاپ ائلیدیر. بو کتاب بیزیم دیلیمیزین نثر تاریخی اوچون مهم دور.

زبان و ادبیات تورکی

تالیف دکتر حسین محمدزاده صدیق، دانشگاه ارومیه، ۱۳۷۱، ارومیه (درسلیک)، ۴۰۰ صفحه

بو اثر هم گرامر و همی دیل تاریخی و همی ده نثر و نظم پارچالاریندان تشکیل تاپیب و ارومیه دانشگاهی طرفیندن درسلیک کیمی نشر اولونوب.

دوقلوهای ترک

نوشته جاهد اوچوق، ترجمه ح. صدیق، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۵۴، تهران
 بو کتاب دا دفعه لر نشر اولونوب و «هانس کریستین» جایزه سی آلیب و ایراندادا تانیب.

تورکجه دیل ییگیسی

دانشگاه امام صادق (ع)، درسلیک، ۱۳۷۴
 بودا دان شنگاه امام صادق (ع) ده درس دئمک اوچون یازیلیمیش و همان دانشگاه طرفیندن نشر اولوب.

فضولی نین غزلرینه شرح

دانشگاه صنعتی شریف، تهران، ۱۳۷۳، درسلیک
 بودا فضولی نین «سو» قصیده سی و اون غزلی نین شرحی دیر که اوستادین شاگردی «مقصود سلیمانپور» ون علمی امگی ایله درسلیک کیمی نشر اولونوب.

چیل مایدان

افسانه اسب از فولکلور آذربایجان، نقاشی از یعقوب عمامه پیچ، انتشارات رز، تهران، ۱۳۵۶.
 عالیمین اوشاق ادبیاتی ساحه سینده کی اثرلری سیراسیندایر.

دیوان غریبی

انتشارات رودکی، تهران، ۱۳۷۱.
 «غریبی تبریزی» نین دیوانیندان فقط بیر نسخه واردیر، اودا مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسیندایر. مؤلف بیر سخنرانلیقدا بو کتابی معرفی ائدیپ (نشریه هفتادمین سالگرد تاسیس کیتابخانه مجلس) و کتاب ۴۰۰ صحیفه ده چاپ اولوب. بو اثری دؤکتور صدیق کشف ائدیدیر.

دیوان فارسی و ترکی نباتی

انتشارات احرار، تبریز، ۱۳۷۲

بو اثر ایک جیلده چاپ اولوب. نشر زامانی کتابین یوز صحیفه لیک مقدمه سی سانسور اولوب. چوخ مهم علمی بیر اثر دیر و «حکیم نباتی» کنگره سینه تقدیم اولونوب. هر ایک جیلده آرتیریلان آچیقلاما و علمی ایضاحات عالیمین نه قدەر گوجلو علم و بیلک صاحبی اولماسینی گؤستریر.

زندگی و اندیشه نظامی

چاپ اول انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۵۴ و چاپ دوم انتشارات طوس، تهران، ۱۳۶۰، ۲۰۰ ص.

هامی ایچون اسلام

یازان: رضا اصفهانی، ترجمه ائدهن دکتر ح. م. صدیق، ناشر مؤسسه روزنامه اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲.

بو کتاب ادا مترجمین آدی سالینمیشدیر.

اسلام احکامی

صفدر شمایللی سرخابلو، تهران، ۱۳۷۱، بنیاد بعثت و بیر سیرا چوخلو کتاب کی بلکه من گؤره بیلمه میشم. مؤلف مجبور اولوب اونلاری نشر ائتمک اوچون تاخما آدلاردان استفاده ائله سین.

شرح غزل های صائب تبریزی

(برای تدریس در دوره های دکتری ادبیات) تالیف دکتر حسین محمدزاده صدیق، انتشارات الست، تهران، ۱۳۷۱.

یادمان‌های ترکی باستان

دؤکتور صدیقین ده‌یرلی اثرلریندن بیرسی همین اثردیر. بو گون اٹلیمیزین فرهنگی دیرچه‌لیدینگنی بیر دؤوراند، هر زامان آرتیق علمی سندلر الده ائتمگه احتیاجیمیز وار تا بو فرهنگی حرکتلر درینله‌شیب، دوزگون و محکم آددیملارلا ایره‌لی گنده‌یله‌ک. اورخون و یننی سنی آیدهلرینی دریندن دوشونمک و دونیا یا یایماق بیزیم اوچون ده‌یره‌لی و اؤنمه‌لی دی. عالیم بو اثرینی یازمادا «دؤکتور حسین نامیق اورخون» اثری اولان «اسکی تورک یازیتلاری» ندان یارارلانیب و کتیه‌لرین متلرین «پروفیسور ارگین» چاپیندان آلیب اونا دؤرد فصلده مقدمه‌ده یازمیشدیر. ایلک فصلده شاه دؤورونون «باستان‌شناسی» آدیلا سیاسی اوینلارینی آچیقلایب، شاهلا صهیونیست‌لرین بیرگه استعمار حرکت‌لرینی آیدینلادیب و گؤسته‌یرکی صهیونیستلر عثمانلی خلیفه‌لرینه اومید باغلاماقدان ال اوزوبسه ایرانا ساری اوز گتیریرلر و پهلوی رژیمینی اؤز هدف‌لرینه چاتماق اوچون الده ائدیرلر. اونلار تورک دونیاسی، هابئله اسلام دونیاسینی یوخ ائتمک اوچون شاه رژیمینه اومود باغلایب اونا آرخالانیرلار. عالیم بو بؤلومده نئچه نئچه تورکجه کتیه‌لر ایراندا تاپیلدیغینی گؤسته‌ره‌ک، شاه صهیونیسم و انگلیس استعماری‌نین بیرگه حرکت‌لرینی، اؤزه‌للیک‌له شاه رژیمینی ساتقین محقق‌لری‌نین رولونو آچیقلایر. ایکینجی بؤلومده، تورک دیلی و ادبیاتی‌نی ایراندا آراشدیریر. تاریخی آغیرلیغینی آچیقلایب، تورک دیلی حاققیندا اینجه‌لمه ایره‌لی سوروب، تورکولوژی علمی‌نین گئدیشینی ایزله‌یب و تورک ادبیاتی‌نین اسکی نمونه‌لرینی تائیدیریر.

اوچونجو بؤلومونده گؤک تورک دیلی و حکومتی‌نی تائیدیریب، اونلارین ایفبالارینی اؤیره‌دیر. دؤردونجو بؤلومده گؤک تورک دیلی‌نین گرامری‌نی قیساجا ایضاح ائدیر. بو بؤلوم علمی سویه‌لی اوجا و ده‌یرلی بیر موضوع اولور.

بشینجی بؤلومدن اورخون و یننی سی آیدهلاریندن بحث آچیلیر و اوچ اسکی آیدهلر ایله تانیشلیق باشلانیر. بو آیدهلرین نه زامان یازیلدیغی، نه زامان تاپیلدیغی، هارادا اولدوغو، هانسی ییلگین‌لر بو آیدهلری تاپیب، اوخوی‌وللار تائیدیرلار.

آلتینچی بۆلۈمدە گول تیگین آیدەسى نین تامام یۇنلری نین اصیل متننى وئریلیر. سونرا بیلگه خاقان آیدەسى نین هر طرفلى متننى و سونرا تان یوقوق آیدەسى نین متنلری وئریلیر.

عالیم یئددینچی فصلده بو آیدەلرین متنلرینی دوزگون تلفظ ایله لاتین الفباسیندا وئریر. سکگیزینچی فصلده بو اوچ آیدەلرین فارسینا چئویرمه سینى وئرەرک، دوققوزونجو بۆلۈمدە بو آیدەلرده ایشه آپاریلان سۆزلرین معنالارین - سۆزلوگو - وئریلیر.

بو اثر ایراندا ایلک دفعه اولاراق کامیل صورتده چاپ اولور و گلجهک اوچون اوغورلو آدملارین یولونو آچیر. شهبه سیز خالقیمیز بو حرکتلرله قانع اولمور و گلجهک اوچون بۇیوک هدفلر توشلایب، داها بۇیوک آددیملار گۆتوره جکدیر. بو اثر آز بیر زاماندا اوخوجولارین آلقیشلاریلا اوز - اوزه گلیب دفعه لرله چاپ اولور.

قارا مجموعه

قارامجموعه شیخ صفی الدین اردبیلی یه منسوب اولان اثر دیر کی ایللر بویو بوتون محقق لریمیز اونو آختارمیش، آرامیش و اوخوماسینی آرزی اندیرمیشلر. نهایتده دؤکتور صدیق ۱۳۸۰ ای ن جی ایلدە بو اثری تدوین ائدیپ علم دونیاسینا تانیتردی. دوغرودان دا سئویندیریجی بیر حالدا کی بو بۇیوک و مقدش اثرین هله لیک بیر حیصه سی اوستاد همتی و غیرتی اساسیندا ایشیق اوزو گۆردو و گلەن نیسل لر اوچون یول آچیلدی. بیلیریک اونلار جا، یوزلرجه، بلکه ده مینلرجه بۇیوک آیدەلریمیز تانیتمامیش و هله بو گونه قدهر ایشیق اوزو گۆرمه میشدیر. بئله بیر حالدا قارا مجموعه نین نشری و یایلماسی بۇیوک بیر حادثه کیمی ده یه رلندیرمه لی دیر.

قارا مجموعه نین چاپی ایله تازا بیر هاوا یاراندی، بیر طرفده ن آلقیشلار سسی اوچالدى، او بیرى طرفدن ایسه چوخلاری راضی سالمادی، چونکی بو چاپ اولان «قارا مجموعه» اصلی اثر دن بیر حیصه سایلا بیلیردی، آما یازیچیلارین انتظارى بوندان آرتیق ایدی، اؤزه للیکله اوستاد دان الدە اولان معلومات بو انتظارى لاپ آرتیریردی.

گویا آذربایجان کلاسیک ادبیاتی ۱۳ نجو یوز ایلده و اس فرای ن لی حسن اوغلونون غزلریله باشلانیر. آما همین نچه غزل گؤسته ریر کی تور کجه غزلین بوندان اؤنجه ده یه رلی اؤزنه ک لری نین وارلیغینی انکار ائتمک اولماز. مومکون دئیل بیر دیلده هئچ غزل نمونه سی اولمادان بیردن بیره حس اوغلونون بئله محکم و گؤزله غزلری یارانا بیلسین. آما بیلیریک لاپ آزی حسن اوغلونون یاشادیغی یوزایلده آیری تور کجه اثرلری میزده آز اولمامیشدیر. او جمله دن احمد حرامی داستانی آنا دیلیمیزده بیر گؤزله شعر و مثنوی نمونه سی دیر. بوندان بیر بالا جا سونرا شیخ صفی الدین اردبیلی نین اثرینی سایماق اولماز. قارامجموعه نین وارلیغیندان نچه-نچه تذکره لردن مع ل ومات الده ائتمیشدیک آما هله گؤزلریمیز اونون اؤزونه آیدین اولمامیشدی. نچه - نچه یئرلرده قارامجموعه نین الازما نسخه لری نین آدرسینه مراجعت ائده رک الی بوش قایتمیشدیق.

بقای، اردبیلین قاضی سی اؤز قیمتلی اثرینده و غریب ی ده اؤز تذکره سینده شیخ صفی نین قارامجموعه اثریندن آد آپارمیشلار. صفوة الصفا شیخ صفی نین ترجمه حالی ایله اونون کرامت لی کلامیندان یازاراق بؤیوک بیر اثر سایلیر. محمد علی تربیت دانشمندان آذربایجان عنوانلی کتایبیدا دوزگون معلومات وئره مه میش آما «قارامجموعه» نی ده خاطیرلامیشدیر. موسوی اردبیلی نجفی «اردبیل و دانشمندان»، بابا صفری «اردبیل در گذرگاه تاریخ» و دؤکتور جواد هیئت «سیری در تاریخ زبان و لهجه های ترکی» آدلی اثرلرینده «قارا مجموعه» یه ده توخونموشلار. و مینورسکی قارا مجموعه دن آد آپاریب، اونو شیخ صفی نین شاگردلری طرفیندن اوستادین توپلادیقلاری دانشیققلاری و اؤیودلری تانیمیش و «سیر الصفی» آدی اونا وئرمیشدیر. فرانسه سیاح ی شاردن ۱۶ ای ن جی یوز ایلده روحانی لرین قارامجموعه نی اوخوماقلاریندان دانشیر. بیر سیرا عالیم لر قارامجموعه نی همان «مقامات و مقالات» اثری بیلیرلر. صفوة الصفا بؤیوک بیر اثر دیر، ۷۵۹ ه. ق. ایلینده توکل بن اسماعیل ابن حاجی محمد «ابن بزاز» آدینا معروف اولان بیر درویش طرفیندن یازیلیمیشدیر. بو اثر شاه تهماسب صفوی امریله ۹۲۰ ه. ش. ده تور کجه یه چئوریلیمیشدیر. صفوة الصفا اثری نین فارسجا ترجمه سی نچه دؤنه (ایکینجی چاپ ۱۳۷۶ ایلینده) چاپ اولموشدور. بو اثر چوخ حجملی بیر اثر دیر.

تأسفله دیلیمیزین چوخلو آیدله‌لری هله تانینمامیش و محقق‌لریمیز بئله آیدله‌لره چوخلو احتیاط و قورخو ایله ال قویورلار. مثلاً سهروردی (شیخ اشراق)ین «آداب المریدین» و «هیا کل النور» اثری حاققیندا یازمادا چوخلاری دیسکینیرلر. بیلیریک بو اثر تورکجه‌دیر آما بو گونه قدر تذکره‌لرده اونا اشاره‌لر اولوبسادا، اصل متنی اله گلمه‌ییب و بونا گؤره‌ده دیلیمیز قیسسا دیر. شبهه‌سیز بیر گون بیر عالیم قوللارینی چیرمالاییب دونیانی آختاریب بو اثرین نسخه‌لرین تاپاجاقدیر. ایندی‌دن بللی دیر کی بو محققین شجاعتی و جسارتی چوخلاری طرفینده شک و شبهه‌ایله اوز – اوزه گله‌جک. دؤکتور صدیقین قارامجموعه‌یه توخوندوغوندا بئله بیر دوروما راست گلمیشدیر. صدیق جنابلاری قارامجموعه‌نی چوخلو زحمت لرده سونرا – تدقیق، تحقیق و تدوین یولوندا عشق اوزره چالیشیب و نتیجه‌یه چاتمیشدیر. بو ایشین چتین اولدوغو سبب اولموشدو بعضیلر اونا احتیاطلا یاناشسینلار. آما دؤکتور صدیق همیشه کی کیمی جرأت و جسارتله بو ایشی یئرینه یئتیریب و عهده‌سیندن گلمیشلر. او، علمی بیر فرضیه و ئرمیش و ئوز علمی تجربه‌لری اساسیندا نه‌ایتده ترتیب ائتدیگی قارامجموعه ۱۳۸۰ ایلینده ۱۷۴ صفحه‌ده چاپدان بوراخیلدی. بو اثر ۹ بؤلومدن عیارتدیر کی اونون ۹ بؤلومو بئله‌دیر:

۱- اؤن سؤز

۲- شیخ صفی‌نین تورکجه شعرلری

۳- گیلکجه شعرلر

۴- فارسجا شعرلر

۵- البویوروق رساله‌سی

۶- یول‌اهلینه قیلاووز

۷- مزکی النفوس

۸- کؤنول رساله‌سی

۹- صفوة الصفا

عالیم، اؤن سؤز بؤلومونده شیخ صفی‌نین یاشاییشی، شخصیتی و اثرلری حاققیندا معلومات وئیریر. «قارامجموعه نه‌دیر» عنوانلی بؤلومونده یازیر:

«هیجری یئل‌دینجی و سگگیزینجی عصرلرده،

آذربای جاندا معلم‌لر و مرشدلر طرفیندن مدرسه‌لر و زاویه‌لرده،

سُفته لرو مریدلره تدریس ائتمه مقصدی ایله یازیلان حجملی کتابلار «قارامجموعه» دئییلیردی. بورادا «قارا» سؤزو بیلندگی کیمی، بؤیوک، گئیش، شعر و نثر بؤلوملرینی احتوا ائدیرمیش. قارامجموعه لرین خاص و یگانه مؤلفی یوخدور، آما عمویتله بو کتابلار بیر مرشد آدینا توپلانارمیش. شیخ صفی الدین اردبیلی زامانیندا، اونون آذربایجاندا عرفانی زاویه لرین توسعه سینده بؤیوک رولو اولدوغو اوچون، قارامجموعه اونون آدی ایله باغلانندی... اسکی قایناقلاردا «قارامجموعه» آدلی خاص بیر کیتابین دا شیخ صفی الدین اردبیلی طرفیندن تورکجه تألیف اولماسینا اشاره اولونور.»

ایکینجی بؤلومده، عالیم شیخ صفی نین تورکی شعرلرینده اؤزه للیک لری آراشدیراراق ۱۸ قطعه شعرینی گتیریر. بورادا آرتیرمالیام کی نچه غزلی ییز آیری یئرلرده گؤرموشوق آما بو اثرده اونلار گؤزدن قاچمیشدیر. و ان شاء الله گله جک نسیل اونلاری کامیلله ده جکدیر.

۳ و ۴ اونجو بؤلوملرده شیخ صفی نین نچه گیلگ و فارسجا شعرلری گلیمیشدیر. ۵ اینجی بؤلوم «البویوروق رساله سی» دیر. بو اثر شیخین مریدلری طرفیندن یازیلیمیشدیر. اثر ۵۰ بؤلومدن عبارتدیر. هر بؤلومده شیخدن بیر سوآل اولور و شیخ او سوآلا جواب وئریر.

۶ اینجی بؤلوم «یول اهلینه قیلاووز» شیخ صفی نین دیلیندن یازیلیمیشدیر. دؤکتور صدیق بونا اینانیر کی «چوخ گومان کی بو رساله نی شیخ صفی اؤزو یازمیشدیر.» ۷ اینجی بؤلومده «طریقت فرمانی» رساله سی یئر توتموشدور. بو اثرین الیازماسی ۸۷۰ ده اؤله ن اشرف اوغلو عبدالله رومی یه منسوب دوره. بو الیازما قونیه کیتابخاناسیندا ساخلانیلیر. بو اثری تورکیه ده «فاخر ایز» نشر ائتمیشدیر. دؤکتور صدیق فاخر ایزین سهولرینی دوزلدیب و نظر وئریر کی اثرین مؤلفی شیخ صفی و ترتیب ائدن «اشرف اوغلو» دور.

۸ اینجی بؤلومون مطلبی «کؤنول رساله سی» دیر کی «قایغوسوز» آدلی شیخین مریدلریندن بیر یازمیشدیر. بو اثرین الیازماسی موجود دور و یئنه ده بو اثر تورکیه ده ناقص نشر اولموش و دؤکتور صدیق بیر علمی فرضیه اساسیندا اونو شیخ

کیتابین ۹ اونجو بؤلوموده صفوة الصفا اثرینه حصر اولموش دور. سؤز یوخدورکی بو اثر دؤکتور صدیقین ان ده بهرلی ایشلریندن سایلیر. بیلیریکی اوستادین بو اثری یوراخلاندا بیر سیرا یازیچیلار طرفیندن انتقادلاردا قوزانندی. بیر علمی - تنقیدی یول ایله توخونماق گره کینی دویاراق، هر جور غضبلی و احساس اوزره توند باخیشلار ایله مخالف اولدوغوموز اوچون، علمی حرکتلری و انتقادی باخیشلاری بیه نیریکی. اوستادین گوردویو ایش نه قدەر ده یرلی اولورسادا اونون کامیل اولمادیغی نا گؤره سوسماغیمیزا سبب اولور. اوستاد اؤزوده تأکید ائدیرکی ایش داها قورتارمامیشدیر. حؤرمتلی اوستادین ایشینه فخر ائدیرک ایشین هله کامیل اولمادیغینی دا اینانیریق. آرتیریرام اوستاد باجارا بیلهردی مثلاً شیخ صفی نین تورکجه شعرلری حاققیندا بیر آز آرتیق دایانسایدی اونون زنگین و حجملی دیوانیندان آیری شعرلرده اله گتیره بیلردی. اوجمله دن قابقجا «اومید زنجان» درگی سینده چاپ ائتدیگیمیز غزل بورادا گلهمیشدیر. شبهه سیز شیخ صفی نین تورکجه دیوانی یاواش یاواش توپلانیت اله گله جکدیر و دؤکتور صدیق بونون یولونو آچمیشدیر. داها یاری یولدان قاییتماق اولماز، بو ایش آردینی اوستاد گؤرمه سه ده، اونون شاگردلری داوام وئرمه لی دیر.

من او یترده دئیلم اوستادیم اوچون یول گؤستهرم و یا ایراد توتام، آما انتقاد یولو شاگردله اوستاد آراسیندا همیشه اولمالی دیر. علمی - ادبی تدقیق یولو ایجاب ائدیر اوستاد قارامجموعه نی تدوین ائده نده ائله دیققت یئتیرییدی کی مخالف لره تألیف عنوانی وئرمگه ایمکان یاراتمایایدی. بئله اثرلری ایلک دؤنه چاپ ائتمه ده بئله بیر شیوه قبول اولونور کی عالیم شیخ صفی نین یازدیغی و یا وئردیگی هر نه ایضاح لازیمسه هر صفحه نین اتک یازیلاریندا گتیریئیدی. بئله اولسایدی داها اوخوجو بیلردی هانسی بؤلوم و هانسی سؤزلر شیخ صفی نین اؤزونوندور و هانسی ایضاحلار و علاوه لر تدقیقچی نین دیر. آما بو مسئله بورادا قاریشیب و اوستادین علمی ایشی ایله تانیش اولمایان اوخوجولاری سهوه ساری یونه لده بیلیر.

هر حالدا بؤیوک اوستاد اوچون یئنی نائلیت لر دیله ییب بو اثرین ایشیغا چیخماسینی تبریک ائدیریک.

گلشن راز شبستری

به روایت ترکی از شیخ الوان ولی شیرازی، به اهتمام دکتر ح.م. صدیق، تهران، ۱۳۸۱.

هیجری ۹-نحو عصر آذربایجان شاعر و متفکری شیخ ولی شیرازی نین معروف «گلشن راز» آدلی اثرین اساسیندا یازمیش اولدوغو ۲۰۲۰ بیتلی فلسفی بیر قیمتلی ادبی میراثین متنی نی، آغیر علمی امک صرف ائدرک ۱۳۸۱ ایلینده نشر ائدن دؤکتور صدیقین بو علمی محصولو فارسجا اولسئیدی ایندی اونا یوز یئردن تبریک دئییب مدال و ثریب اثرینی «کتاب نمونه» سئچر دیلر. بو قدهر آغیر علمی ایشین مقابلینده یئنه ده سکوت توطئه سی واردیر.

بو قیمتلی آبدنه نی یاخشی تانیماق ایچون مقدمه سیندن بیر حصه نی نقل ائدیرم: شیخ محمود شبستری نین «گلشن راز» مثنویسی نین فارسجا دا یازیلدیغیندان تام یوز ایل سونرا، آدلیم عارف «شیخ الوان ولی شیرازی» همین مثنوی اساسیندا، تورکجه مثنوی یازمیشدیر. الینیزده اولان کیتاب همین مثنوی نین تام متینی برپا ائتمک آرزوسو ایله نشر ائدیلیر.

شیخ الوان شیرازی بورادا بیر ترجمه چی کیمی یوخ، بلکه بیر یارادیجی کیمی، دیلیمیزه فلسفی - عرفانی بیر اثر قازاندیریر. او، گلشن رازین بئیتلرینی ترجمه ائدیر، اولارین اساسیندا، عرفانی لطیفه لری بحثه قویور و شعریت جذبه سی ایله، اوخوجونو بو مسأله لری منیمسه مه یه سوق ائدیر.

اگر شیخ محمودون گلشن رازی ییغجام و مختصر مفید بیر اثر دیرسه، شیخ الوانین گلشن رازی داها چوخ ایضاحلی دیر و داها چوخ یایلمیش و منیمسه نمیشدیر. او، شیخ محمودون فارسجانین بلکه ده محدود ظرفیتیندن آسیلی اولاراق قورو و علمی ادا ایله یازیلان سؤزلرینی، تورکجه میزده سلیس و روان بزه کلر ایله دولدورموشدور.

میثال ایچون «گلشن راز» ین باش بؤلومو، اصلینده قوروو بیر بیلگی
افاده سیدیر. اونداشعریت جذبه ووجدی آزدیر. الوان شیرازی ایسه بو
قورغونو دگیشمیشدیر (م ۳۸، IX). او، باش بؤلومو بئله باشلائییر:

نفس اوردو او رحمانی نسیمی
معطر اولدو جان و دل حریمی
ازل گئیونده گئور رحمت سحابین
ابد یئرینه تئو کدو نعمت آیین
شفق بو شفقتی گئوردو اوفوقدا
بو حُرمتدن خجیل اولدو توتوقدا
عنایت مهری چون کیم آچدی چهره
شعاعی مُهره اوردو ماه [و] مهره
مگر نوروز عزت گللدی نازه
سعادت نوباهارین قیلدی تازه
محبت بولبولو گوینده اولدو
شفاعت گولشنی جوینده اولدو
یانار نور کرمدن گول چیراغی
دولار فضل سمندن لطف باغی ...

۱۴. بۆلۈم

عالیم حاققیندا نشر اولان کتابلار

یاخین ایللرده، منیم کیتاییمین بیرینجی چاپی ۱۳۷۷-نجی ایلده نشر اولاندان سونرا، حؤرمتلی قلم صاحیبلری، عالیمین علمی شخصیتی و اثرلری حاققینده چوخلو کیتابلار و مقاله لر یازیب نشر ائتدیردیلر و بعضی علاقمند دوستلار اونون شعرلریندن توپلولار چاپ ائتدیلر کی هرهسی نین اؤز دهیری و قیمتی واردیر. البته یاددان چیخارتما یاق کی آمریکادا «دیوید نیسمن» David Nissmen و اونون داخلی هوادارلاری، تاجیکستان فرهنگ وزیر و اونون ایرانلی متحدلری، تبریزده میثاق هفته لیگی نین امکداشلاری و بیر نچه داغینیق آداملاردا، اوستاد علیهمنه یامان یووزلار یازدیلار و یازاجاقلار، قوی یازسینلار. بیز بورادا بیر نچه علمی کیتابدان اثری آد آپاریریق اوستاد حاققیندا یازیلان مقاله لر و شعرلری توپلاماق ایچون بیر آیری کیتاب یازماق لازمدیر:

۱. دکتر صدیق و اونون یارادیجیلیغی
اثر امیر چهره گشا، تبریز، دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۸۰.
۲. سؤز سوراغیندا
اثر بهروز ایمانی، تبریز، ۱۳۷۹.
۳. یادماندگار
اثر آقای جواد محقق، تهران، مجله رشد معلم، ۱۳۸۱.
۴. فرجام طرح بنیاد آذربایجان شناسی
اثر خانم لیلا حیدری، تهران، ۱۳۸۱.
۵. دکتر صدیق و هویت آذربایجان
اثر آقای امید نیایش، تهران، ۱۳۸۱.
۶. گوللر آچاجاق
اثر آقای رضا همراز، تبریز، ۱۳۸۰.

۷. *بیر بولوک دورنا*
اثر آقای صدیار ائل اوغلو، تهران، ۱۳۸۰.
۸. *رسالات قارامجموعه*
اثر آقای محمد صادق نائی، تهران، ۱۳۸۰.
۹. *مصاحبه‌های علمی پدرم*
اثر آقای ائلدار محمدزاده صدیق، تهران، ۱۳۸۱.
۱۰. *قارا مجموعه و چالش‌های علمی*
اثر آقای ستار محمدزاده صدیق، تهران، ۱۳۸۱.
۱۱. *در میدان کنگره‌های علمی*
اثر خانم لیلا حیدری، تهران، ۱۳۸۱.

۵. بۆلۈم

نتیجە

دوكتور حسين محمدزاده صديقين اثرلرى، كتابلارى و مقاله لرى باره سينده بۇيوك بير كتاب يازماق لازيمدير. البته بو ايشى اونون يوزلر شاگردلرى نين وظيفه سى دير كه گۇرسونلر و بئله اولاجاقدير. من فعلا الى م دن گلدیگی قدەر بو مجموعه نى يازديم و آشاغیدا اونون بعضى آجيلارینی دا ذکر ائديرم:

۱۳۵۱-نجى ایلده اونو ایشدن چیخارتدیلار و معلم لیکدن آیردیلار.

۱۳۵۲-نجى ایلده تلویزیادا ایش صلاحیتینی رد ائتدیلر.

۱۳۵۴-نجى ایلده یوکسک درجه سینی وئرمه دیلر.

۱۳۵۸ -نجى ایلده یولداش مجله سى نین دفترینی یانديرديلار، تورکيه يه گئتدی.

۱۳۶۴-نجى ایلده «بولتن انجمن زبان و ادب ترکی» نى تعطیل ائله دیلر و اونو تهديد ائله دیلر كه داها تورکی فعالیت ائله مه سین.

۱۳۷۱-نجى ایلده تربیت معلم مرکزلى نین «استاد نمونه سى» سئچیلدی و لاکین آدینی سیلیدیلر.

- همین ایلده اونون «اوستادلیق عالی درجه سى» (گروه ۱۶) سینی ده لغو ائتدیلر.

- بیر ایل سونرا زوراکى بازنشسته ائله دیلر.

۱۳۷۳- ایلینده دانشگاه روده ن ده موفق اوستاد اولماسینا باخمیایارق صلاحیتینی رد ائله دیلر.

۱۳۷۶- نجي ایلده دانشگاه زنجانا دعوت ائله دیلر اورادا «شهریارین تورکجه یارادیجیلیغی» آدلى بۇيوك بير سئمیناردا قويدی و یاریم ایل سونرا اورادادا صلاحیتینی لغو ائله دیلر.

بودور، اٹلیمیزین ان مظلوم عالیم، اوستاد، مترجم، شاعیر، تدقیقاتچی و یازیچی سى نین ترجمه حالى، اٹلیمیزی ن آجیان یاراسی، من اؤزوم بو یارانین

آجینماسینی حس ائدیرم، اودورکی بو سطرلری یازدیم. من ده بو ائلین اوغلو کیمی همین آجینی اؤز آجیم ساییرام. بو یارا قلیمیمیزین یاراسیدیر. قلیمیمزه اوخ دگدیکجه بو یارادا کؤوره لیر، باغیریر، بیزیم حقلریمیزی فریاد ائدیر.

من امینم کی بیزیم قدر بولن اٲلیمیزین دلاور اوغوللاری اٲلیمیزین آجیان یاراسی نین اؤجونو و انتقامینی آلاجاقلار.

بو مظلوم انقلابچی و اس لامچی یازیچیمیزا «ویسمن» لر و شاه نؤکرلری و بعضی اوباش البته کی گرگ ترسه سؤزلرده یازسینلار. بو کتاب دا، بیزیم سؤزلریمیزدیر کی حقیقت و واقعیت دن ناشیدیر. مندن سونرا آیریلاردی دا یازاجاقلار. آمری کالی وی سم ن لر و اونون داخیلی متحدلری بیزیم عالیملریمیزی تاننیا بیلمز لر. بیزه یول گؤستره بیلمز لر.

۶. بۆلۈم

سون سۆز

۱) حیاتدا دوزگونلوک

اثرین سونوندا عالیمین خصوصی یاشایشیندان یازماق چوخدا یئرسیز دئییلدیر. دؤکتور صدیق بو آغی ر علمی ایشلریله مشغول اولاراق، خصوصی یاشایشیندا دا جیدی دی، یورولماز و مهربان دیر. اوشاقلاری میلی غیریته مالیک اولوب، ایندی اللرینه قلم آلیب آتانین یولونو ایزله ییرلر. او، سۆزونه عمل ائیدییر. بونا هامی اعتراف ائدیر.

۲) تواضع کارلیق

من دؤکتور صدیقین کیچیک بیر شاگردی اولاراق، همیشه اوندان محبت گۆرموشم، حتی گاهدان انتقاددا آغیز آچمیشام. اؤزوم اونون تواضعکارلیغی نی گۆرموشم کی بوتون وجودیله تنقیدلره قولاق آسیب و قبول ائده رک ایشه آپارمیشدیر.

۳) علمی جسارت

دؤکتور صدیق علم عالمینده هئچ کیسه یه باج وئرمین بیر عالیمدیر. اوندا اولان علمی جسارت مثیل سیزدیر. دوست دوشمن بونا اعتراف ائدیر کی اوچوخ ساوادلی و بیلک لی عالیمدیر و علم عالمینده کشفیاتی و زحمتلری عادی انسانین امکاملاریندان خاریجده دیر.

۴) معلم لیک

دؤکتور صدیقی آذربایجانلیلار «معلم» تانیلار. بیر گون اصفهاندا، بیر گون همداندا، باشقا گون تبریزده، زنگاندا، یادا تهراندا، پولسوز و تمنا سیز دانشگاهلاردا

جوانلارا معلم لیک ائدیر. دورمادان و یورولمادان درس دئیر. او، هر یئرده، هر جلسه ده معلم کیمی دانیشار. معلم لیک اونون اصل شخصیتی دیر.

۵) شجاعت

شاید چوخلاری دؤکتور صدیقین الدہ ائتدیگی بعضی نتیجه لره یئتیشیرلر ولی دئمک شجاعتی تاپمیرلار. دؤکتور صدیق بونا گؤره اوستون و دوزگون بیر عالیم دیر.

۶) خیرخواهلیق

اوستاد صدیق کیمی خیرخواه بشر بلکه بعضی یئرلرده و زامانلاردا هئچ گؤرونمه میشدیر. او، اؤز گه لرین خیری اوچون اؤزونون هر نه ییندن کئچن انسان دیر.